

S U M M A R U L

IULIE-AUGUST — No. 4

ION I. CANTACUZINO — <i>Note asupra unor semnificații contemporane</i>	pag.	1
ION FOCȘENEANU — <i>Pajiștea albastră</i>	«	8
AL. BUSUIOCEANU — <i>Pictura românească modernă</i>	«	9
ION TH. ILEA — <i>Trei drumuri (versuri)</i>	«	14
VICTOR EFTIMIU — <i>Neamul lui Panaiotake</i>	«	15
GEORGE SOFRONIE — <i>Un document antirevizionist: Scrisoarea Millerand</i>	«	25
DRAGOȘ VRÂNCEANU — <i>Două poezii</i>	«	30
SANDU TELEAJEN — <i>Icoana Maichii Domnului</i>	«	31
CODIN LĂZĂRESCU — <i>Descântec</i>	«	38
VASILE DAMASCHIN — <i>Poeți, iubiți fata cea mai mică</i>	«	39
DUSZA CZARA și MARGARETA STERIAN — <i>Patru poeți polonezi: Tadeusz Peiper, Marian Czuchnowski, Eug. Stan Stec. și Iosif Alex. Galuszka</i>	«	42
C. FIERĂSCU — <i>D. Țichindeal: Contribuție documentară</i>	«	46
PETRE PETRINCA — <i>Tendințe noi în regimul protecțiunii minorităților</i>	«	58
GENERAL SCARLAT PANAITESCU — <i>Drama românească 1916—1918</i>	«	65
A. COSMA-JUNIOR — <i>Turcia modernă</i>	«	71
OCTAVIAN ȘIREAGU — <i>Un scriitor maghiar despre Take Ionescu</i>	«	75
M. G. SAMARINEANU — <i>Kyazim (roman)</i>	«	80

CRONICI

OCTAV ȘULUȚIU — <i>Scriitori și cărți; »Poezia și romanul« — George Gregorian: »La poarta din urmă« — Camil Baltazar: »Întoarcerea poetului la uneltele sale — Eugen Jebeleanu: »Inimi sub Săbii« — Horia Stamatu: Memnon</i>	pag.	87
G. G. RAFIROIU: <i>Letopisețele</i>	pag.	95

NOTE — IDEI - OAMENI - FAPTE: Eminescu la Oradea de O. Șuluțiu; Poezii polonezi de astăzi de Dusza Czara; G. G. Napoletano de Dragoș Vrânceanu; Poezia rusă în Italia de Dragoș Vrânceanu; Nămolul Skoda; Minoritatea maghiară de M. S. . . . . pag. 98

REVISTA REVISTELOR . . . . . pag. 104

S U M A R U L

IULIE - AUGUST — No. 4

ION I. CANTACUZINO — <i>Note asupra unor semnificații contimporane</i>	pag.	1
ION FOCȘENEANU — <i>Pajiștea albastră</i>	«	8
AL. BUSUIOCEANU — <i>Pictura românească modernă</i>	«	9
ION TH. ILEA — <i>Trei drumuri (versuri)</i>	«	14
VICTOR EFTIMIU — <i>Neamul lui Panaiotake</i>	«	15
GEORGE SOFRONIE — <i>Un document antirevizionist: Scrisoarea Millerand</i>	«	25
DRAGOȘ VRÂNCEANU — <i>Două poezii</i>	«	30
SANDU TELEAJEN — <i>Icoana Maichii Domnului</i>	«	31
CODIN LĂZĂRESCU — <i>Descântec</i>	«	38
VASILE DAMASCHIN — <i>Poeți, iubiți fata cea mai mică</i>	«	39
DUSZA CZARA și MARGARETA STERIAN — <i>Patru poeți polonezi: Tadeusz Peiper, Marian Czuchnowski, Eug. Stan Stec. și Iosif Alex. Galuszka</i>	«	42
C. FIERĂSCU — <i>D. Țichindeal: Contribuție documentară</i>	«	46
PETRE PETRINCA — <i>Tendențe noi în regimul protecțiunii minorităților</i>	«	58
GENERAL SCARLAT PANAITESCU — <i>Drama românească 1916—1918</i>	«	65
A. COSMA-JUNIOR — <i>Turcia modernă</i>	«	71
OCTAVIAN ȘIREAGU — <i>Un scriitor maghiar despre Take Ionescu</i>	«	75
M. G. SAMARINEANU — <i>Kyazim (roman)</i>	«	80

CRONICI

OCTAV ȘULUȚIU — <i>Scriitori și cărți: »Poezia și romanul« — George Gregorian: »La poarta din urmă« — Camil Baltazar: »Întoarcerea poetului la uneltele sale — Eugen Jebeleanu: »Inimi sub Săbii« — Horia Stamatu: Memnon</i>	pag.	87
G. G. RAFIROIU: <i>Letopisețele</i>	pag.	95

NOTE — IDEI - OAMENI - FAPTE: Eminescu la Oradea de O. Șuluțiu; Poezii polonezi de astăzi de Dusza Czara; G. G. Napoletano de Dragoș Vrânceanu; Poezia rusă în Italia de Dragoș Vrânceanu; Nămolul Skoda; Minoritatea maghiară de M. S. . . . . pag. 98

REVISTA REVISTELOR . . . . . pag. 104

NOTE ASUPRA UNOR SEMNIFICATII CONTIMPORANE

de ION I. CANTACUZINO

Nu incetez de a crede că un critic literar, atâta timp cât e în exercițiul funcției, adică judecă fenomenul literar ca atare, nu trebuie să facă nici psihologie, nici sociologie, nici alte lucruri grațioase. Poate că mărturisirea acestei credințe e necesară, înainte de cele ce vor urma. Căci, de astă dată, nu vreau să fiu critic literar. Ci, tocmai, vreau să urmăresc substratul social și psihologic al faptului literar să-l urmăresc în aspectele lui cele mai banale, cele mai superficiale; în curente literare adică aproape în moda literară.

Căci cred că felul cum evoluează atracția publicului pentru anumite soiuri de literatură descrie o traectorie paralelă cu evoluția psihologică a omenirii contimporane. Cred că, există un sens ascuns al literaturii unei epoci și care, — în creațiunile acelei literaturi unei epoci și care, — în creațiunile acelei literaturi și în curente care, din ea, domină în favoarea publicului, — trădează aspectele psihologice ale societății din acea epocă. Și lucrul acesta vreau să-l urmăresc schematic, doar în linii generale, pentru literatura cea mai strict contimporană adică pentru literatura care începe cu și dela război.

* * *

Epoca imediat următoare marelui despicături a războiului ne dă ocazia de a asista, în literatură, la o serie de fenomene caracteristice. O generație care începuse să scrie înainte de război și intrase în măcel cu formația deja făcută se întorcea acum la uneltele sale. În sdruncinătoarea experiență a anilor petrecuți pe câmpul de luptă oamenii aceia văzuseră, simțiseră și învățaseră multe. În primul rând toate valorile, întreaga atmosferă spirituală pe care se bizuise formația lor, se dovediseră acolo, în fața morții, incapabile de a da soluții problemelor esențiale ale omului. Conștiința năruiii tuturor valorilor, a tuturor certitudinilor, era deci primul lucru ce răsărea clar în mintea acestor oameni. Odată cu această conștiință apărea

in ei un sentiment de revoltă împotriva a tot ceace era comanda-
ment obligatoriu, rigoare a acestor valori ce se dovediseră sterpe.
Se reitorceau din război cu un sentiment revoluționar, de elibe-
rare.

Și atunci, în mod necesar și logic, aspectele literaturii acestei
generații, ale literaturii produsă imediat după război, sunt aspecte
revoluționare. Este epoca manifestelor, epoca de deslănțuire împo-
triva academismului, a formelor fixe, epocă ilustrată prin mișcările
succesive și efemere; dadaism, cubism, expresionism.

Ca resort psihologic deci, aceste mișcări corespundeau nevoii
de instrucție împotriva rigorilor formale. Așa cum, cu un secol
înainte, Victor Hugo se lauda că pusese pe capul dicționarului bo-
neta roșie a revoluției, Marinetti, marele preot al mișcării futuriste,
se lauda că a pus „cuvintele în libertate” . . . Și deși această perioa-
dă începută înainte de război, mișcarea lui ia o nouă și mare am-
ploare după această perioadă. In acelaș timp, cubiștii „renunță la
rimă, la punctuație, la sintaxă, dau cuvântului toată puterea lui de
expresie”, iar dadaiștii „fac loc inconștientului, răstoarnă logica, sin-
taxa, sensul tradițional al cuvintelor, încearcă să rupă chiar limi-
tele poemului . . .” Cel puțin așa pretindeau teoreticienii și apolo-
geții respectivelor mișcări.

Dar, paralel cu acest sens de revoltă, războiul mai determină
un alt curent în literatura care începe dela el. Pentru oamenii a
cărora singură lectură fuseseră comunicatele generale, în dramatica
lor sobrietate, pentru cei cari, pe front, cunoscuseră cum se înrude-
ște viața și cu moartea, într'o clipă, într'un gest, și apreciaseră pe
viu, rara putere de emoție a faptului real, direct, trăit, pentru acești
oameni trebuia să pară oribil tot ceace era sensibilitate artificială,
mod de exprimare ocolită, emoție doar la a patra putere. Deaceia
literatura post-belică vede apărând ceace aș numi „primatul emo-
țional al faptei”. Puterea de emoție a realității directe începe să fie
speculată în literatură. Odată cu ea apare o expresie mai sobră, mai
spontană, în stil, și o aplecare spre alegerea unor teme din viața
imediată, de fiecă zi, în subiecte. „Căci singură realitatea, chiar bi-
ne acoperită, are puterea de a emoționa”, spunea Cocteau. In fond,
această a doua latură a înțelesului literaturii de după război cores-
punde și unei reacțiuni împotriva romantismului fad și a sentimen-
tului dulceag. Căci acelaș Cocteau scria: „Nu mai e o clipă de pier-
dut, să ne descleiem din visuri . . .”

Să analizăm însă rezultatele acestor două curente, eșite din război — pe de o parte revoltă împotriva rigorii formale, pe de altă parte primat al faptei.

Mișcările care oglindesc revolta împotriva rigorilor formei au toate o linie comună: sunt mișcări de disociere. În locul unei sinteze între formă și fond, a unei unități de viață la a cărei exprimare să colaboreze toate mijloacele de expresie, literatura aceasta disociază elementele întregului artistic, aducând pe primul plan unul din ele. Astfel, care este sensul manifestului futurist intitulat „cuvinte în libertate” — decât o asemenea disociere, cu scopul de a aduce „cuvântul” la o valoare de prim plan? Care este sensul suprarealismului, — care urmărește să exprime jocul de asociații al gândurilor, în cursul lor integral, așa cum există în realitatea cea mai ascunsă a conștiinței omenești, — decât o disociere a întregului conștiinții, aducând la rol de prim plan conținutul său cel mai ascuns? Sau, în plastică, nu sunt oare același lucru mișcările succesive: impresionism, — cu primatul luminii, — cubism, cu primatul formei a volumului, — pointilism, — cu primatul liniei, — expresionism, — triumf al ideii, — decât tot asemenea disocieri cari caută să aducă pe primul plan de importanță unul numai din elementele de sinteză a vieții.

Această mișcare de disociere trebuie să meargă paralel cu renunțarea la tot ce este accesoriu. În plastică ca și în literatură, dispare tot ce e doar grațios, elegant, artificial, tot ce este excrescență inutilă, și ne îndreptăm treptat către o exprimare numai a esențialului. Însă tehnica esențelor este tehnica clasicismului. Și de aceea, pornind dela revolta antiformală, trecând prin aspectul ei disociativ, care ne-a introdus în căutarea esențialului ajungem, firesc, obligatoriu la o îndrumare către clasic.

Iată de pildă, apărând în arhitectură, un stil nou, în care biruie (azi unanim acceptată) goliciunea echilibrată a suprafețelor și maselor, concepția clădirii făcută pornind dela scheletul, util, și nu dela fațadă, decorativă, — armonizarea între fond și formă. Poezia lui Valéry ce urmărește altceva decât esențele, așa cum le caută și sculptura lui Brâncuș? Iar toate acestea pornind (orice s'ar spune) dela premisele lui Cocteau, ale dadaismului, cubismului și expresionismului, dar depășindu-le în ceva mai mult, odată cu moartea mișcărilor respective, — ajung să realizeze în arta vremii noastre linii-le echolorate, simple și armonioase ale unui nou clasicism.

Către aceasta ne îndreptăm de altfel și consecințele ultime ale

celuilalt curent, născut din război, primatul faptei, al realității. Căci primul fapt concret, — prima realitate pe care omul acestui veac o vede când privește în jurul său — și cea mai impresionantă, este mașina; biruința tehnicii. De aceea e simptomatic că aceleași mișcări cari creaseră revoluția antiformală, și primatul faptei, sunt cele cari cântă mașina și se uimesc în fața tehnicii. Cocteau remarcă undeva: „mașina, sgârie-norii, transatlanticele, negrii, au fost desigur originea unei direcțiuni noi, excelente. Au mers către Capua ca o armată de elefanți. — Curba, ghirlanda, rebusul, disonanțele prețioase, au cedat locul unei dezordini mai brutale. Contact sălbatic, arta se virilizează.” Iar Marinetti proclamă, — într'un manifest — „splendoarea geometrică și mecanică a sensibilității numerice...”

Iată deci extazul în fața mașinei, suprem produs al tehnicii.

Dar mașina a luat naștere sub semnul rațiunii, care prezidează generarea și organizarea ei, pe baza unui principiu de economie internă a forțelor. Mașina este justă și armoniasă echilibrare a părților. Fiecare parte a ei: axă, angrenaj, roțiță, colaborează, armonios integrată în liniile ansamblului, pentru realizarea scopului căruia este dedicat întregul, abdicând fiecare dela subiectivitatea unei personalități proprii, pentru a se subordona efectului total. Forma se realizează, comandată de fond. Este un caracter, prin definiție, antiromantic. Astfel că mașina, efect miraculos al rațiunii, apare ca sintetizarea armoniei clasice a părților în întreg; ca un triumf al echilibrului acestor părți; ea însemnează sfârșitul anarhiei „fiecăruia”, pentru deplinătatea „totului”.

Pe de altă parte, într'o mașină nu-și află loc decât esențialul, strictul necesar. Efectele inutile ale grațiosului aplicat, dispar. Un bloc mecanic este negarea totală a acelor nesfârșite încărcături, adaosuri și scăpări alături de esențial, cari fac esența stilului rococo. Simplitatea și esențialul, — caractere clasice, — nasc astfel în mașină din întrebuintare strictă a necesarului. Și încă odată, pe alt drum, psihologia contimporană, — era în mișcarea literară de după război, introducea cultul mașinei, — era firesc să ajungă, pornind dela acest aspect al esențelor, — la o nouă concepție de clasicism, — și el joc al esențelor.

Cele două curente: antiformalism și primat al faptului real, se întâlnesc astfel, oricât ar părea de paradoxal, în concepția unui nou clasicism.

De altfel o primă întâlnire a acestor două curente avusese loc și mai înainte, atunci când André Gide beneficiase de conjugarea

acestor două tendințe pentru a vedea cum literatura se ajunge să fie considerată ca reprezentativă a spiritualității de după război, — deși era scrisă mult înaintea. Și era aproape obligatorie această întâlnire a celor două curente în André Gide, în apologetul ruperii de orice rigori (începând cu familia și sfârșind cu ideile preconceptuate), dar și apologetul faptei, omul care strigă „forme felurite ale vieții, toate, mi-ați părut frumoase” și care vorbește de „sentimentul unei plenitudini a vieții”, liberă, disponibilă...

* * *

Iată dar cum cele două curente de psihologie literară născute din război, confluențe într'o singură matcă, ne duc la introducerea în scris a unei noi și neînfrânte senzațiuni de libertate. Disponibilitatea, mult desbătută, e rodul împreunării lor. — Un vast câmp în care toate posibilitățile sunt accesibile, stă deschis în fața celor care scriu. Și libertatea aceasta nu e decât oglinda situațiunii lor spirituale, tot atât de liberă de orice îngrădire, și tot atât de disponibilă, tot atât de capabilă de a răspunde oricărei solicitări...

Care este însă limanul firesc al unui asemenea curent? Termenul în care se rezolvă peisagiul tuturor posibilităților? „Dacă posibilul răstoarnă necesitatea, — spunea Kierkegaard, — și eul se avântă și se pierde în posibil, fără legături care să-l recheme în necesitate, avem disperarea posibilului...” Iată termenul disperarea... Și, în adevăr, dela un anumit moment încolo, — după ce prima febră revoluționară a trecut, se simte cum scrisul contimporan se prinde în ghiarele unei ciudate disperări. — Pulsează, arzătoare, nevoia scriitorilor de a creia, bizuiți pe o certitudine, oricare ar fi ea, numai să reprezinte pentru scrisul lor o „credință”. Căci, — după cum spunea același Kierkegaard, — „contrariul disperării este credința”. Astfel, la capătul acestei serii de progresivă și isbânditoare eliberare, apare nevoia unei obligații, a unui reazăm cert, liman și termen pentru credința celor ce scriu. Anii ce vor urma, și cari încep cam din jurul lui 1923—1924, după cei cinci ani de revoluții literare ce au urmat războiului, — văd această neîncetată căutare, în care, rând pe rând, sunt oferite scrisului contimporan, diferite atitudini efemere.

În primul rând scriitorii le caută în om însuși, și avem perioada de eflorescență a romanului psihologic, introspectiv, alimentat și de gloria proaspăt descoperită a marelui analist care a fost Proust, și de introducerea în scris, de către James Joyce, a aceluia instrument de expresie a analizei, care e „monologul interior”.

Apoi, căutarea se îndreaptă în afară. — Sub influența curentului care, după război, ridicase primatul faptei, realitatea concretă și realitatea istorică, capătă valori de certitudine, și avem în primul caz voga „reportajului” (contact direct cu faptele, cu realitatea) și, în al doilea caz, moda romanelor istorice, a „biografiilor romanțate”, ce-au bătuit literatura într'un anumit moment, după „Disraeli” al lui André Maurois. Un alt aspect al faptului și al realității — concepute ca certitudini — ne este oferit de întreaga literatură sportivă, care glorifică realitatea aceasta biologică și sigură care e trupul și faptul concret al sportului. Mai târziu această concepere a corpului ca certitudine va duce la un alt aspect literar, făcut nu din sport, ci din senzualitate și chiar din sexualitate. E apariția „freudismului” în literatură.

Fără să fi rezolvat problema ce își puna, literatura s'a întors apoi către originea frământărei sale: către război. Și acesta este înțelesul acelei întregi serii de romane de război, ce-au bătuit la un moment dat (1927) începând cu Erich-Maria Remarque. Era o generație de scriitori care își scruta originile. Dar cercetarea aceasta a războiului n'a dus decât la o singură certitudine: moartea. Și astfel vedem apărând, câțiva ani mai târziu, romane dezolante, de un peisagiu întristător, în cari moartea domină ca singura soluție și sens al existenței. Și e curios cum patru romane din patru țări diferite, aduc în ultimii ani, această temă. Huxley, Malraux, Wassermann, Eliade. E curios, dar nu e greu de explicat. Căci, — negăsind certitudini în realitatea din afară — scriitorii se aplecaseră din nou asupra lor înșiși, privindu-se și analizându-se. Și nici odată, când omul se privește pe sine, nu poate fi mulțumit. A spus-o aceasta, de mult, acel creștin și scriitor care a fost Pascal: că omul nu poate avea răgazul „de a se privi și de a se vedea, fără a fi de îndată lovit de disperare și tristețe”, căci va fi silit atunci să creadă că „găsește în sine atâtea mizerii inevitabile și un atât de mare gol de bunuri reale și solide”...

* * *

Iată dar raporturile necesare dintre diferitele momente ale literaturii contemporane. Aspectele ei felurite și atât de repede modificate, în acești 15 ani de după război, se explică prin substratul tulbure și încet al psihologiei pe care o oglindesc.

Ce va fi mâine?

De sigur o reacțiune împotriva acestui peisaj destul de anarhic, de tulbure. Premizele acestei reacțiuni le-am și văzut. Rezolvarea

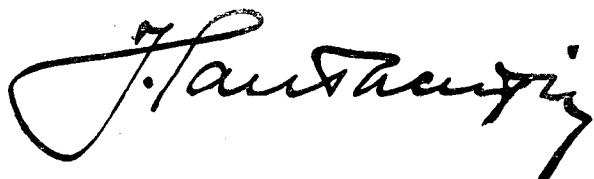

curentelor de după război, am spus că se face într'un curent de neo-clasicism, care domină arta vremii. În acelaș timp în locul romanelor-analiză, în cari „frământarea” vremii e descrisă în mii de aspecte, apar tendințe spre romanul-frescă, spre marea construcție socială.

Lupta face loc echilibrului. Și simultan, trecem dela temele umanitariste, universale, fatal disolvante, către forme de romane în cari predomină elementul de coeziune al unei înfățișări de specific național.

Echilibru clasic, al fondului cu forma, construcție armonioasă de mari sinteze, preocupare de a afla, în cadrul realității sociale a fiecărei națiuni, forma ei specifică și proprie de cultură.

Literatura de mâine pare să se anunțe ca o literatură de echilibru, sinteză și construcție.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'J. I. Iancu'. The signature is written in a cursive, flowing style with a large, sweeping initial 'J'.

PAJISTEA ALBAȘTRA

de ION FOCȘENEANU

Prin pajiștea albaștră cu ochii respiram,
Lanul de crini s'aleg luceferi mari —
Argint rotit sub frunzi de armăsari,
Pe dâmburi de ivoriu prinși în ham.

Buestrul lor de sub păduri îl știu juca
Cu pumnii, noduri printre rădăcini
Și biciul prăvălirilor de pini,
Intins pe crupa lor de catifea.

Prin pajiștea albaștră auzul s'a cernut,
Asemeni violetului peste comori;
Pe scocul lui vibrau, ca de viori
Stelare, corzi, sub degete de lut.

Le știe prinde, înrămata scoică'n prund,
Acordur'le pe clape de azur:
Pentru un sâmbure de aur pur,
Le duce spiralate, până'n fund.

Prin pajiștea albaștră, în cornul de aramă —
Poate de-un Nibelung într'o toamnă pierdut —
Fumul subțire de mine desfăcut
Și-a înnodat un capăt alb de maramă.

Trupul lui, drum ars, de căzută stea,
Se va topi cu ploaia și'mprăștia cu vântul,
Dacă pe lângă spada care-l spintecă, pământul
Nu-și va fășni inima, topită'n peruzea.

Ion Focșeneanu

PICTURA ROMANEASCA MODERNA

de AL. BUSUIOCEANU

Pictura românească modernă își are începuturile în romantism. Cu o sută de ani în urmă, când cei dintâi artiști din Țările dunărene, atrași de faima școalelor din Occident, plecau pentru studii la Roma, la Paris sau la München, arta se făcea încă în bisericile rustice din Valahia și din Moldova, ca în vremea Sfântului Francisc. Tradițiile bizantine se amestecau cu ingenuitatea artei țărănești și penelul anacronic al artiștilor populari zugrăvea încă în tempera sau frescă, chipuri de sfinți și scene religioase, inspirate din Erminiile dela Sfântul Munte.

Un Lecca sau un Tătărescu, întorși din Italia cam pe la mijlocul secolului trecut, un Negulici, un Rosenthal sau un Theodor Aman, veniți cam în aceeași vreme din Franța, aveau să introducă astfel în Țările române o viziune artistică nouă, care contrasta definitiv, până în principiile cele mai elementare, cu tradiții de mai multe ori seculare, în care vechea artă românească atinsese nu odată remarcabile expresii.

Arta românească părea ajunsă astfel la o răscruce de unde nicio continuitate nu mai era posibilă. Lumea hieratică și aproape abstractă a meșterilor de altă dată căpăta carnație și învia în înșiși formele realității. Dar dacă prin concepție și prin mijloacele de expresie transformarea era în adevăr însemnată, ceva rămânea totuși ca să asigure continuitatea ideală a acestei arte până în zilele noastre: sensibilitatea și temperamentul particular al artiștilor care o creeau.

Romantismul avea să înlesnească unele din înclinările firești ale acestui temperament. Sentimentalismul idilic și gustul pentru culoare al întâilor pictori români de seamă, — un Aman sau un Grigorescu —, nu aveau alt izvor decât însuși temperamentul acestui popor de păstori și plugari, a cărui inspirație anonimă și-a găsit cea mai înaltă expresie în lirismul duios al unei balade păstorești — „Miorița”.

Cântec de viață și de moarte, împletind sentimentul pur al copilăriei cu gravitatea tragică a morții și înălțându-se senin până la concepția unui măreț panteism, „Miorița”, ca și întreaga artă românească, vor da măsura acestui temperament în căutare de expresie: temperament de contraste și de irezistibilă înclinare către natură, suflet îmbibat de melancolie și lirism, oscilând între nostalgii idilice și expresia gravă a unei dureri nedefinite.

Un asemenea contrast, puternic exprimat, avea să se ivească în pictura celor doi artiști care în arta românească dela sfârșitul secolului trecut reprezintă cele mai de seamă personalități, — Grigorescu și Andreescu.

Formați amândoi la aceeași disciplină a școlii dela Barbizon, pictori de natură și unul ca și celălalt, mari virtuoși ai colorii și ai atmosferei, — prin sentiment însă și prin expresie aveau să fie unul antipodul celuilalt. Grigorescu, un vizionar al fericirii pământești, idilic și nostalgic exprimată în imagini însoțite, — Andreescu, învăluit de tristeți adânci și zugrăvind uneori aceeași lume ca și a lui Grigorescu, peste care însă se întinde ceva misterios și sfâșietor ca un presentiment de moarte.

Cu Grigorescu, mai romantic în inspirație, de un romantism însă disciplinat de școala naturalistă, pictura românească câștigase știința cea nouă a colorii și a nuanțelor just observate. Cu Andreescu, ceva mai tânăr și de un sentiment mai modern, ea avea să ajungă până la tonalitățile și valorile intime ale materiei, intuite de ochiul aproape al unui impresionist.

De la acești doi și până la Luchian, marele inițiator al colorismului modern în pictura românească, nici un alt pictor nu avea să aducă o îndrumare nouă artei românești. Un Stachi, un Henția, un Mirea, vor reprezenta, fie un realism descriptiv, prea didactic pentru a avea o reală însemnătate, fie — în cazul lui Mirea — un academism, care n'a fost fără influență, dar a rămas totdeauna pe o linie mai mult secundară în desfășurarea artei românești.

Orizonturile noi se iviră cu pictura lui Ștefan Luchian, artistul multă vreme ignorat de contemporani, dar din care pornește o întreagă școală în pictura românească de după 1900. Temperament esențial liric, ca și predecesorii săi Grigorescu și Andreescu, de un lirism care cunoaște toate gamele, dar a cărui sursă de inspirație va rămâne aproape constant natura, Luchian n'a fost un doctrinar și n'a încercat a impune nici o teorie. Un sensibil și un singuratic, ducând o existență nefericită, el n'a profesat în arta sa decât un

singur principiu, care erea departe de a fi teorie: Sinceritatea totală a artistului în creațiunea sa. Inspirația putea fi ori care, privilegiștea vastă a naturii, figura omenească sau o simplă floare. Esențial erea însă ca ochiul să scruteze cu pasiune formele și colorile și să le redea cu adevăr.

Toată arta lui Luchian stă în această pasiune și sinceritate. Colorile lui sunt delicate sau incandescente, isbucnesc în vâlvori mari sau se sting în inefabile timidități, după cum pasiunea lui le aprinde și le potolește în mirajul unei viziuni care e întotdeauna numai a lui. Și dacă în aceste colori un ochiu familiar va descoperi întotdeauna motive și legături cromatice cari sunt ale însăși artei populare românești, explicația stă în aceeași totală sinceritate a unui temperament de instinctiv, în adâncă și continuă comuniune cu natura căreia îi aparține.

După Luchian pictura românească e o artă care și-a descoperit deplin mijloacele ei de expresie. În acord cu formele noi și creațiile neîncetate în evoluție ale spiritului contemporan, ea e modernă fără a pierde din autenticitatea care îi dă caracter și o situează precis în complexul artei europene. Pictorii cari o reprezintă sunt în expresia lor români, chiar atunci când arta lor va revela sugestiile unui Monet, unui Cézanne sau ale unui Matisse.

Impresionismul își va avea astfel o întreagă școală românească, diferențiată multiplu și evoluată până la expresiile cele mai singulare. Un Steriade sau un Dărăscu, pictori de culoare și de atmosferă, se vor complăce într'un analism cromatic care amintește pe impresionistii francezi, pe un Claude Monet sau câteodată pe un Pissaro; un Eustațiu Stoenescu, ochiu înclinat mai mult către facile eleganțe exterioare, dar cu un simț coloristic de netăgăduit, se apropie adeseori de Manet; un Pallady, încă mai subtil și mai rafinat decât cei precedenți, va distila culoarea până la transparențe imateriale, și va crea adevărate muzicalități cromatice pline de langoarea unui temperament contemplativ; un Petrașcu personalitatea de mare adâncime, a cărei viziune artistică, sensuală și austeră, pune un accent tragic lucrurilor și e ca o contrapondere a seninătății lui Luchian; sau un Șirato, a cărui artă, cel puțin până acum, pornește din regiuni impresioniste cari se situează cam între Cézanne și Renoir.

Paralel cu aceștia și reprezentând oarecum antiteza lor, o altă serie de artiști din aceeași generație, se vor inspira mai cu seamă din exemplul fecund al picturii lui Cézanne și vor introduce în pic-

tura nouă românească și preocuparea pentru obiect, pentru expresia sintetică în care senzația de culoare tinde să devie plastică prin forme și prin pondere. Ressu, cel dintâi trebuie amintit aci, pentru viguroasa linie și pentru modelajul plastic care triumfă în pictura lui. În plin impresionism, el a avut curajul să afirme în pânzele sale principiul materialității depline a formelor și să-l cultive cu o consecvență ce avea să înrăurească mult asupra picturii românești. Azi, preferința lui pentru expresia lineară și pentru subiectele rustice dominate de figura omenească se regăsește în pictura multora dintre artiștii mai tineri. Iser apoi, mult mai complex și mai puternic în construcție și inexpressivitate, avea să aducă în operele sale, pe lângă aceste calități, și o atmosferă psihologică cu totul personală, câștigând un ascendent pe care în pictura românească de azi nu-l mai are poate decât Petrașcu. Teodorescu-Sion, apoi, dimpotrivă linear și colorist, excelând în compoziții pline de fantezie și de simț decorativ și creînd imagini grațioase în care sentimentul idilic, atât de frecvent în arta românească își găsește adeseori admirabile realizări.

Să menționăm în sfârșit numele d-lor Ștefan Popescu, Verona și pe al d-nei Cuțescu-Stork, a căror artă, mai mult eclectică, se păstrează constant în cadrul inspirației academice.

Pictura ultimilor zece-cincisprezece ani, manifestând o predilecție deosebită pentru peisaj și pentru un anume colorit local care s'a dovedit infinit de bogat în resurse, a dat naștere și unei școli noi, căreia, dacă îi lipsește maestrul recunoscut, nu-i lipsește însă caracterul. E școala care s'ar putea numi a orientaliștilor și a coloriştilor dela Balcic. Orașelul de aspect oriental și rustic dela țărmul Mărei Negre, vegetând ca o floare exotică printre ruini antice și bizare forme de natură sălbătică, a devenit centrul unei colonii artistice de o covârșitoare importanță pentru pictura românească actuală. Un Bunescu, un Ștefan Dimitrescu, un Șirato, un Tonitza, alături de atâți artiști dintre cei amintiți mai sus sau dintre cei mai tineri, aparțin acestui grup, care a dat o paletă nouă picturii românești, improspătându-i coloritul și îmbogățindu-l nesfârșit.

Printre cei și mai tineri, a căror activitate a devenit notorie abia după războiu, grupuri și tendințe variate se manifestă, adeseori cu remarcabile realizări. Câțiva dintre ei continuă peisagismul cu preocupări mai ales pentru culoare, pe care l-am văzut manifestat de grupul celor menționați precedent. Numele câtorva mai ales se cuvin citate, — Iorgulescu, Bălțatu, Lucian Grigorescu, Bacalu, Va-

sile Popescu, Bajenaru, Ghiață, d-na Popea, Rodica Maniu, și încă și alții. Alături de ei, cei cari preferă expresia lineară, cu tendințe uneori de constructivism plastic, alteori de stilizare bizantină sau decorativă, se relevă nu mai puțin demni de atenție și cu multiple aspecte. Sabin Popp trebuie citat aci, dinpreună cu d-na Olga Greceanu, Papatriandafil, Nina Arbore sau Demian. Insfârșit nu lipsesc nici cei mai îndrăzneți, urmărind experiențe noi și străduindu-se pentru formule inedite, grup de avangardă în care, expresionism, cubism sau futurism se întâlnesc câteodată pentru a înlesni încercări noi de paletă. În rândul acestora trebuiesc amintiți Marcel Iancu, Maxy, Corneliu Mihăilescu, Lucia Demetriade-Băcălescu, H. Cartargi, H. Daniel, Cornelia Babic-Daniel, Margareta Sterian, Cassilda Miracovici, etc.

Drumurile picturii românești se lămuresc astfel în ritm strâns cu întreaga evoluție a picturii moderne europene. Școale și curente se succed dealungul celor o sută de ani de dezvoltare, reflectând continuu străduința artiștilor de a participa la spiritul vremii lor. Calități de temperament însă și de expresie au înlesnit acestor artiști chiar mai mult decât atât, dând naștere la opere de valoare, în cari sufletul românesc însuși și-a găsit realizarea. Un Grigorescu, un Andreescu, un Luchian sau un Petrașcu, pot sta alături de contemporanii lor din orice țară. Expresia lor are rezonanța dublă a etnicului și a omenescului în genere. Cu opera lor și cu a altora, arta românească își justifică titlurile ei în eforturile de creație ale spiritului european.

TREI DRUMURI

de ION TH. ILEA

Ieri

Spicul blond se tăvălea'n noroiu, —
departe imn metalic anunța sfârșire,
o fulgerare a morții'n plâns,
apa ochilor de ceară,
luneca pe buzduganul Universului
prins în mâinile muncitorului de rând.
Gravă părere așintea piața rușinei.
Brazdele pe obrazul multimii
încolțeau năzuinți.
Cimitirele așipiseră vorbind...

Azi

Proptit în bătă ciobanul visează praf de
pușcă,
pe câmpul înorăjbirii
plugul desnădejzii ară.
Civilizația strănută prin țevă de tun,
în ultim popas cioclii par cadavre,
carnea de om e ieftină,
sângele nu-i sânge în taler de'ntâmplări,
învoinsul în ștreang cunoaște pe Dumnezeu.

Mâini

În lături idolii desmățului!
E însemnat pe craniul fiecărui ins
triunghiul morții.
Râsul întâlnirii în profil,
e patima tăiată pe reversul
gândului mârșav.
Clopotnișele încalecă viteza orei,
fiecare sat e-o țară,
fiecare țară trece'n basm ,
soarele privește prin ochelarii mulțumirii,
Cimpoiul vieții noi își sună înainte melodia.

Ion Th. Ilea

NEAMUL LUI PANAIOTAKE

de VICTOR EFTIMIU

C am la două treimi din drumul de la Aghia-Sofia, până la colina sfântului Eiub, purtătorul steagului verde al Profetului — colină din al cărei vârf palpită cea mai amplă panoramă a Istambulului — se ghemuiește mahalaua ortodoxă a Constantinopolei, Fanarul nostru înfricoșat, cu patriarhia elenă și catedrala bulgară, cu vestigiile unui creștinism greco-slavon din care ne împărțășim încă, în această fericită urbe a ciobanilor Bucur și Dumitru (Bâsaraboff).

Acest Fanar a influențat viața românească mai mult decât Roma odinioară și decât Parisul, azi, căci ne-a trimes, secole întregi, cărmuitorii: domnitori și mari dregători, egumeni și cărturari, medici și negustori. Stăpânirea turcească, în provinciile de la Dunăre a fost, de fapt, stăpânire grecească. Și nu a grecilor din Moreea, moștenitorii antichității elene, ci a epavelor nostalgice din Cornul-de-aur.

Cu ultimul Paleolog, se pierd numele ilustre ale Bizanțului: cucerind Constantinopolul, Mahomed II îi desființează aristocrația. Două secole și mai bine, grecii trăiesc viața umilă a celorlalți creștini din imperiu.

Dar dacă, odată cu independența, patrimoniul de cultură și idealism creator al cetății se irosește, nu moare spiritul de intrigă, setea de parvenire, de viață ușoară, molatecă, luxoasă, orgoliul, rafinamentul: ele mocnesc sub cenușa năruitului Bizanț, așteptând.

I-a fost dat lui Panaiotake, grec din mahalaua Fanarului, să urce întâia treaptă a măririlor și să pregătească urmașilor săi viitoare ascensiuni, până la onorurile supreme: tronul Munteniei și al Moldovei.

Până la Panaiotake, singura întrebuintare ce se acorda grecilor în administrația imperiului era aceia de traducători ai hârtiilor străine, mai ales documentele diplomatice. (Legea oprea pe dreptcredincioșii Profetului să învețe altă limbă). Ei se numeau gramaticos, adică gramățici, cărturari.

Agerul Panaiotake, însoțind pe marele vizir Ahmed-Kiupruli (albanez turcit) la asaltul cetății Candia (1669) îl convinse că-i trebuie un om sigur care să verifice tălmăcirile actelor oficiale și corespondența diplomatică, un fel de super-gramaticos, un șef al tuturor dragomanilor, un împuternicit al divanului.

Luminăția sa nu trebuia să aibă încredere în traducătorii străini, cari aveau interes, de multe ori, să altereze sensul textelor. Panaiotake își pledă bine cauza și o câștigă.

Ahmed Kiupruli numi pe Panaiotake dragoman al Divanului (Terziman). Ii dădu leafă bună, locuință în palat, dreptul de-a purta barbă, haină lungă și calpac, privilegiul de-a umbla călare, urmat de patru vacași și alte onoruri, cu cari neam de neam de ghiaur nu fusese meremetisit pân'atunci.

Incurajați de succesul lui Panaiotake, grecii din Fanar încep să-și învețe copii limba turcă, italiană și franceză, pregătindu-i pentru noua și importanta demnitate, și pentru toate devenirile ce le mija viitorul.

Iată în felul acesta, vâriți în tainele ministerului de externe, cunoscând dedesupturile politice și administrației, mai ales ale provinciilor depărtate și bogate. Iată-i punând ochii pe cele două țări creștine, deschizând ochii marelui Vizir asupra Domnilor pământeni din Moldova și Muntenia, suspecti de veleități naționale și planuri de independență.

Bazați pe reputația lor de supuși credincioși ai Sultanului, grecii din Fanar își valorificară meritele și avantajile pe cari le-ar avea Marele Vizir încredințându-le administrarea celor două provincii. Ei spuneau:

— Altfel va reprezenta interesele Padișahului un prea plecat și fidel fanariot, decât domni pământeni, cu gârgăunii desrobirii în cap. Noi, grecii din Constantinopole, cari nu ne gândim nici la libertatea conaționalilor din Moreea, n'o să punem le cale cu muscalul și cu austriacul elefteria vlahilor!

Partida era câștigată.

... Și iată cum, la Edi-Culé, — închisoarea celor șapte turnuricade răpus Constantin Brâncoveanu și copiii lui victime, nu atât ale cruzimei turcești, cât ale intrigilor fanariote.

Și iată cum Mavrocordații cuceresc, deocamdată tronul de la Iași.

Cum n'ar fi râvnit neamul lui Panaiotache domnia acestor țări, cu pământ așa de greu, cu un cer atât de ușor, cu femei atât de frumoase, cu oameni atât de primitivi și de îndurători și cu atâta nepăsare pentru ziua de mâine?

Acolo, în Stambul, urmașii detronați ai vechiului Bizanț erau săraci și se plecau în fața celui din urmă agă sau derviș sau musulman cu haină lungă; ghiauri nevrednici, ei nu puteau purta nici caf-tan, nici dulamă, nici barbă. Ambițioși, nu însemnau în stat nimic, căci toate erau ale credincioșilor Profetului.

La București sau Iași, însă, iată-i stăpânii — fără-de-stăpân, slăviți de toată mulțimea cuvântătoare și de păsările cântătoare. Țipenie de om, nechezat de cal, piruit de cinteze nu trebuiau să ră-sune în preajma conacului domnesc, când Măria-Sa dormea somnul amiezei, până către chindie. Când mânca, Măria-Sa abia de'ntindea mâna, căci toate-i veneau subț nas, ca'n poveste. Da să se ridice Măria-Sa de pe jilț și numai de cât se repezeau trei-patru boieri din divan și-l luau de subțiori și-l duceau pe sus de parcă sbura, nu alta.

Logofetesele se'ambulzeau cu peșcheșuri, dumnealor ispravnicii și polcovnicii și egumenii se întreceau cu sfaturile cum să mai stoarcă Înălțimea Sa, din ugerul pământului românesc, cum să mai tundă nevrednicele turme de șerbi și cum să mai adaoge puturosului de țaran zile de muncă pentru stăpânire, peste cele 24 statornice de înaintașii la domnie.

* * *

Iată de ce, înainte ca primul fanariot să fi ajuns a-tot-puternicul acestor mănoase vilaete, infiltrațiuni lente de negustori, clerici, grămățici, medici, zarafi, zugravi și arendași de moșie, continuând o veche tradiție de cucerire a coastelor, pătrundeau și'n coclaurile băraganelor și-ale munților. Protejate de vechile rezerve grecești, legiunile noi se înrudeau cu boierii pământeni și iată pe levantinul bogat ajungând, prin încuscire, boier el însuși și viitor candidat la o domnie pe care împrejurările interne și intrigile de la Stambul o pregăteau, plocon, urmașilor lui Panaiotaki.

* * *

Să aflăm acum și sfaturile — catechismul perfectului fanariot — pe care Domnul le orânduia fiilor săi și pe care, boer și boer-naș, egumen și călugăraș, îl urmau cu sfințenie.

1) Sântem trecători pe acest pământ și toate fiind nestatornice trebuie adunați bani mulți, pentru Padișah, pentru noi și pentru ai noștri.

2) Vom căuta a ghicire tainele altora, dar pe ale noastre va să le ascundem cât mai bine.

3) La joc de cărți, la drum și la beție se cunoaște omul. Umblă cât mai mult printre cei pătimași, iscodește-i, dar patima lor să nu care cumva s'o prinzi, căci ești pierdut. Deasemeni, pune mâna pe cât mai multe scrisori.

4) Toată încordarea ta să nu fie, atât, a ajunge tu însuși, cât a nu lăsa pe alții să ajungă.

5) Când vă veți afla în fața unui turc de vază, arătați-vă că știți vorbire, că sânteți darnici și îndemânatoci, dar toate acestea cu mare smerenie, cu supunere, chiar față de cei mai mici din jurul turcului celui mai mare.

6) De veți intra la un mare dregător al Impărăției, plecați-vă dela ușă și din închinăciune în închinăciune, ajungeți până la el și sărutați-i poala hainei ducând-o la frunte. Dacă turcul nu vrea să primească această umilire și vă smulge poala hainei sale din mână, atunci repeziți-vă la canaturile ori la ciucurii sofalei pe care se află așezat și sărutați-le și duceți-le la frunte.

7) Dacă vă întrebă cum o duceți cu sănătatea, răspundeți-i atât:

— Sărut praful de pe picioarele Măriei Tale!

Căci nu e de folos la alții să știe dacă ești teafăr or beteag. Înțeleagă dumnealui ce-o pofti, dar dumneata să nu te descoperi.

8) Dacă vă poștește să stați, vă puneți în genuchi la un colț al odăii și nu dați drumul gurii voastre meștere și minții voastre subțiri de cât atunci când ați rămas numai cu el, fără martori.

Să nu-i întoarceți spatele niciodată, ci să umblați tot da'ndaratele, până nu vă mai vede.

9) Iar când ieșiți de la el, chiar dacă n'ați isbândit nimic, să aveți fața veselă și mulțumită a omului căruia i-a mers bine. Și să împărțiți aur mult în dreapta și în stânga, fiindcă toți slujitorii turcului, măcar că-i vedeți îmbrăcați în haine scumpe și'n șaluri de cașmir, n'au leafă decât 5 lei pe lună.

10) Trebuie să fiți bine cu slugile, fiindcă numai prin ele puteți pătrunde la stăpân, iar mulți stăpâni se iau după cele ce le spun slugile. De-aceia, mai zic, nu uitați bacșișurile.

11) Trebuie să fiți foarte bine cu clerul, să-l cumpărați sau să vă știe de frică, fiindcă numai prin el veți ține norodul în neștiință și astfel veți putea fi domnitori adevărați.

12) Fetele trebuie să învețe a fi cochete, a se face plăcute bărbaților. Dacă știi a scrie și-a ceti, le ajunge.

Altă învățătură e de prisos fetelor. Înainte de-a se mărita, e de folosință pentru ele a-și încerca farmecile și cu alți bărbați, spre a se pricepe mai bine, cum să ție'n laț, inima soțului știitor.

13) În lume să se arate sfioase, tăcute și numai când au rămas cu cel pe care vor să-l câștige, să-și dea drumul veseliei, drăgălășiei și tuturor tainelor cuceritoare.

14) Când se va ivi un alt bărbat, cu avere mai mare sau cu rang mai înalt, nevestele să nu pregete a lăsa pe cel dintâi ca să urce în mărire nouă, și mai strălucită, prin al doilea și chiar al treilea.

15) Ne tragem din cei ce-au stăpânit mii de ani aceste părți ale pământului; datori sântem a lucra în toate chipurile, ca să fim iarăși stăpânitorii care am fost odată.

16) Iar dacă am căzut din mărire, să nu ne pierdem firea. Ne'nchidem în casa de pe Bosfor și stăm așa, cu cenușă'n cap și cu ferestrele acoperite, scoatem vorbă că sântem pe moarte, c'am fost nedreptățiți, c'o să ne călugărim. Și'n taina perdelelor lăsate să pregătim o nouă ridicare în mărire, mai îndemânatecă, mai strălucită și mai lungă decât cea dintâi!"

* * *

Istoria se cunoaște.

Am învățat toți, în școală, cât a fost de nefastă procesiunea fanarioșilor, al căror scop nu era decât jefuirea, săcătuirea acestor nefericite pământuri spre grabinca și fabuloasa lor îmbogățire.

Știm, deasemeni, ceia ce au făcut ei bun pe meleagurile românești, cultura pe care au răspândit-o, zidirile pe cari le-au întemeiat. Un mavrodocrat a ridicat frumoasa mănăstire a Văcăreștilor, cea mai mare din Muntenia. Nu s'a uitat nimic. Dar, mai presus de toate, a rămas stigmatul. Urmele a două veacuri n'au pierit încă din sânge și din deprinderi.

Năravuri fanariote, dăinuiesc, vai, în zilele noastre.

Le întâlnim la fiecare pas. Le înregistrăm, le înfierăm, și, totuși, când ne convine, le practicăm. Mai ales în viața publică.

Manoperile prin cari se obțin, la noi, slujbele și mai ales felul în care se face forțata transmisiune a dregătoriilor, numită „schimbare

de regim", seamănă dureros cu tribulațiunile dragomanului din Farnar s'ajungă Domn în țările românești, cu venirea și plecarea acestor proaspete Altețe Serenissime: mari făgădueli la venire, golirea vistieriei la plecare.

Unii greci, cu cari am colindat astăvară, faimoasa mahala a Constantinopolei mi-au spus că abuzurile domnilor fanarioți n'ar fi fost atât de exagerate, dacă ar fi întâmpinat din partea localnicilor vreo rezistență. Dar țaranii erau placizi, se lăsau robiți fără să crâcnească, boierii încurajau pe prinț în exploatarea mulțimii — ba îi dădeau și sugestii, întrecându-se în lingușiri și umiliri — iar clerul însemna și el altă instituție de exploatare a prostimei numeroase și nevolnice.

Mitropolitul țării putea fi revocat de Domn. Deci, supunere oarbă Domnului și bani buni, peșcheș, Măriei sale. La rândul său, Înalt Prea Sfințitul dădea în arendă bogatele monastiri, schimbând pe stareț care cum plătea mai bine.

Boierii se întrec să dea sfaturi noului Domnitor — plecat totuși dela Constantinopole, cu ordinul de-a se purta bine cu norodul — cum să-și procure noi venituri. Frazele lor sunt aïdoma cu ale multor ipochimeni de-ai noștri, contemporani.

— Vlahii pot fi impuși la dări mult mai mari decât cele de pân' acum, căci bogăția țării e fără de sfârșit, iar averea țaranului mult mai mare de cât îi trebuie. Sunt oameni atât de cumpătați, încât nici pâine nu mănâncă, ci fac, din mălai, un fel de aluat numit mămăligă. Portul lor e cât se poate de simplu, căci se înbracă'n straie de pânză aspră ori în cojoace de oaie, făcute de nevestele lor.

„Dacă Înălțimea Ta ai pune pe acești țărani la dări mai mari, ai da un mare avânt agriculturii și-ai spori în felul acesta și vistieria. Numai prin măsuri aspre vei putea scoate pe plugari din bicisnicia lor firească și-i vei pune la treabă, și pentru ei și pentru Înălțimea Ta”.

* * *

Cu asemenea sfătuitoari, din ceasul dintâi, cel mai bine intenționat Domnitor n'avea cum și de ce să schimbe tradiția de jăcmăneală a predecesorului. Toate preocupările protipendadei erau să se ia bine cu stăpânirea, să ghicească intențiile lui Vodă, să i le previe. Nu era platitudine pe care să n'o folosească, pentru a capta grațiile Înălțimei Sale.

Acum o sută și mai bine de ani, medicul grec Marcu Zallony, din a cărui carte am luat cele mai multe din aceste date, scria „cum

dau târcoale boierii, până și nevestei de Hospodar, laudându-i frumusețea și înțelepciunea, făcându-i daruri și îndemnând-o să-și folosească rarele calități pe lângă Domn, pentru ca acesta să distribuie favorurile și demnitățile după îndemnul ei și să-și creeze un puternic partid între boierii pământeni, precum are și printre boierii fanarioți”.

Proaspăt venită din Stambul, cu o droaie de copii, dornică de lux și de măririi, Doamna țării primea de multe ori suggeriile membrilor divanului și influența pe Voevodul mai slab din fire.

Și astfel, haremul Doamnei cu cele 40—50 de fete aduse din Constantinopol, devenea el însuși un focar de intrigă și o nouă povară pentru țară.

Firește, se găseau și sfătuitoari buni, dar nu-i asculta nimeni. Viersul lingușitorilor e mult mai dulce ca posomorâtele îndemnuri drepte și aspre.

Cei ce ridicau, din când în când, fruntea, erau prea puțini și plăteau scump temeritatea lor: surghiunul, confiscarea averii, dacă nu și tăierea capului. Iar ceilalți boieri erau fericiți că a mai căzut unul, că s'a mai făcut un loc liber, o dregătorie de vânat în preajma Înălțimei Sale.

* * *

Asemenia moravuri creiau forme noi de reprezentare.

O instituție originală, cu foarte curioase atribuții, necunoscută la popoarele occidentale, a dăinuit mai bine de două secole, în Constantinople: baș-kapi-kiahaia (capuchehaia).

Era delegatul Domnilor munteni sau moldoveni pe lângă divanul imperial, un fel de ambasador personal al hospodarului și al cărui titlu oficial era acela de intermediar al corespondenței principelui din țările românești cu marele vizir.

Acest baș-kapi-kiahaia avea, însă, cu totul alte rosturi. El era omul de încredere al fanariotului ajuns Domn, spionul său, creatorul de atmosferă, la Stambul, corupătorul sau distrugătorul celor ce intrigau pentru mazilirea voevodului, denunțatorul celor ce voiau să-i ia locul, în sfârșit, marele protector, la centru, al celui căftănit în depărtatele Iflac u Bogdan. (Muntenia și Moldova).

După ce Panaiotaki fu numit mai marele grămăticilor, se deschise pofta tuturilor fanarioților să iasă din umilirea în care trăiseră până atunci și să râvnească la rândul lor, măririi.

Alexandru Mavrocordat, care se trăgea dintr'un neguștor de vite din insula Miconas (Arhipelag), ajunsese dragoman, în locul lui

Panaiotaki, iar fiul acestui Alexandru, Nicolaie Mavrocordat urcă pe tronul Moldovei la 1709.

Bogățiile provinciilor românești erau vestite în Stambul, cum grecii nu puteau ajunge pașale nici măcar în țări creștine ca Morreea ori Sârbia, cum vechi tratate acordau Moldovei și Munteniei domni pămâteni, — toate abilitățile grecilor din Fanar se îndreptară spre cucerirea, sub diferite forme, a acestor mănoase vilaete.

Dansul hospodarilor începu. Minași de intrigi, cădeau, unul câte unul și se reîntorceau încărcăți de bogății, în vila de pe malul Bosforului, unde trăiau cu nostalgia țării pierdute și cu dorul de-a recuceri tronul. Foști domnitori precum și viitori candidați împănau Bosforul și Fanarul. Fiecare cu partida lui, cu boierii, zarafii, negustorii, sicofanții și herofanții săi.

Bancherii avansau fonduri, negustorii îmbogății visau căsătorii cu fete de boieri pămâteni, ca să ajungă astfel nobili și dâșii, iar sicofanții și hierofanții — un fel de presă vorbită — laudau și bârfeau, ca să arate că pot fi și folositori și periculoși. Să-i cumpărăm!..

Lesne este de închipuit, cât era de necesară, în acest viespar de intrigi și competițiuni, prezența lui baș-kapi-kiahaia, menit să dejoace comploturile, să apere tronul celui care, departe fiind, era săpat la temelie.

Ales dintre prietenii cei mai devotați, dintre cele mai apropiate rude ale hospodarului, baș-kapi-kiahaia era foarte bine plătit, personal, și avea la dispoziție o droaie de colaboratori precum și fonduri grase, stoarse din truda și foamea vlahului iobag.

El împărțea peșcheshuri și bacșishuri mai marilor din divan, ca să le capteze bunăvoința, pentru Înălțimea Sa de departe, să obțină surghiunirea candidaților periculoși, să oprească bârfelile din sborul lor către urechea marelui vizir — și să prelungească domnia, cât mai mult, celui ridicat în scaun.

Nu era ușoară sarcina lui baș-kapi-kiahaia, căci nici poftitorii ceilalți nu ședeau cu brațele încrucișate.

Ambițioși, foarte inteligenți, plini de farmec, cunoscând sufletul simplu, primitiv, spiritul lipsit de subtilități al turcului, știau cum să se însinueze, să înfășoare pe înaltul demnitar al sultanului, într'o pânză de păianjen, ademenindu-l, cucerindu-l, pe unul prin lingușiri, pe altul prin daruri, pe altul, — care, mahomedan rigid, nu vrea să aibă contact cu nici un ghiaur, — prin cumpărarea dervișului ce-l influența... Altuia îi țese însăși nevasta fanariotului, stofe scumpe și conduri în fir și perle, pentru favorita din harem. Altuia, doritor să cunoască progresele științei occidentale, i se oferă impresionante

invențiuni diabolice, — și, toate, cu mare discreție, cu mare prudență, ca să nu se simtă nici cumpărat, nici jicnit, nici măcar îndatorat, vizirul cel mare sau cei mai mititei...

Odată atmosfera creată pe lângă împărțitorii dregătoriilor, începe ofensiva candidatului la domnie. Intâi, s'au văzut că Voevodul din București sau din Iași a căzut în disgrație, fiindcă prea a jăcmănit poporul în numele Padișahului și n'a trimis cât trebuia, stăpânirii. Apoi, se lansau obligațiuni plătibile în șase luni, dacă emitentul va ajunge hospodar.

Aceste bonuri se împărțeau gratuit, fiecăruia, după importanța influenței sale.

O sumedenie de ipochimeni — printre cari mitropolitul și episcopii din mahalaua ortodoxă a Stambulului nu erau cei din urmă — se asociau în felul acesta, la isbânda candidatului, fost și viitor prinț moldo-valach; ei intrighează pe lângă marele-vizir, prezentându-i plângeri, adunate în taină, de-ale boierilor pământeni afiliați presupusului domnitor și-i arată avantajile numirii acestuia.

Pe de altă parte, creditorii reali sau imaginari se aruncă la picioarele vizirului — sau chiar ale Sultanului, când se duce vinerea la moschee — și se plâng că ajung pe drumuri dacă nu-l face Domn pe datornicul lor.

Baş-kapi-kiahaia cunoaște toate aceste mașinațiuni, le contracarează. Își are spionii. Și dacă firmanul de mazilire a plecat, în taină, spre Dunăre, el e informat cu douăzeci și patru de ore înainte și trimite sol grăbit hospodarului să-și ia măsurile. Acesta procedează în consecință: golește visteria, își pune averea la adăpost, face acte de generozitate și prietenie față de boeri, ca să lase o bună amintire... Precauții...

Cine știe ce poate aduce viitorul?...

S'au văzut fanarioți cari au fost domni de patru ori (Nicolae Mavrocordat...)

* * *

Importanța lui baș-kapi-kiahaia era, așadar, capitală.

De multe ori, când o familie, un partid, puneau la cale cucerirea tronului din București sau Iași, nu desemnau pe cel mai inteligent din mijlocul lor. Cel mai inteligent era făcut baș-kapi-kiahaia, căci a domni e ușor, mai greu este să-ți aperi domnia.

Famiile Moruzi și Ipsilante au avut domnii lungi și liniștite, fiindcă numeau capuchehaie pe cei mai inzeștrați din neamul lor.

Bineînțeles că un om prea deștept și talentat n'o să-și irosească, la infinit, talentul și inteligența în folosul altora. E la mintea omului!

Și nu odată s'a întâmplat ca fanariotul subtil și felon, omul de incredere al Domnitorului din București sau Iași, cunoscându-i tainele, slăbiciunile, măsurile de apărare, a lăsat să circule în voie toate intrigile, le-a ratificat, cu perfidie, a cumpărat, cu banii stăpânului, conștiințele și influențele, a înlăturat alți candidați, părând că lucrează pentru principele său, și, la momentul oportun, a dat stăpânului lovitura de grație, luându-i locul.

* * *

Toate aceste tragice vicleimuri n'ar fi putut să dureze două veacuri și mai bine, dacă ambițioșii Fanarului ar fi întâlnit o împotrivire dărză din partea Muntenilor și-a Moldovenilor, dacă ticăloasele învrăjbiri dintre Români nu le-ar fi luat lumina ochilor și-a minții, dacă răscoale repetate ar fi arătat celor de la stăpânire că Iffacul și Bogdanul nu sunt moșii de luat în arendă de ori ce aventurier. Domnia Fanarioșilor, ca orice tiranie, e mai revoltătoare prin complicitatea boerilor pământeni și pasivitatea poporului, decât prin însăși abuzurile grecoteilor din Stambul.

Victor Eftimiu

UN DOCUMENT ANTIREVIZIONIST: SCRISOAREA MILLERAND

(din 6 Maiu 1920)

de GEORGE SOFRONIE

profesor universitar

Dacă se poate formula o caracterizare a acțiunii revizioniste maghiare, este că ea excelează prin prezentarea de argumente, menite a impresiona opinia publică mondială, în a cărei convertire la cauza revizuirii clauzelor teritoriale ale tratatului de la Trianon, se vede de către acționiștii revizionști, cel mai prețios instrument pentru atingerea obiectivului mult dorit. În acest scop, se emit în numeroasele și voluminoasele publicațiuni revizioniste, sau în broșurile de propagandă, — la a căror apariție largă subvenționare din partea Statului maghiar este atât de cunoscută — argumente ca acestea: Tratatul de la Trianon este injust, el contravine conceptului de justiție internațională. Tratatul de la Trianon a ignorat ideologia wilsoniană; Tratatul de la Trianon a încălcat drepturile naționalităților, etc. Dar cât sunt de neîntemeiate, aceste argumente, cât de parțial sunt ele prezentate și interpretate, o dovedește totdeauna obiectiva lor analiză; și o astfel de analiză a fost altă dată încercată — pentru unele dintre aceste argumente, — și în acest loc.

* * *

Iată însă că în arsenalul argumentării revizioniste, întâlnim în ultimii ani, în special, invocându-se în sprijinul tezei modificării tratatului de la Trianon, un document neașteptat, pentru că cea mai firească a sa interpretare nu-l poate califica decât ca un document fundamental antirevizionist, un document în care știința noului drept internațional vede una dintre piesele juridice indiscutabile, ce atestă valabilitatea de drept a tratatului de la Trianon: Este vorba de scrisoarea de trimitere a acestui tratat de pace, către delegația ungară la conferința păcii, (datată 6 Maiu 1920), și cunoscută în deobște sub denumirea de Scrisoarea Millerand, pentru că acesta este semnatarul ei, în calitatea sa oficială de președinte al consiliului suprem, la acea dată.

Dar, faptul că revizionişti maghiari văd în acest preţios document, un nou instrument de promovare a revizionismului, o nouă bază de drept în susţinerea acţiunii, desfăşurată spre a schimba actuala ordine teritorială în favoarea Ungariei mutilată (Tisseyre), dovedeşte cu elocvenţă consecventa metodă de interpretare ce ei întrebunţează, de alterare a adevărului, spre a impresiona cu orice preţ opinia publică mondială, adeseori necunoscătoare a realităţilor politice şi etnografice din Europa Centrală, adeseori insuficient documentată asupra conţinutului integral sau sensului unui document de drept internaţional, cum este acesta din cazul de faţă.

Căci ce alt calificativ s'ar putea de acestei metode de interpretare, după care Scrisoarea Millerand ar făgădui Ungariei „... o radicală revizuire viitoare a frontierelor, ulterioară semnării tratatului” ceea ce ar dovedi că „... Aliaţii nu considerau ca definitive noile frontiere ale Ungariei” (Antal Ullein); această promisiune făcând să se întrevadă, după juriştii unguri — cum ei pretind în cunoscutul lor memoriu din anul 1931, adresat către juriştii naţiunilor civilizate „... revizuirea viitoare a tratatului de la Trianon... ceea ce însă, după tristele experienţe făcute ulterior, s'a dovedit a fi o mistificare de rea credinţă.

* * *

Ori, este suficientă lectura atentă a documentului nostru, o analiză imparţială şi o interpretare obiectivă în lumina principiilor fundamentale ale noului drept internaţional — care îşi găsesc concretizarea în special în ultimele tratate de pace — spre a putea deduce cu tărie, că scrisoarea Millerand, — explicând delegaţiei maghiare fizionomia juridică a tratatului de la Trianon, ca şi motivele de drept şi de fapt cari au determinat pe autorii acestui tratat să respingă neîntemeiatele înjoncţiuni ale zisei delegaţii, doritoare de a salva cu orice preţ parte din teritoriile fostei coroane a Sf. Ştefan, — vine să confirme justificarea clauzelor teritoriale ale tratatului de la Trianon.

Să cităm, într'adevăr, acest grăitor pasagiu, totdeauna intenţionat ignorat, de către revizionişti maghiari: „... Nu fără adânci reflexiuni, Puterile Aliate şi Asociate au luat hotărârea de a nu modifica în nici un punct, clauzele teritoriale în condiţiunile păcii. Dacă ele s'au hotărât la acestea, este pentru că ele s'au convins că orice modificare a frontierelor, fixate de ele, ar atrage inconveniente mult mai grave, decât ceea ce denunţă delegaţia ungară. Studiul la care ele s'au datat, nu a făcut de altfel, decât să confirme conclu-

ziile la cari Puterile Aliate și Asociate ajunseseră anterior, prin examinarea documentelor de orice natură, cari pot să fie invocate în sprijinul tezei ungare; pe baza acestor concluziuni, au fost trasate frontierele descrise în condițiunile de pace, care v'au fost remise".

Când scrisoarea Millerand conține astfel de declarațiuni, este cel puțin nefiresc de a se putea pretinde astăzi, că ea ar fi pus în perspectivă, întinse modificări teritoriale, după intrarea în vigoare a tratatului; pentrucă, cum cu dreptate remarca raportorul legii de ratificare a tratatului de la Trianon, în Camera Francenză, deputatul Guernier, "... dacă scrisoarea de trimetere ar autoriza revizuirea completă a tratatului, ea ar fi deadreptul contradictorie, pentrucă având misiunea să prezinte tratatul, ea ar începe prin a-l distruge"; ar fi astfel, a se putea atribui autorilor tratatului de la Trianon, intențiunea de a creea în Europa Centrală, un statut teritorial și politic, temporal și instabil, ceea ce la început trebuie respins, când este știut că Conferința Păcii a urmărit instaurarea unei noi ordine internaționale, durabilă, trainică, ca una ce este bazată pe mai multă dreptate, și călăuzită prin norma de drept.

* * *

Dacă totuși scrisoarea Millerand vorbește mai departe de puțința eliminării acelor injustiții de amănunt, eventual săvârșite cu ocazia descrierii frontierelor fixate prin tratatul de la Trianon, aceasta este departe de a micșora adevărata sa semnificație juridică. Autorii tratatului au putut săvârși unele injustiții de detaliu, ca autorii oricărei opere omenești. Dar a preconiza un instrument practic de eliminare a lor, este o încercare care cinstește pe autorii acestui tratat, după cum ea învederează cu elocvență, dorința de desăvârșire — conform cu ideia de justiție internațională — a clauzelor teritoriale, elaborate la Trianon.

În această lumină numai, trebuie interpretat acel faimos pasagiu din documentul nostru, cu atâta tenacitate invocat de revizionismul maghiar, ca punând în perspectivă revizuirea tratatului împărțitor al vechei Ungarii. El spune, într'adevăr: "... Credincioase spiritului din care ele s'au inspirat la trasarea frontierelor fixate prin tratat, Puterile Aliate și Asociate s'au preocupat totuși de cazul când frontiera astfel trasată, nu ar corespunde peste tot cu precizie, exigențelor etnice sau economice. Poate o anchetă făcută la fața locului ar evidenția necesitatea de a deplasa, în anumite locuri, limita prevăzută prin tratat. O astfel de anchetă nu ar putea fi urmărită în prezent, fără a întârzia îndelungat timp încheerea unei

păci, la care aspiră întreagă Europa. Dar când comisiunile de delimitare își vor fi început lucrul lor, dacă ele vor socoti că dispozițiunile tratatului creiază, în vreun loc, cum este zis mai sus, o injustițe care este de interes general a o face să dispară, le va fi ușor de a face un raport, asupra acestei chestiuni, Consiliului Societății Națiunilor.

În acest caz, Puterile Aliate și Asociate acceptă ca Consiliul Societății Națiunilor să poată, la cererea unei părți în cauză, să ofere bunele sale oficii, spre a se rectifica prin bună înțelegere, traseul primitiv, în aceleași condițiuni, în locurile unde o modificare va fi fost socotită de dorit, de către o comisiune de delimitare. Puterile Aliate și Asociate au credința, că această procedură oferă o metodă convenabilă, spre a se corija în traseul frontierelor orice injustițe, contra căreia ar putea fi formulate, obiecțiuni fondate".

Textul este astfel concludent. Vorbind de injustiția, nu a tratatului ca tot, ci de injustiția determinării în unele detalii, a nouilor frontiere, el oferă într'adevăr o procedură de eliminare, de revizuire a acestor mici, locale, injustiții, dar numai cu ocaziunea delimitării pe teren a frontierelor, prin acele speciale și specializate comisii de delimitare; ceea ce evidențiază, cum am accentuat-o, dorința vie a autorilor tratatului — conformă și dezideratelor wilsoniene — de a se închide definitiv, și pentru totdeauna, orice controversă teritorială, cu ocaziunea delimitării pe teren, a nouilor granițe. Dar chiar această revizuire de amănunt, limitată în timp, prin momentul precis al determinării frontierelor, este subordonată, după litera și spiritul scrisorii Millerand, asentimentului părților interesate, consiliul Societății Națiunilor conservând numai rolul de mediator. Iar spre a dovedi că atribuția de modificador al tratatului, conferită comisiunilor de delimitare era cu totul restrânsă, vom aminti că atât art. 29 din tratatul de la Trianon — sediul principal al competenței comisiunilor de delimitare — cât și cunoscutele instrucțiuni complementare ale Conferinței Ambasadorilor, din 3 Iunie, 1921, precizau că „... frontierele trebuesc să fie marcate pe teren, cum sunt ele stabilite, prin tratatul de pace. În nici un caz, modificarea frontierelor nu poate să fie de natură să schimbe bazele liniei fixate prin tratat".

* * *

Din textul însuși al scrisorii Millerand, ca și din textele aci amintite, se desprind astfel suficiente dovezi, că autorii tratatului de la Trianon au înțeles să confere clauzelor teritoriale un caracter de intangibilitate. Acest caracter nu este decât accentuat, prin pasagiul

incriminat al scrisorii Millerand, pentru că admitând mici revizui, cu ocazia determinării frontierelor, se sconta implicit, o scoatere din discuție, a oricărei revendicări teritoriale, pentru viitor. Micile revizui au și avut loc, în epoca activității, comisiunilor de delimitare. Cum știut este, prin procedura instituită, Ungaria a câștigat 86,21 Km², pe frontiera cu Cehoslovacia, în special în sectorul Sómošovă; nu s'a putut produce acordul necesar, pe frontiera ungaro-jugoslavă. Și ceace ne interesează în mod special, pentru frontiera dintre România și Ungaria, comisiunea de delimitare respectivă nu a făcut nici o propunere de modificare, ea găsind în totul întemeiată determinarea prescrisă în tratat. Nu se va putea totuși suspecta niciodată de părtinire acea comisiunea, când compoziția ei era o garanție de imparțialitate (vezi art. 46 din tratat) și când atâtea dintre comunele românești, cu o populație ce se ridică la cel puțin 100.000 de români, au rămas în Ungaria.

Dar, odată terminată misiunea Comisiunilor de delimitare, scrisoarea Millerand a devenit un document istoric. Prin invocarea ei nu se mai poate revendica vreun fel de revizuire de frontiere, nu se mai poate fonda juridicește, nici o pretențiune de infirmare a clauzelor teritoriale ale tratatului de la Trianon, intrate de atât timp, în aplicațiunea lor concretă.

Promisiunea pe care ea o formulase și pe care cu atâtă insistență o invocă revizionişti maghiari, se referă exclusiv le epoca lucrărilor comisiunilor de delimitare; „... când comisiunile de delimitare își vor fi început lucrul lor”.

De aceia „... examinată obiectiv, această afacere, a scrisorii de trimitere a lui Millerand, nu îndreptățește nici un fel de recriminare. Anexată la răspunsul Puterilor Aliate și Asociate, prin care ele au respins contra-propunerile delegației ungare, în ceace privește tratatul de pace, această scrisoare nu a putut să zdruncine regimul teritorial instituit prin acest tratat, din contră, ea confirmă, în mod expres, amintitul regim”. (Joseph Rudinsky).

Astfel nu este decât a interpreta imparțial un document, ca scrisoarea Milerand — când opunem acțiunii revizioniste, care pretinde că acest document i-ar legitima politica de subminare a actualului statut teritorial și politic din Europa Centrală, — această constatare, pe care o credem nerăsturnabilă: Scrisoarea Millerand (din 6 Maiu/1920) este mai presus de orice, un document antirevizionist.

Joseph Rudinsky

DOUA POEZII

de DRAGOȘ VRÂNCEANU

AMAZOANA

*Nici un pas nu face să plece
Singură, într'o vale de multe
Acace. Ascultă. Când tropăește
Calul se face tăcere și ea strânge
Pulpele, ochii i se întind de fugă
In drumul ce ocolește
Casele și 'n cotul apelor ajunge.
Aici stă.*

*Zorzoane la șolduri —
La gât îi atârnă.
Ochii-i bat ceața.
Sare calul pe loc
Lovește piciorul îndoit
Coadă apucă vântul.*

TERESTRA

*De dincolo de nori aduce
Șuvoiul vântului un nor.
De pe el păsările sbor
In valea dulce.*

*Jocul de-aici nu se 'ntreține
Iubita calcă pe pământ
Pe trupul ei se joacă vânt
Rochia nu se rupe.*

Dragoș Vrânceanu

ICOANA MAICHII DOMNULUI*)

de SANDU TELEAJEN

Urcărăm din greu nășicile! Curge sudoarea și pe noi și pe cai. Piepțișu ăsta al Văei-Slănicului, e vrășmaș nevoe mare.

— Vrășmaș, hine Ioane.

— Ia, să abatem nițeluș, din drum, colea în „Poenița-Icoanei”. Pădurea-i tânără și plină de umbră ca ochii cadânelor cu gene lungi, iar ovăzul care se întinde de pe pogoanele Benii încolo peste „Poduri”, miroase a sulfină și-a mac. Dăm și cailor o mână de iarbă, iar eu, cobor și-aduc o găleată cu apă de la știubee să ne răcorim.

— Fie cum zici.

Am abătut în „Poenița-Icoanei”. Hinu Ion a scos zăbalele și-a slăbit hamurile cailor, a tras cinci guri de coasă în iarba grasă dintre pădurice și lanul cu ovăz, a adunat-o cu brațul și-a trântit-o, maldăr mirostior, sub boturile roibilor înfometaji. Veneam de departe, tocmai de la Vârbilău. Întârzasem și'n Slănic până aproape de prânz, și urcasem mai mult pe jos alături de poștalionul încărcat cu șteanduri de brânză, — rodul stâniei de la Vârbilău rămasă nouă dela bunicu — urcasem pe jos ca să nu „omorâm” caii drumul prăpăstios care ridica pe vremea aceea din Valea-Slănicului spre „Podurile” Honorăciului. Eram acum „ca și acasă” cum spunea hinu Ion, ori de câte ori intram pe sfoara noastră de moșie bătrânească. „Poeniței” în care ne oprisem abătând spre stânga, îi spuneau oamenii plaiului, „Poenița-Icoanii” pentru semnul de credință pus acolo din vremuri vechi de către bunicul. Cruce mare de stejar având între brațe prinsă în cue o icoană a Maichii-Domnului, cruce și icoană așezate într'un adăpost cât un tron, de-asupra căruia străjuia un acoperiș rotund de șindrilă ca o căciulă uriașă. Pe vreme senină, o puteai zări și din marginea dinspre sat a „Podurilor” și din vârful pădurii „Bordeelor” și din „Băjenari” sau de pe „Fețele-Crăznei”. Se zugrăvea nemișcată pe brăul alb al păduricii de plop și mesteacani, uneori înălțată în albastrul zărilor, alteori pe umerii munților din fund, după cum urcai sau coborai drumurile. Ameza de Iulie care ne doborâse sălbatecă tot timpul urcușului către malul de aci al „Poduri-

*) Din volumul în preparație: »Cele din urmă povești ale lu' Hinu Ion«.

lor", în „Poeniță", își potolise arșița. Un vânt dulce, parfumat, răcorea aerul. Tăunii și muștele zumzâiau asemeni unui roi năzdrăvan care ar fi cuprins întreg văzduhul. Apa Crăznei, își mâna peste bolovani spre fierăstrae și mori un cântec adormit, pe care-l întrecea uneori tălângile oilor de la cele două stâni ale baciului Ion Matei Roșul . . .

Aproape ațipisem, când, auzii troznind poteca dintre mesteacâni sub pașii lui hinu Ion care se'ntorcea dela știubee.

— Iacă, nașicule, doftorie pentru potolit arșița din coș. Rece ca ghița. Dar să n'o bei lacom, păcatele mele, că-ți pune cuțit și mori. Ia câte-o gură, ține-o un timp și apoi dă-i drumul pe gât. Să ții minte vorba asta cât m-ai ținea și pe mine! Bea incetișor!

— Beau hine Ioane!

Cu luleaua între dinți, bătrânul, păcăne câțiva nourași cenușii de fum acru, în urmă, își aruncă pălăria în iarbă, caută o margine de umbră, și se trânteste pe brânci, cu fața spre Icoană. Mă alătur de el, trântindu-mă tot pe brânci. Răcoarea pământului e mai bună de cât răcoarea apei băute. Oftează: „Hei, câtă viață” . . . Și iar păcăne des din lulea și clipește — clipește des de parcă i-ar fi dat fumul în ochi.

— Ce-i hine Ioane?

— Mă gândesc nașicule! Mă bat și eu cu mintea ca prostul și-mi spun: câtă viață mai dă Dumnezeu uneori câte unui om, ca să alerge, să se vânture, să înfrunte rele și bune, să tremure în fața stăpânilor ori să facă pe alții să tremure și . . . la urmă . . . brațele cruce și-un stângen de țărână. Nu rămâi decât un pumn de oase și-n lume, a faptă bună ori un semn într'o răspântie, cum bunăoară, alde nașu' Ghiță, Dumnezeu să-l erte, bunicul dumitale. Trecură cinci ani, impliniți eri, de când îl așezarăm pentru odihna de veci în cimitirul mănăstirii dela Cheea, unde și-a petrecut, ca un sfânt călugăr, departe de lume anii bătrâni. L-au plâns și rudele și copiii și nepoții și soborul de călugări, ba încă și oameni streini! Eu, n'am putut, vărsa lacrimă pe obraz, fiindcă-mi închidea plâns greu de sânge inima. Erai prea mic, ca să ții minte îngroparea aceea. Mă întrebai numa': „De ce doarme într'una bunicul, hine Ioane?” . . . Și, vezi nașicule, de cinci ani, am înțeles și eu bine, că nu mai am nici un rost pe pământ, fără nașu Ghiță. Stau tot la curtea dumneavoastră, sunt încă voinic, alerg, muncesc, beau, tăinuesc cu oamenii. Nașu, tata al dumitale, nu face un pas până nu mă întrebă: „ce zicea taica, despre omul ăsta, sau ăllalt?” . . . ori: „cum făcea taica împărțeala locurilor, ce dijmă lua și cât păsuia muncile?” De geaba. Nu mai

sânt eu, fiindcă nu mai e nașu Ghiță. Am trăit prea mulți ani alături și prea amestecate întâmplări și vremuri, ca să-mi mai găsesc azi un rost și-o rânduială nouă. Mă așteaptă nașu il mare dincolo. Alături de urmașii lui, sunt ca rătăcit într'un pustiu...

Caii ronțăiau iarba, strănutând de plăcere. Hinu Ion tăcu reze-mându-și fața în mâini. Un uliu sbură țipând înspre pădurea Teișanilor.

— Vezi, nașicule, mâine-poimâine, am să 'nchid ochii... Incă nu ți-am istorisit de ce-a pus nașu Ghiță icoana asta a Maichii Domnului, în pragul hotarului Dimăcheascăi. Ține minte.

Era, cam la patru ani după răsmerița a mare din Țara Ardealului. Podurile de azi cu imaș pentru vite și oi, făceau o singură pădure cu pădurea Grecilor de la Teișani, cu Valea Slănicului și cu pădurea Schiuleștilor. Drumurile, erau atât cât să încapă, toamna, un dric de căruță cu două roate și doi bouleni, iarna, o târluță pentru scos butuci. Sălbăticie pretutindeni, că te mâncau lupii, vara și pe „Pârâul Hoțului” și pe „Piscul Stoichii”... În sat, afară de curtea noastră, și a logofătului — boer Homorâceanu — al bătrân, înnumăram cincisprezece case ale moșnenilor, patruzeci de bordeie ale clăcașilor și, spre Malu-Vânăt, câteva colibe ale mocanilor fugari de la Ungur. Oameni puțini eram pe atunci și vremuri amarnice. După lăsata secului de postul Crăciunului, îmi spune nașu: „Ioane, gătește poștalionul ăl mare, încarcă sare, ovăz și tutun, coase toate hamurile că trecem șanțul, să căutăm vr'o cinci-șase perechi de cai tineri, către Brașov!”... „Bine, nașule!”... Rânduiesc marfă de schimb, (că erau banii pe-atunci și mai rari decât oamenii), îngrijesc poștalionul, caii și hamurile, îmbrăcăm chimirile cu arme și, a doua zi pe 'noptate, facem trei cruci și pornim spre Tabla Buții pe drumul de la Mihai-Vodă. Zăpada era puțintică, cerul ca sticla și-unger de câine. Pe la prânzu-ăl mic, lăsam în urmă „Plăeșul” și ocoleam „Nebunii-ăi-Mari”. Unde dam de zăpadă grosă, nămețită de vânt, încălțam roatele cu tâlpi de sanie anume făcute din lemn de nuc și zburam ca săgeata. Meșteșugul ăsta îl învățase nașu Ghiță când fusese într'o iarnă la Viena împreună cu boer Ștefănică Vălăceanu, în călătoria de pomină despre care ți-am povestit eu.

La locuri de adăpost, mai opream să răsufle caii, îi acopeream cu pături, iar noi, cinsteam câte-un gât zdravăn de țuică, să prindem căldură. Dormeau pădurile sub zăpadă de ne păreau copacii niște sfinți pustnici cu bărbile până'n pământ, iar creșetele pleșuve ale munților, umerii lui Dumnezeu, gârbov în șapte chipuri. Am trecut cu bine șanțul, am arătat hârtii și la mundirii noștri și la că-

tanele ungurești și-am mas peste noapte la un baci prieten, ce-și avea stâna și casa într'o vale adăpostită căreia-i zicea „Valea-Rogozului”. A doua zi ne luam rămas bun de la om și porneam cu poștalionul prefăcut în sanie către Săcele. Căzuse dincolo, zăpadă mare, înaltă până la burta cailor. Și, ca să nu lungesc vorba, nășicule, chiar din ziua aceea am călcat ce se chiamă „cu dreptul”. Ungurul ridicase asupra de oști cu care năbușise pe bieții mocani, șotiile muscălești se trăsese la împăratul lor să-i fie de cald și satele, înviaseră acum la viață tihnită.

Pe la vremea prânzului, cădem la un geambaș mare, un sas cu care nașu se cunoștea de mulți ani, unul Peter Barici. Iși logodise fata în ajun cu flăcăul unui negustor din Făgăraș și țineau zaiafetul de parcă ar fi fost nuntă. Ne-am amestecat și noi între rudele și prietenii sasului și-am întins o masă și-o băutură trei zile și patru nopți. Se'nvârteau săsoaicele pe lângă noi, albe ca laptele și cu lumină, ca zambilele albăstriei. Mai ales una, o văduvă tânără, care vorbea prost românește, se vâra în sufletul lui nașu de parcă sta să moară cu ochii în ochii lui. Că era pe atunci, Dumnezeu erte-l, mândru ca un haiduc, șarpe în vorbă și neintrecut la cântece... „Ioi, domnu, Ghiță, iai la mine frau al dumita. Așa mult place la mine, face inima fârrr!... fârrr!”... Râdeau sașii, râdea și nașu vesel nevoe mare și-i spunea pe săsește, verzi și uscate. Înțelegeam și eu adică: „și mie îmi face inima sfârrr, dar am acasă femei și copii, isbito și-apoi nici de-o lege nu sântem!”...

A patra zi, după o odihnă țeapănă, am plecat noi cu sasu-ăl bătrân, după negustorie. Zece zile am colindat satele și-am găsit trei perechi de cai mocănești și patru perechi ungurești, frumoși și tineri că parcă mâncau numai jeratec. Am mai zăbovit o săptămână la Brașov de-am prefăcut marfa adusă cu noi în bani, am plătit caii oamenilor, ne-am băgat hârtiile la chimire și „să mai facem calea noastră Ioane pe la casa cui ne are că tot mai bine-i pare!”... „S-o facem, nașule!”...

— Dar nu pe unde-am venit, că ocolim prea mult. Ieșim peste munți la „Plaiul lui Șerban-Vodă” și cădem drept de-asupra schitului Crăznei, pe drumul Oștilor-vechi.

— Foarte nimerit.

Și mergem, mergem nășicule toată ziua, cu poștalionul făcut sanie, iar caii cumpărați, legați împrejur de codirlă și de leucile de deasupra roților. Ninsese zdravăn acum și-n munții noștri, că a trebuit în câteva locuri să ne croim drum cu lopețile. Noaptea dormim într'o stână părăsită, făcând focuri mari de jur împrejur ca să isgo-

nim fiarele. În zori, pornim iar, într'o vale adâncă pe sub „Tirifoi” apoi urcăm în goană pe drum de sanie. Se cunoștea că umblaseră niscaiva rumâni de prin Teșila și scosese ră de curând bușteni pentru fierăstraie. Bucuroși de pârție, dăm bici cailor și zburăm, zburăm pe sub poalele copacilor pădurii. Și numa' . . . ce vedem caii ciulind urechile, și nechezând. Ridicăm ochii. O vulpe roșcată mătură zăpada cu coada și ne taie drumul.

— Oprește Ioane.

Opresc. Nașu Ghiță ia durda arnăuțească ce sta între noi, se reazemă cu umărul în mine și trage. Vulpea schiaună, se rostogolește'n zăpadă, de două ori, face apoi o săritură și-o ia la goană.

— Semn rău, Ioane, o scăpai!

— Ducă-să, zic eu. Semn c'a avut jigania noroc!

Da mie, îmi tremura inima. Dacă-ți taie vulpea drumul, trași și n'o impuști, lupii sunt aproape. Dau bice și gonim din nou. Dar, ca de când îți povestesc, unde se pune o negură și-o întunericeală peste păduri și unde începe să ningă cu ace de ghiață că nu puteai zări nici la un pas. Amândorura fier roșu ne-a intrat în inimă. Tace nașul, tac eu. Ziua încă nu s'a sfârșit. Dăm iar de-un urcuș, apoi nimerim o râpă. Drumul, nu se mai cunoaște.

— Unde suntem, Ioane?

Eu tac.

— Ioane, în noptea asta ne mănâncă lupii!

Mă scutur. Intunericul se lasă peste noi, des, ca un dușman. Zic:

— S-aprindem un drug de rășină!

— Nu. E mai rău. Dacă ni-l stinge zăpada și vântul, nu mai vedem nimic.

Băjbăim așa pe'ntuneric vreme de patru ori cinci ceasuri. Nu știm unde sântem, nici unde mergem. Trecem două pârae înghețate, scăpăm două cai mărginași într'o groapă, urcăm o râpă, în mal cât pe'aci să ne răsturnăm peste un fag căzut în cumerzis, oprim, aprind drugul de rășină, schimbăm caii de ham cu o pereche din cei mocănești. Și vrem să ne urmăm drumul. Intunericul e acum nepătruns, ca moartea. Să căutăm un loc mai adăpostit în pădure. Asta ne rămânea drept singura scăpare. Focuri împrejur și somn pe rând, cu toporul sub brațe, pușca pe genunchi și pistoalele gata. Altceva nu mai aveam de făcut. Și ninge, nășicule, ninge acum, cu bucăți de ghiață, iar crivățul urla, urla prin gurile tuturor balaurilor văzduhului. Iau caii de dârlog și cârmesc să intru mai în pădure. Numai ce-l aud pe nașu.

— Stai, Ioane. Am zărit o lumină în fața noastră. Uite-te și tu! Imi fac streășină ochilor cu palmele și caut în întuneric. Era adevărat. Juca o lumină spre noi.

— Cu Dumnezeu înainte.

— Cu Dumnezeu și cu ajutorul Maichii-Domnului!

Mergem, și de ce ne apropiem, lumina se mărește, mergem, și după un desiş, de pădure, năbușit sub zăpadă, o pierdem. Mergem în urcuș mereu și iar o zărim, mare, tot mai mare. Întălnim un dâmb, îl sărim, caii sforăe și nechează a bucurie. Acum, deslușim și noi, de unde ne venea lumina. Un foc uriaș aprins între doi plopi groși cât buțile. Oprim și sărim jos. Alergăm la foc. Nimeni. Doar o urmă în zăpadă, arată pașii inecați sub ninsoare ai unui om. Atât. Dar iată că pe unul din plopi, luminată de flăcările roșii, stă bătută în două cuie o icoană, înfățișând pe Maica Domnului în staul cu pruncul în brațe. Sub ea, săpate în coaja plopului, nașu Ghiță făcându-și cruce, citește vorbele:

„Am văzut furtună și m-am gândit la voi cei cari în noaptea asta puteți rătăci prin întuneric. Pus-am vouă mântuire și lumina focului și icoana Născătoarei de Dumnezeu cea isbăvitoare. Eu Meletie pustnicul”.

Am căzut în genunchi și-am rostit Tatăl-nostru. Apoi ne-am ridicat și tremurând de bucuria izbăvirii, am sărutat sfânta icoană a Maichii Domnului. Eram pe moșia noastră și fără de grija pustnicului Craznei, am fi rătăcit cine știe cât și am fi pierit poate, sfâșiați de lupi...

A doua zi, nasul Ghiță a și trimis bani părintelui Ioil Zugravul din Crazna, să facă icoana pe care o vezi. Am venit aci cu Dinu pietrarul ăl tânăr și cu Anghel dulgherul, nepotul Voichii mele, am durat crucea și adăpostul din lemn de stejar, am tăiat din pădure, luminiș către drum, toți copacii. Iar după slujba Sfintei Nașteri, ne-am urcat în sănii cu părintele Andrei, cu dascălii și cu oameni câți s-au brodit la curte, de la schit încă și părintele stareț Macarie cu călugării să-i s-au adunat, am bătut icoana în adăpost și-am sfințit de olaltă fapta, cu rugăciuni și slujbă cucernică.

Ține minte nășicile: slab ne e sufletul și lesne spre greșală ne alunecă. Pulbere ne e trupul și fum, zilele noastre. Pierim. Și dacă nu ne rămâne în urmă un semn de credință, n'are cine se ruga pentru noi pe lângă marele și dreptul Ziditor și Judecător al Lumii...

Hinu Ion a rămas mult timp pe gânduri. N-am îndrăznit să-l turbur. Intr'un târziu, l-am văzut ducându-și la ochi măneca largă a

cămășii. Și iar a tăcut. Caii, strănutau și băteau cu copitele de neastâmpăr. Musculițele bâzâiau în jurul nostru ca o muzică tristă. O siță veni în sbor, se așază pe coperișul icoanei și începu să fluere, prelung. Hinu Ion, își scutură pletele.

— Sus nașicile... Să coborâm pe drumul cel nou, la știubee, ca s'adăpăm și căluții, săracii!...

Am sărit în picioare și până să închee bătrânul iar hamurile pe cai, m-am apropiat de icoană. Bătută de ploii și zăpezi, Maica Domnului îmi surâdea senină, ținând în brațe desenul șters al pruncului Isus. Și îmbrăcămintea ei era ștearsă iar alocuri culorile erau putrezite. Obrazul îi era însă întreg iar ochii vii, vii. Mi s-a părut o clipă, că prin ei, mă privește sufletul bunicului, pe care eu, nu-l cunoscusem de cât călugăr. M-am cutremurat, am făcut cruce și-am fugit la drum după poștalion. Hinu Ion a întins brațele, m-a ridicat de subțiori și m-a așezat lângă el, pe leagăn.

— Ține minte, nașicile și povestea asta, că eu poate pociu să mor și a doua oară, nu ai de la cine s-o mai auzi!

Sandu Teleajen

DESCANTEC

de CODIN LĂZĂRESCU

Lemn uscat de busuioc
Lemn de mătrăgună,
Adă mândra s'o 'ndrăgesc
Adă-mi-o nebună.
Risipește-te în vânt
Floare de cucută
Și coboară pe pământ
Mândra de-mi sărută,
Să îi pară viața grea
Fără de noroc,
Până nu va fi a mea
Lemn de busuioc.

Lemn însângerat de măr
Floare de urzică,
Prinde-te la ea în păr
Liniștea de-i strică,
Iar tu floare de cais
Cazi pe piept ușoară

Și alintă-i ca pe-un vis
Sânul de fecioară,
Poartă-i gândul călător
Cântec susurat,
Umple-i inima de dor
Lemn însângerat.

Lemn câinesc crescut în drum
Du-i în piept suspinul,
Ca să aibe ea de-acum
Dragostea-mi și chinul,
Pune-i patimă în gând
Pentru-o sărutare,
Mână-i pasul mai curând
Blând ca o chemare
Și așterne-i dor pribeag
Peste suflet, fum,
Până m'o privi cu drag
Lemn câinesc din drum.

Lemn de frasin chinuit
Gândul i-l supune,
Strânge-i sufletul rănit
In dorinți nebune,
Adiindu-i frământări
Tulbură-i credința
Și 'ncrustează-i pe cărări
Neagră, suferința.
Lemn de nuc, lemn de alun
Dă-i în trup acel,
Dor de dragoste nebun
Lemn de frăsinel,
Iar când o veni la mine
Dați-i clipele senine,
Liniștea și toana bună,
Lemn uscat de mătrăgună.

Codin Lăzărescu

POEȚI, IUBIȚI FATA CEA MAI MICA!...*)

de VASILE DAMASCHIN

In povestea noastră cea mojicească, spune acolo despre o față a bogatului seacă și gătită foc, și despre una săracă și virtuoasă.

Casa aceasta cu fete despre care vorbesc, are numai odrasle ca ale bogatului, seci și împodobite și vorbarețe, gălăgioase. Numai cea mezină e simplă, înțeleaptă, virtuoasă.

Arta și-a scos în piață, la măritiș, fetele ei frumoase, inzorzonate și seci. Pe cea mai mică însă a ținut-o ascunsă, a dosit-o. Și nu știm care e cauza.

Știm însă că aceste fete au terorizat artiștii cu ditirambele lor, vorbărie goală și reclamă, trei sau patru veacuri, impunându-le terorist gustul lor ușuratic, de salon, discursivitatea lor limbută, podoba după jurnal, într'un cuvânt, ceea ce au — și au numai atât — exterior, artificial, după canoanele decretate oficial.

Creatorii de artă n'au mai vorbit cu limba lor, au ținut discursuri, s'au împăunat cu haine străine, țipătoare. N'au mai spus ceea ce au voit, ci ceea ce a cerut codul. Au construit din afară înlăuntru, și mai mult în afară. Comorile lor interioare au rămas virgine, neexplorate.

Ce-a făcut oare întreg clasicismul de salon și zorzoană?

A fost o vreme când arta lucra într'o fericire inocentă, presupunând că ea nu era decât un meșteșug, destinat utilității sau distracției oamenilor, stimând să spânzure strugurii ca să înșele păsările (apropos la pictura realistă, când vrăbiile ciuguleau strugurii de pe pânza pictorului, înșelându-se), și să caute explorările militare, să împodobească adunările, să farmece dușmanul inimei, să instruiască și să moralizeze poporul.

Așa spune Maritain.

---

*) Din volumul de „Esseuri critice“ care va apare în toamnă.

Arta nu-i meșteșug.

Dar atunci când (se credea că ar fi cunoscut o epocă mai liberă) a iubit simbolul și muzica, oare expresia ei a fost mai puțin falsificată, contrafăcută? Drumul dela conținut la expresie nu era atât de lung? Simbolul a sugerat; simbolul a fost utilizat ca mijloc de expresie spre un scop: arta; simbolul însă a devenit la un moment dat însăși scopul: arta a căzut prizonieră lui. Expresia a fost surprinsă și înșelată în intențiile ei. Artistul tot n'a vorbit cu limba lui. Tot n'a revelat direct, simplu, chinuit și treaz comorile sale lăuntrice. Artistul a fost supus unui regim de șlefuire (falsificare, artificializate deci) a expresiei, sau de simbolizare, suggerare.

* * *

Ce e oare în poezia modernă, imaginea ca imagine?

Lirica devenită un mozaic de imagini, fără axă interioară. Sau ca să utilizez o expresie a unui critic defunct „o ață fără nod și cu care coși la infinit”. Imaginea mijloc, imaginea abia o unealtă de lucru a expresiei pe care o aruncă, când și-a făcut treaba, când și-a ajuns scopul artistic, sinteza lirică, această unealtă decretată însăși arta.

Poezia cunoaște delirul sterp imagistic, nevricalele imagistice. Limita exagerată ne-o indică Voronca, spre pildă românească.

Expresia prizonieră imaginii devenită stăpână și fără frâu, s'a îndepărtat, și-a rupt orice relații cu tumultul interior, cu conținutul lăuntric.

Iată o plutire în vid.

Arta e un pom, cu rădăcinile în pământ și cu fruntea în eter. Nu-i rupeți rădăcinile. Va rămâne un trunchiu mort.

Expresia prizonieră imaginii sau expresia emancipată de conținut, expresia împodobită cu haine străine, retorice, expresia care crede că va trăi prin propriile sale puteri fără dependență de viața conținutului, va muri. Constitue un artificial, un avorton.

Am cunoscut, și cunoaștem, și o proză care vorbește în imagini. Și eseeul și critica a suferit de morbul imagistic.

Dacă poetul de azi nu mai însemnează o retorică patetică, falsă și exterioară, utilizând rețetele și nu-și mai pune danteluțele atât de plăcute clasicului și nici nu se mai tângue romanțios și patetic sau să

se șlefuiască impecabil la suprafață, totuși în ceiace are dificil și pretins lăuntric, hermetic, poate fi standardizat.

Există un facil al dificiului. Poeții de azi îl cunosc, fiindcă i-a învățat Barbu.

Vorbirea lirică tot nu-i a ta, cinstită și simplă.

* * *

Iubesc expresia simplă, chiar săracă și stângace, dar a ta. Care să-mi reveleze întreg și direct, simplu, onest, comorile tale lăuntrice, autentice. Care nu s'a prostituat. Expresia crescută chinuit și natural din tumultul tău interior.

Lirica românească tânără dacă nu a delirat imagistic, a pozat martiră în deliberări chinuite lăuntrice, hermetice. S'a „făcut” dificilă. Fiindcă există rețete și pentru așa ceva.

Poeți, când oare veți merge pe propriile voastre picioare? Și copiii dela o vreme merg pe picioarele lor.

Poeți, când oare veți iubi fata cea mai mică?

Fata Damascina

PATRU POEZII POLONEZE

Traducere de DUSZA CZARA și M. STERIAN

A C E E A C E

de TADEUSZ PEIPER

*Aceea ce 'ntre hotarele lumii mele — în lumea hotarelor mele
 tot lume aduce
 Lumi din orașe, orașe ce chinuie, chinue stelele ca și pe oameni
 Chinuie 'n cântec, în cântec cerul cu voci mititele și mândre
 Cu flacără nouă ce din primăveri se aprinde
 Și nu văd mâinile cărora ușa mea le deschid,
 Și nu văd figurile ce umplu lumea mea
 Și cari nici nu știu că nu-s printre voi.*

*Am slăvit drumurile pe cari pulberea aurită intra în oraș,
 Atât am slăvit zilele, cari fără anurg, diminești n'ar avea și reci
 ar rămâne*

*Am slăvit serile grele, serile vesele și dragostea fără venin,
 Frumusețea lui Lama-Cel-Necunoscut,
 Cu mâini ce încântă ochi tineri.*

*Am slăvit elanul 'ntrebărei, răspunsul scurt cu pașii ușori —
 Ai sfântului spirit.*

*Materia mușcătoare — sămânță și hrană a omului.
 Orice întruchipare ce înbogățește lumea, nu cămătarul
 Orișice mărire ce se 'nchină pământului rodnic
 Am slăvit, am slăvit și nimic nu-i schimbat.
 Tepe au rămas zidurile, fructele au putrezit.*

*Totuși, ce limpede am spus-o — din orișice colț lumină ar fi putut
 să fășnească*

*Credința mea, ce-i dacă nedreptate vreodată a fost?
 Dacă tulpina pomului nu a fost dreaptă fruct și frunze el tot a purtat
 Și orice mlădiță ce am atins — a vorbit până a spus ce este.
 Să știți, apele faptelor mele sunt nisipoase — numai când
 vin dinspre voi.*

Cerul-vostru și nu al meu — mă'nvăluie 'n groază.
Ca să cred vorbelor mele — mi-ajunge timpul să-l știu.
Ca să gândesc — ajunge să mă feresc de mine.
Dar pentru fapte, orașe îmi trebuie cu scânteii — ce se aprind
din puterea măririi.
Unde-s cei, ce cu mine — tot ca și mine visează?

De aceasta sunt mâhnit
Că nu văd capetele cărora ușile le-am deschis
Că nu văd lumile în cari lumea mea ași pune-o
Și că, și că nu pot din visurile-mi să le făuresc pe ale noastre
Eu primarul — primarul eu — al viselor nelocuite.

DRAGOSTE

de MARJAN CZUCHNOWSKI

Noaptea-i pătrunsă de stele
Norii inima cerului — cad cu șgomet la pământ
In clăia de bucate înghețată și albă
Ca și botul unei vaci
Suflă vântul și visul.
Sevă dulce a gonit fata în întunericul căscat
Soarbe saliva caldă din buzele ciobanului
Mușcă 'ntre dinți coșja de pom a părului său
Ca pe un album — cu grije — deschide grădina trupului.

SERGIU ESSENIN

de EUG. STAN. STEC.

*Când fu prea îngustă forma și prea obișnuită
Cu mâna lui umedă o aduse la viață
O privi înăcrit și scupă cu desgust.*

*Sergiule, cine te va jeli în dimineți înrourate —
Fumegând ca un cor de voci aspru împletite
Pe străzile și pietrele bătrânului Paris?
Nimeni nu va privi drept ca ogorul
Ochii tăi ce din freamătul părului galben ca paiul —
cu Dumnezeu vor vorbi.*

*Purtai semnul disperării și drumurile-ți se 'nchideau
Tie pelerin cenușiu, tăcut și neînvoțat,
Ce-aveai rece și cristalin surâs pe buzele învinețite —*

*De palide mâini — juruite tăcerii.
Ce-i dacă nu-i nimeni pe care să-l poți iubi —
Că brațele prietenoase nu te mai ating —
Că buzele sunt mai arse de jale ca pieptul de-alcol.
A fost, a trecut și numai vine îndărăt.*

*Și totuși în ceața umedă a dimineții știm —
Atunci când pășim osteniți pe drumul spre casă
Știm că la răsărit se arată o dimineață nouă —
Ca fân parfumat, ca femeea plină de rod.*

*Dar, când tiparul fu prea îngust și prea obișnuit
Il aduse cu mâna lui umedă la viață,
Il privi cu dispreț și scupă desgustat.*

*Pe luciul parchetului ghemuit — ca o cârpă și fin
ca hârtia stropi sângele — ca vinu.*

POTOP

de IOSEF ALEX. GALUSZKA

Ho, ho, voi oameni cari stați acolo pe mal
In vârtejul tumultului de ape.
Ce oare trag bărcile voastre din valuri
Ce scoateți în miez de noapte din valurile spumegânde
Din gura apelor nebune?
Cru — ci — de — ci — mi — tir.
Ape puternice au distrus digul depe mal
Fluviile și râurile au turbat
Ca spirite se apropie valurile potopului
Lungi și late cât o țară.
Ape umflate se 'nvăluie 'n vânturi
Prevestitoare de rele. Tunete subterane vin din adâncuri
Din depărtări — în splendoarea grozavelor aripi.

O oameni tăcuți depe mal
Ce oare trag bărcile din abisuri
Ce scot în miez de noapte din valurile spumegânde?
In-tr-un — lea-gân — de — co-pil?
Furtuna apelor a răgușit de urletul grozav al beznei
De vânturile cu spaimă și biruință în coama lor
Allo, voi oameni tăcuți depe mal — ce scot în miez
de noapte bărcile voastre din
valuri

Cor-pul — u-nui — în-ne-cat.
Cine innoată acolo în apa hrăpăreață
In ciuda vânturilor, în mijlocul valurilor
Un pilon arzător împodobit cu o coroană de spini.
Un om.
Allo, voi oameni cari ingenunchiați acolo pe mal
Auziți glasul din fundul apelor
Cu lacrimile cerului, cu inima svâcnind în noapte
Tată, tată al meu dece i-ai părăsit?

D. ȚICHINDEAL

— CONTRIBUȚIE DOCUMENTARĂ —

de C. FIERĂSCU

Pentru trecutul bisericii Românilor din Banat, începutul secolului al XIX este o epocă de adânci frământări.

Este epoca în care accentuându-se asperitățile de ordin religios și național dintre Români și Sârbi, asperități determinate de autocratismul, de intoleranța religioasă a acestora din urmă față de Românii păstoriți de ei, cărturarii români ai preparandiei dela Arad pornesc lupta pentru eliberarea Banatului de sub dominația religioasă a bisericii sârbești.

Dominația aceasta — apanagiu pe care Sârbii îl dețineau din timpul împăratului fervent catolicizant, Leopold I al Austriei, consecință nu a unei superiorități numerice, ci a unei mai sistematizate organizări bisericești în vremea aceea față de Români, — luase sub mitropolitul Stefan Stratimirovici (1790—1857), sub a cărui jurisdicție ecclesiastică se afla în acest timp, — începutul sec. XIX-lea — biserica română gr. orientală din Banat, forma unei despotice intoleranțe.

În biserică și în școală limba românească era interzisă; orice afirmare de conștiință românească era cu severitate reprimată.

Simptomatică pentru atmosfera de oprimare a gândirii, a simțirii românești din acea epocă e o mărturie a parohului Aradului, Novac Dimitrie, datând din 17 Martie 1816, în care arată că era să fie închis de arhimandritul Hodoșului, Emmanuilovici, pentru că îndrăznise să citiască românește în biserică Psalmii lui David, căreia i s'ar putea conexasă și o scrisoare inedită a scriitorului bănățean, D. Țichindeal către M. Nicoară, martir al cauzei Românilor din Banat, în care arată cum se înlocuiau chiar în școlile cu populație românească dascălii români, ieșiți din preparandia din Arad, cu dascăli Sârbi, ieșiți din preparandia sârbă din Sânt-Andrei (Scris XI. Țichindeal către M. Nicoară).

Sârbii duceau, dupăcum vedem, o adevărată politică de desnaționalizare a elementului românesc din Banat.

Românii, cei cari mai rămăseseră, „neuniți”, deși numericește superiori, au suportat păstorirea bisericească a prelaților sârbi.

Aceasta, atâta vreme, cât s'au putut bucura din partea lor de o oarecare toleranță. Când însă veleitățile autocratice ale Sârbilor au început să se afirme, desconsiderând trecutul și drepturile lor, Românii au început o adevărată mișcare națională.

Stimularea spiritului de frondă națională — ca în toate procesele sociale de asemenea natură — a revenit minților luminate ale acestui ținut și vremi.

Profesorii școlii preparande au fost animatorii acestei mișcări, care vreme de un deceniu și mai bine are să mențină încordate relațiile dintre Români și Sârbi.

Focarul, centrul acestei mișcări, — asemeni Blajului școlii ardelene — a fost Aradul.

Cărturarii „Preparandiei” — școală înființată de Francisc I, împăratul Austriei la 1811, ca o răsplată a ajutorului dat de Români în războiul contra lui Napoleon I, prin stăruințele lui M. Nicoară, odată cu înființarea uneia pentru Sârbi la Sânt-Andrei și uneia pentru Greci la Pesta. C. Diaconovici-Loga și D. Țichindeal, adăpați la ideologia școlii ardelene, au fost aceia cari au condus această mișcare împotriva tendințelor de desnaționalizare a Românilor din Banat de către Sârbi, desnaționalizare pe care Sârbii, în năzuința lor de a menține pe Români la un mai scăzut nivel cultural, o încercau nu numai prin introducerea limbei slave în biserică și școală, nu numai prin înlocuirea dascălilor români, — cum arătam, — dar mai ales prin eforturile lor, de ocupare de către vlădicii lor a înaltelor demnități ecclesiastice.

Ca și începuturile școlii ardelene, — mișcarea națională a Românilor din Banat, are un adânc substrat religios.

Că ea capătă o formă mai acută în prima jumătate a sec. XIX-lea, aceasta se datorește unui eveniment: vacanța scaunului episcopal al Aradului prin moartea (la 13 August 1815) a bătrânului episcop Pavel Avacumovici, care-l păstorise dela 1786—1815 și — după cum vom arăta, infiltrării unui nou curent spre „unire”, curent stimulat de S. Vulcan, episcopul Oradiei mari.

Vacanța aceasta va constitui punctul nevralgic al întregii mișcări, datorită antagonismului de vederi și aspirații ale Românilor și Sârbilor. Sârbii, conform vechilor privilegii din timpul lui Leopold I, ținând ca episcop la Arad să fie tot prelat Sârb, Românii, pe baza unui superior procentaj demografic, ținând de astă dată să aibă unul de al lor.

Principial, problema ocupării de către un Român a scaunului episcopal al Aradului fusese, pentru fruntașii Românilor din Banat, obiect de preocupare înainte încă de moartea episcopului Avacumovici.

Dovadă „Suplex libellus Valachorum diocesis Aradiensis Francisco I imperatori collato mense Iuli 1814”, sugestie a celeilalte cărți a școalei ardelenne „Supplex libellus Valachorum” din 1791 a lui I. Meheș, în care, expunându-se în toată cruditătea lor drepturile Românilor și tendințele Sârbilor, se cerea ca la moartea episcopului Avacumovici să fie numit episcop un Român.

Petiția se crede a fi opera lui Diaconovici-Loga, D. Țichindeal și M. Nicoară.

Se formase în această direcție un puternic curent, pare-se⁴⁾. Cel puțin așa reese din o serie de acte, existente printre hârtiile lui M. Nicoară, petiții de ale preoților și credincioșilor români, solicitând împăratului la moartea lui Avacumovici numirea unui episcop român la Arad, rezultante ale mișcării pornite de cărturarii „Preparandiei” pentru eliberarea spirituală a Banatului de sub Sârbi, eliberare care tindea spre o separațiune de aceștia.

Prin tenacitatea și constanța acțiunii lui, prin fermitatea convingerii și prin forța de persuasiune, sufletul acestei mișcări a fost D. Țichindeal.

* * *

D. Țichindeal a rămas cunoscut în literatura noastră ca primul nostru fabulist.

Ca scriitor n'are decât meritul de a fi încercat, cu scrierea sa „Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături” (Buda 1814), într'o epocă de penurie literară, aclimatizarea în literatura noastră a unui gen, oarecum inedit până la el, — acela al fabulei.

Aclimatizare, fiindcă în urma cercetărilor făcute de istoricii literari, constatându-se puternica influență a scriitorului sârb, Dositei Obradovici, opera lui, lipsită de aureola unei originalități și celebri-

⁴⁾ La formarea acestui curent activase mult Țichindeal. Dovadă următoarele rânduri adresate lui S. Vulcan;

„60 de preparanzi acuma la lume învățători din institutul nostru cu duhul românesc, în numele Domnului i-am slobozit și peste trei luni iarăși atâția se vor slobozi dela care am nădejde că va avea împărăția mare interes, puindu-le în cap la toți vlădică de român să ceară și întru acest chip eu cât mai îndelung voui fi eu aici aceasta și altă aurită poftă se va înrădăcina... că ce s'ar întâmpla să moară vlădica Aradului și eu fiind catehetă aici, am nădejde, de vreme ce sunt în credit bun la protopopi și la preoți, că se va scoate lucrul bine la cale”. I. Vulcan Op. cit. pg. 90, 350.

tăți, pe care în entuziasmu-i generos i-o atribuisse un I. H. Rădulescu, socotindu-i fabulele ca „table ale legii aduse în pustie”, a fost încadrată în justa ei valoare.

Meritul lui se restrânge deci la acela de traducător și de infiltrare în conștiința celor de un neam cu el a unei etice, deși de împrumut, străbătută totuși de un adânc misticism național.

Viața lui, așa cum reesc din puținele date biografice rămase, a fost o viață de suflet chinuit și vecinic răsvrătit la gândul suferințelor neamului său.

Nu știm cu certitudine nici când, nici unde s'a născut D. Țichindeal. Data de 1760—1765 ca an al nașterii, ca și indicarea localității Becicherecul mic, — unde și-a petrecut cea mai mare parte a vieții sale, — ca loc al nașterii, sunt simple probabilități. Știm numai când a murit; 1818 Ianuarie 18.

Intre unul și celelalt pol al existenței sale, doară câteva date și acestea rămase ca o consecință a angrenării sale în mișcarea de redșteptare națională a Banatului.

Se știe că a fost învățător în Belint în 1794, apoi, după puțină vreme în Beregșeu. În 1802 — după urmarea unui curs teologic la Timișoara, e „învățător naționalnic” în Becicherecul mic și apoi revizor școlar. La 1805 e paroh în Becicherecul mic și odată cu înființarea „Preparandiei” la Arad în 1811 — cursurile se deschid la 3-15 Noembrie 1812 — profesor de religie acolo, funcție pe care o ocupă doi ani, până la 1814, data apariției fabulelor lui, cari pe lângă confiscare¹⁾ îi aduc și pierderea postului. Restul vieții sale e o amarnică sbuciumare pentru recâștigarea drepturilor și ale lui și ale semenilor lui mai ales.

Dacă din punct de vedere literar, D. Țichindeal e un scriitor cu o contestabilă originalitate, în schimb, reprezentând — cum spune dl. Iorga — „prin viața (mai ales prin ea) și prin lucrările sale, în chipul cel mai puternic starea de spirit în care mijia conștiința națională a Românilor din Banat în vremea marii mișcări de idei ardeleană” — el poate fi considerat una din cele mai reprezentative figuri ale Banatului) grupând în juru-i „toată viața intelectuală românească din Banatul de atunci”. În acest sens trebuie valorificat D. Țichindeal în literatura noastră. De aceea cercetătorii literari, reconstituind un trecut cultural, vor trebui, punând pe al doilea plan activitatea lui literară, să-i contureze personalitatea, adân-

¹⁾ Fabulele au fost confiscate în urma uneltirilor sârbești, fiind socotite subversive, în Dec. 1814.

cînd rolul lui în mișcarea de re-deșteptare a conștiinței naționale în Banat și subliniind naționalismul lui intransigent.

D. Țichindeal va fi încadrat astfel în literatura noastră într'o lumină mai modestă, e drept, dar cu mult mai autentică.

Mijloacele?

Prea puțin opera, foarte mult urmele lăsate de el: scrisorile lui, căci, nicăeri nu pulsează mai puternic viața lui, nicăeri nu se relevă mai puternic sufletul lui, dominat de o profundă mistică națională și de fermă convingere a drepturilor neamului său, ca în ele. Unele sunt cunoscute. E cazul corespondenței sale cu S. Vulcan, episcopul Oradiei mari, — și care a format în mare parte eșafodajul discursului de recepție la Academie a lui Iosif Vulcan în 1813.

Altele au rămas necunoscute. Dovadă, scrisorile adresate lui M. Nicoară, însemnate prin faptul că aduc o mică contribuție biografică și prin aceea că aruncă o puternică lumină asupra rolului, în mișcarea de care vorbeam, a aceluia despre care I. Vulcan, în discursul de recepție spunea: „... dar încă nu cunoaștem deplin viața și activitatea sa, n'avem biografia lui completă, care să ne înfățișeze toate fazele vieții sale zdruncinate, peripețiile sufletului său nedomiritu, stăruințele lui pentru deșteptarea neamului său.

Lucrarea de față se restrânge asupra acestei inedite contribuții documentare.

Scrisorile sunt în număr de 19; 17 adresate lui M. Nicoară, una protopresbiterului Teodor Popovici, din eparhia Aradului și una lui I. Mihuț, directorul școalelor românești din districtul Caransebeș. Ele se găsesc printre hârtiile lui M. Nicoară, alături de o serie de alte scrisori, primite dela diferite persoane ca Ioan Püspöki, directorul școalelor românești, distr. Oradiei mari, Serb Ioan, protopopul Zarandului, dvornicul Șt. Rosetti, S. Vulcan, episcopul Oradiei mari

Valoarea acestor scrisori nu trebuie căutată în aportul, ce l-ar aduce în înțelegerea activității de scriitor a lui D. Țichindeal. Pomenirea operei sale e de altfel incidentală aici. Doar într'un post-scriptum al unei scrisori către M. Nicoară, datând din 3/15 Iunie 1816 și scrisă din Becicherecul mic, ține să-l roage pe acesta, care se află la Viena, ca susținător al cauzei Românilor pe lângă Curtea imperială, să se intereseze de soarta fabulelor lui.

De vei avea vreme — îi scrie el — vez(i) la canțelarie sau la protocol ungurească de s'au isprăvit de instanția mea lui Rainer dată la 4 Iulie (1)815 căr(indariul) nou în rîndul confiscăluitelor fabule sau cărților mele" rugăminte pe care o repetă și într'o altă scrisoare dar care a rămas fără efect. Fabulele sale însă au fost defini-

tiv puse la indexul cenzurii, cu toate că și S. Vulcan pare-se a se fi ocupat de Scrisorile acestea, — datând din anii 1815, 1816 și 1817 — deci din ultimii ani ai vieții lui Țichindeal, și referindu-se la lupta pentru ocuparea scaunului episcopal dela Arad, valoarea lor trebuie căutată în contribuția ce o aduce în conturarea rolului jucat de Țichindeal în mișcare de redeșteptare națională a Banatului.

* * *

Prima scrisoare, datând din 7 Iulie 1815, e scrisă din Viena și adresată lui M. Nicoară, care se afla la Baden. Țichindeal — după cât reese din cuprinsul ei, — și mai ales dintr'o însemnare autografă a lui M. Nicoară pe verso-ul scrisorii scrise la Viena, atât pentru a solicita împăratului ridicarea interdicției fabulelor sale — petiția o prezentase arhiducelui Reiner în 4 Iulie 1815 — cât și pentru a convinge pe Nicoară să fie numit episcop la Arad, după moartea lui Avacumovici.

Și, probabil, ezitarea lui de a se duce la Baden, motivată de teama de a nu pricinui — cum spune el, — „de comun multor Români stricăciune” dovedește că această alegere era în asentimentul multora.)

Țichindeal, personal, nu-l cunoștea pe M. Nicoară, de aceea îi solicita o întrevedere la Viena.

La această întrevedere Nicoară n'a venit, așa că Țichindeal, — neputându-l întâlni, — deși prin P. Maior încercase a-l afla — s'a întors la Becicherecul mic, toate preocupările ce-i interesau pe a amândoi urmând a le lămuri pe calea scrisului.

Aceste preocupări se polarizau în jurul ideii de numire a unui Român la Arad și de evaziune a Banatului de sub dominația spirituală a Sârbilor.

Murind episcopul Avacumovici, Români, în urma indemnului lui S. Vulcan, alcătuesc o delegație care să prezinte Curții imperiale doleanțele lor.

Delegația, după cât reese din copia latinească a plenipotenței ce i-a fost acordată în numele clerului românesc „neunit” și care se află printre actele lui M. Nicoară, era să fie alcătuită din Grigorie Chituța, protopresbiterul Boroșineului, Ioan Popovici, parohul Ză-

4) Se pare că Țichindeal lucra în cadrul intențiilor lui S. Vulcan, căci iată ce-i scrie acesta lui M. Nicoară în 20 Dec. 1815: „... sed debedam pro ecclesiastica dignitate, pro episcopo personas ecclesiasticas proponere, quas credidi vocationi et intenitonibus nostris bononationis satisfactures. Te unicum saecularem sine magna spe commendari” ms. 2459. Coresp. lui S. Vulcan cu M. Nicoară.

randului și D. Țichindeal, ca reprezentanți ai clerului, și din Ioan Püspöky, director școlar în districtul Oradie, Iosif Szanto, asesor și M. Nicoară ca reprezentanți ai mirenilor.

La Viena însă, — din ce împrejurări nu știm — n'au mers toți, ci numai M. Nicoară și Ioan Sârbu Popovici.

Petiția este prezentată împăratului la 27 Noembrie 1815.

Impotriva acestora St. Uroș Nestorovici, inspector școlar, a făcut o intervenție la Viena, acuzându-i că deputăția lor nu e în asentimentul tuturor Românilor, acuzație, care, în urma anchetei făcută de Ioan Kovács subprefectul Aradului, s'a dovedit neîndreptătită.

Țichindeal, într'o scrisoare din 26 Oct. 1815, scrisă din Beciche-recul mic, ține să aducă la cunoștință aceasta lui Nicoară și tot deodată să-l avertizeze de uneltirile Sârbilor.

„Hîrăria sârbească — îi scrie el — toate potincioasele modur[i] ca să nu dobândim scopul acuma întrebuițează. Aciasta și nespos de mine vei și scii prea bine și de-l pierdem, vai nouă.

Ca ne vor arunca înapoi mai puțin de 50 ani a nu ne trezi, care nenorocite urmări noao Românilor vor avea (Sris IV).

Propune chiar lui Nicoară, în cazul când ar avea nevoie de el, să vină el la Viena și de acolo să plece împreună în Italia, la Veneția, unde se afla Împăratul Francisc I, pentru a-i expune verbal suferințele Românilor.

Țichindeal nu se da în lături dela nici un sacrificiu cu toate că era foarte suspectat de Sârbi¹⁾, și Chengelat, directorul școlii române din Banat, „marele dușman al meu” — cum îl numește el în scrisoarea către Ioan Mihut — care-l acuză că ațâță pe preoți.

Fusese chiar citat de trei ori de episcopul Timișoarei care i-a interzis formal de a se mai duce la Arad — după cât mărturisesc cuvintele lui;

„De către Arad nu mai sciu nimica, că până acuma nefiindu-mi slobod²⁾ nu m'am mai dus” (Scris IX).

Cu toată interdicția el caută să răspândească nemulțumirea printre preoții eparhiei Aradului. Se vede aceasta din cuvintele următoare adresate lui Nicoară la 8/16 Febr. 1816: „Frate !... Nu ai grije dincoace că acuma am luat multe greutateși spre mine”.

¹⁾ La 11 Iunie 1815, fiind acuzat că ațâță pe Români împotriva Sârbilor e judecat. Deși găsit nevinovat e amenințat la noui abateri cu „cenzură ecclesiastică”. La 13 Iunie 1815 e din nou acuzat înaintea cancelarului aulic Iosef Erdődi de mitropolitul Stratimirovici „că stârnește și progagă naționalismul român”. Cf. Tr. Topliceanu po. cit. pg. 13.

În 1816 scriind lui Nicoară că acesta a fost recomandat la împărăție pentru locul de inspector în locul lui Nestorovici îl roagă să stăruie pentru introducerea în școală și biserică a alfabetului latin.

„Mai cu seamă să vorbești cu minister [Haegeer] despre lesnimea introducerii literilor latinești în locul celor sârbești și folosul cel nespos care din aceeaș poate urma.”

Și acela ar fi ca un părete între noi și Sârbi de a nu mai împreună în veac”.

„Proiectul trimis la care și eu cât am știut și am putut am lucrat, lucră și Domnia ta câți poți să se introducă literile latinești. (Scris VI).

Indicând acest mijloc — reforma lingvistică — ca un element de realizare a unui scop politic propriu zis, Țichindeal — care era în relații nu numai cu S. Vulcan, dar pare-se și cu P. Maior — ne apare ca un adept al ideilor școlii latiniste.

Desigur că în această dorință de a se pune pecetia aceasta a specificității noastre etnice asupra limbei nu trebuie să vedem numai influența unei ideologii.

E aci confirmarea unei ipoteze care s'a pus.

Acea că Țichindeal făcea oarecari concesiuni „unirei”. Ideia aceasta a pornit dela următoarea scrisoare a împăratului Francisc I. scrisă din Veneția la 5 Decembrie 1815, către S. Vulcan;

„Iubite Episcoape Vulcan!

„Având deosebit interes a promova cu toate mijloacele posibile unirea la români și aflând Eu ocaziune potrivită spre acest scop îndeplinirea episcopiei din Arad, să-mi propui, cu observarea celei mai desăvârșite discrețiuni și după ce vei lua informațiuni, câțiva indivizi din frunțașii clerului aceleia sau altei eparhii neunite, dela care s'ar putea aștepta ca după obținerea episcopiei să treacă la unire și care ar avea destulă vază și ar fi în stare să promoveze aceasta și la clerul și poporul din dieceza lor”.

Prin ea s'a explicat într'o oarecare măsură strânsele relații dintre S. Vulcan și D. Țichindeal.

Probabil în acesta văzuse episcopul Oradiei-mari omul „care avea destulă vază” și nu este exclus să-l fi atras spre vederile lui.

Spre această concluzie, a concesiunii pe care Țichindeal pare-se că o făcea catolicilor și catolicizanților, ne duc două motive:

I) indemnul acesta către M. Nicoară pe care-l aflăm într'o scrisoare, datând din 3/15 Iunie 1816;

„Așterne împăratului că noi voim literile chiriliane lua, căr(in-dariul) și altele numai să se desparte de Sârbi și apoi cu un episcop de Sinod ales la acel scop nu vom ajunge” (Sris XII).

II) Cuvintele acestea în cari se întreveđe par'că nemulțumirea unei înfrângerii:

Sau întâmplat că mai dunăzi Chirocu lângă Timișoara de 300 case româ[ni] f[oarte] bogați prin stepanul Mujelai au făcut de știre lui Vulcan, ca va să se unească, fără vlădica Timișorii ca se nu se lipsească de tresule ale simonicești au trimis pre arhimandritu[l] Augustin Petrovici și preprotopopul Vasile Gheorghievici, ca se-i întoarcă. Acești doi tâlhari cu cuvinte foarte grozave în contra legii popostătești i-au și întors... Caută să capeti relaț(ia) comitatului și vez[i] doare-i poate face vreo întrebuințare pe izbânda noastre. (Scris XVII).

Elementele cari dovedesc că Țichindeal vedea în „unire” singurul mijloc de separațiune de Sârbi. Seperatiune pentru care lupta, după cum vedem că i-o mărturisește răspicat lui M. Nicoară în cuvintele; „Scopul meu e a ne despărți de sârbi și de nu e și al Domniei tale acesta încetă între noi corepondenția (Scris XVII) — deși ideea aceasta n'o vedem nicăeri răspicat formulată, ci numai sugerată.

Concesie pe care o făcea, nu dintr'o convingere dogmatică, ci din marea lui dragoste pentru neamu-i asuprit.

Țichindeal își dădea perfect seamă că Românii din Banat erau supuși unui lent proces de slavizare, din partea Sârbilor.

Aceasta ne-o dovedesc scrisorile lui în cari — drept material documentar pentru coroborarea intervențiilor lui M. Nicoară pe lângă Curtea Imperială — el îi aduce la cunoștință acestuia metodele folosite de Sârbi împotriva Românilor ca: slavizarea numelor românești, înlocuirea dascălilor români, folosirea limbei slave în biserică și școală, neacordarea niciunui ajutor instituțiilor de cultură românească din fondurile „Casei naționale” — fonduri cari se adunau din veniturile episcopiiilor și mănăstirilor.

De aci înverșunarea lui împotriva Sârbilor. Dar lupta cea mare Țichindeal a dus-o cu prilejul Sinodului dela Karlowitz.

Mitropolitul Stratimirovici solicitase împăratului ținerea unui sinod la Karlowitz pe ziua de 26 Iunie 1816 pentru alegerea unui episcop în locul rămas vacant prin moartea episcopului Avacumovici.

Țichindeal — aflând de intențiile mitropolitului — îndemna pe M. Nicoară să ceară la Viena fie neaprobarea ținerii lui fie — în cazul

când aceasta n'ar fi fost cu putință, să se desemneze deputați și de-ai Românilor pentru Sinod.

„Frate! — îi scrie el — aicia s'au vestit că metropolitu[l] au mijlocit la înalt[ă] Imper[ăție] Sinodu[l] pe la 29 Iunie pentru vlăd[ă] (icia) Arad[ului]. Iaste adevărat au ba nu știu cu toate că scriind metropolit[ul] Episcopilor la toți împreună să se roage pentru sinod să se hotărească pentru 29 Iunie s'au sfătuit, înse cei despre împrejur ai lor argați vestesc numai ca să se desmânte Români de a căuta episcop român și se se aplece Carlovețului. Ia, vezi ce-i și cumu-i treaba, cum și prin ce vicleane măestrii aceste s'au putut dobândi sau sânt numai iscodiri. Miemi de lipse a ști.

Stiu că dopă ce ministeru[l] Haager referui acolo la Veneț[ia] va bănui Imp[eratul] căci au îngăduit unor cari nici popor fac, ca să aleagă unui națion episcop.

De e adevărat că va se fie sinod așterne rogăciune pe a doua oară se se pune sinodu[l] în lature pentru epis[copia] Arad[ului] și de nu ajută nimic, cere se mergem deputați la sinod aceasta nu me-ar plăcea ca se fim de fațe să vedem pre cine socot Sârbii că știe românește și de e episc[opia] Arad[ului]” (Scris XI).

Cu toate intervențiile făcute Sinodul s'a ținut totuși, iar delegații Românilor, popa Șerban, parohul Șiclăului și popa Ambrus împiedicați să ia parte, zăbovindu-li-se cu îndeplinirea formalităților de trecere pentru ajungerea la data fixată la Karlowitz.

Țichindeal n'a luat parte la Sinod.

Se informa însă, dupăcum însuși o mărturisește, de mersul lucrărilor sinodale.

„... m'am anevoit pe conta sărăciei mele așa orânduieală a-m[ă] face ca să pot ști la toate trei zile în Becicherec mic măduha lucrului Sinodului dela Carloveț” (Scris XII).

El era preocupat să propage nemulțumirea pentru Români împotriva autocrației sârbești.

Cât de pornit era, se vede din aceste cuvinte, pe cari le scrie lui M. Nicoară, într'o scrisoare, în care îl informa despre evenimentele dela Karlowitz:

„Frate! Umblă și stăi bărbătește, nu avea dincoace grije că docându-mă acum pela preoții eparhiei Aradului ațâț un foc mai mare de cât cel dintâi”. (Scris XIII).

Cu toate eforturile lui, Țichindeal n'a putut să-și vadă gândul realizat: un Român la episcopia din Arad, cu toate că, după T. Botiș; generalul Siegenthal, ca delegat al împăratului la Sinod, avusese misiunea secretă de a satisface pe Români în cererea lor.

Nici Sârbii n'au putut impune în scaunul vacant pe vre-unul din cei trei candidați, propuși în plenul sinodal: arhimandriții Bolici, Hascici și Ratiolvici.

O rezolvare de compromis a crizei a fost găsită în transferarea la Arad a episcopului Pacratului, Putnic, transferare pe care Țichindeal a luptat din răsputeri să o înlăture, fără rezultat însă.

„Pentru a putea pre Români — scrie el lui M. Nicoară — cari au dobândit voturi în Sinod, dela acelaș drept a-i desbata, înstreina și îndepărta cu totul ba și cererea lor de nimica a face și aceeași nu numai de astă dată, ci și pentru timpul viitoriu, Joi 1-iu Iunie după căr[indariul] vechiu Mitropolitul cu ai sei episcopi sfătuindu-se, Vineri, în 2 Iunie au încheiat și cu bună seamă au hotărât (poate că ștafetalier au și trimis, ai grije) se trimite sinodală aplecată ro-găciune Maiestății sale imperatului pentru Putnic, episcopul Pacratului ca să rămâe episcop la Arad.

Anevoește-te acuma la Impărăție în tot chipul a răsturna și a surpa propunerea Mitropolitului”.

Fără folos însă.

Cu tot demersul făcut de M. Nicoară împotriva acestei transferări — *Klagen und Beschwerden de vallahischem Klerus und Volkes der Orader Diocese* — în 11 August 1816.

Efectele luptei acerbe, duse de Țichindeal în Banat, de M. Nicoară la Viena, abia târziu se vor arăta, când ancheta începută în 1816 și terminată în 1821 de subprefectul Ioan Kovács, asistat de baronul Iosif Wenkleim, administratorul județului Caraș, anchetă pornită pentru a se vedea temeinicia acuzațiilor Românilor împotriva împilațiilor sârbești — se închee în defavoarea Sârbilor.

De abia în 1829 la Arad ajunge, deși pentru scurtă durată, un an numai, un episcop român: Nestor Ioanovici. Țichindeal murise însă de mult.

Tardivitatea acestei numiri e poate datorită tăriei vechilor privilegii, ale Sârbilor, cari nu puteau fi așa de ușor înlăturate, fără adânci repercursiuni de ordin politic pentru împărăție, poate datorită faptului că Români „neuniți”, ezitând în trecerea lor la „unire”, vor fi făcut pe împărat mai puțin atent la cererile lor.

Murind Țichindeal ei nu s'au sfiit — terorizați de Sârbi — să abjure pe vechiul lor susținător al cauzei lor M. Nicoară — iscăbind în 9 Ianuarie 1819 un protest în contra tot ceea ce făcuse sau mai avea de gând să facă acesta pentru ei.

Și aceasta a trebuit, prin uneltirile Sârbilor care nu-i putea ierta toate intervențiile contra lor pe lângă Cutea Imperială, să fie

inchis în temnițele Aradului, după Ioan Sârbu Popovici, delegatul cu care prezentase la Viena petiția în numele clerului și poporului românesc „neunit” din Dieceza Aradului, fusese destituit din parohie.

* * *

Două lucruri se desprind din aceste succinte considerațiuni marginale asupra scrisorilor lui D. Țichindeal.

Din punct de vedere al înțelegerii personalității lui, rolul de promotor al mișcării de reînnoire națională în Banat, indiferent de substratul ideologiei lui, ideologie colorată de un intransigent naționalism și care — după cum am văzut — se circumscria la realizarea a trei puncte;

I) naționalizarea limbii prin introducerea alfabetului latin în locul celui slav;

II) naționalizarea bisericii prin numirea de prelați români și în posturile ecclesiastice mai înalte;

III) naționalizarea școlii prin păstrarea dascălilor români în școlile românești.

Din punct de vedere biografic: lămurirea unei frânturi din viața lui; epoca ulterioară demiterii dela școala preparandă, epocă socotită de unii cercetători literari ca epocă de izolare a lui Țichindeal la Becicherecul mic, departe de frământările celorlalți, consecință a amărăciunii eșecurilor suferite anterior¹⁾ contrar faptelor ce rees din aceste scrisori și cari ni-l arată pe Țichindeal urmându-și calea vechilor sale năzuinți.

În aceasta constă importanța acestei inedite corespondențe dintre el și M. Nicoară.

Adiacent scrisorile pot servi și ca document social pentru înțelegerea mai clară a suferințelor ce au avut de îndurat Românii din Banat din partea Sârbilor.

Importanță de ordin secundar însă.*

C. Fierăscu

¹⁾ T. Botiș. „După destituirea lui Țichindeal și retragerea lui în liniștea parohiei din Becicherecul mic sarcina conducerii întregii acțiuni o are M. Nicoară” op. cit. pg. 171. Părerii similare au mai toți cercetătorii lui.

* Comunicată în ședința 195 an. 1934 a Prietenilor istoriei literare (București).

TENDINȚE NOUI IN REGIMUL PROTECȚIUNEI MINORITAȚILOR

de PETRE PETRINCA

Sistemul de protecțiune al minorităților instituit prin tratatele din 1919, 1920 și 1923, are un caracter pronunțat de excepțiune și de drept regional.

Sfera lui de aplicare se extinde numai asupra teritoriului câtorva state, membre ale Societății Națiunilor, obligate prin tratate speciale de a acorda o protecțiune minorităților naționale, în timp ce alte state, membre ale aceleiași comunități internaționale, considerate ca „mari puteri” nu sunt supuse nici unor fel de obligațiuni de asemenea natură.

Tratatele adiționale, numite și „tratate ale minorităților”, impun obligațiuni numai următoarelor state: Polonia, Cehoslovacia, Austria, Iugoslavia, România, Ungaria, Grecia, Bulgaria și Armenia.

Noul regim de protecțiune, pus sub garanția Societății Națiunilor, a creiat în Europa trei categorii de minorități:

I. Minorități cari sunt sub o protecțiune internațională;

II. Minorități cari nu sunt sub nici o protecțiune internațională, dar se bucură de una națională, a vreunui Stat, și

III. Minorități cari nu se află sub nici o protecțiune.

Membrele Societății Națiunilor au fost divizate în două categorii de state; unele supuse unor obligațiuni de ordin internațional, foarte extinse și acceptate de bună voie; iar a doua categorie de state — membrele sunt scutite de toate aceste obligațiuni, bucurându-se, în plus, de un drept de control asupra executării obligațiilor din partea primei categorii de state-membre.

Inegalitatea aceasta este incompatibilă cu principiile fundamentale ale dreptului internațional.

Egalitatea de drepturi a statelor, a fost exprimată și în pactul de bază al Societății Națiunilor, fiind totuși, nesocotite, în privința impunerii regimului de protecțiune a minorităților.

Obligațiunile minoritare au consecințe inevitabile de ingerințe în treburile lăuntrice ale statelor obligate, reglementând de ex. conduita

autorităților publice în raporturile cu câteva categorii de cetățeni proprii, apoi, în plus, drepturile minorităților mai sunt puse și sub garanția Societății Națiunilor.

Înainte de războiul mondial, câteva țări, ca Turcia, Serbia și România, erau supuse unor obligațiuni contractuale internaționale de protecțiune a minorităților, însă executarea lor, nu era controlată de nici un organ internațional, dreptul de imixtiune în afacerile interioare ale acestor state născându-se în cazul nerespectării angajamentelor luate.

Inegalitatea de tratament, prin caracterul de excepțiune al noului drept de protecțiune al minorităților, a nemulțumit profund statele mici, membre ale Soc. Națiunilor, provocând o criză a problemei și tendințe noi de evoluție ce se îndreaptă spre o soluție de generalizare a sistemului.

Din memoriile adresate de reprezentantele diferitelor state Consiliului Societății Națiunilor, reiese clar nemulțumirea acestora față de actualul regim.

Astfel, reprezentantul Letoniei, la 20 Martie 1922, înaintează Secretarului Societății Națiunilor următoarea notă: „reciprocitatea angajamentelor luate în tratatele încheiate între State, este un principiu fundamental al dreptului internațional. Dar în aceste condițiuni ar fi nedrept de a se impune numai câtorva state, în mod unilateral, și fără vre-o reciprocitate din partea altor membri ai Societății Națiunilor, o modificare a legislației lor interne, aducând atingere suveranității lor.”

În memoriul estonian din 28 August 1923, înaintat Consiliului Societății Națiunilor se spune acelaș lucru: „că departe de-a se opune desvoltării acestui drept nou, guvernul estonian, îi dorește generalizarea. Și ceea ce nu poate să accepte, în prezent, ca fiind un regim de excepțiune, l-ar accepta fără nici o dificultate, ca lege de drept universal.”¹⁾

Deci, ideia unificării sau generalizării sistemului de protecțiune a minorităților, s'a născut deodată cu elaborarea tratatelor.

Această idee totuși nu s'a acceptat din punct de vedere practic. Marile puteri n'au fost dispuse a se subordona soluțiilor proprii, sau mai bine zis regulilor ce le-au stabilit pentru protecțiunea minorităților statelor mici.

Deși problema protecțiunii minorităților a fost ridicată la rangul unei chestiuni de ordin uman și moral, sistemul rezolvirii ei ac-

¹⁾ Vezi Journal officiel de la Société des Nations din 1923 p. 375.

tuale, poate ridica uneori conflicte serioase și proprii de a compromite pacea între popoare.

Tocmai pentru această latură slabă a lui, se simte necesitatea modificării. Și propunerile cari vizează defectul sistemului, tind tocmai spre ideia de generalizare a protecțiunii minorităților, sau a abolirii regimului actual.

Inegalitatea de tratament a statelor, aparținând aceleiași comunități internaționale, a determinat propunerile pozitive, prin cari s'a invitat Adunarea Societății Națiunilor de a examina posibilitățile creierii „unui drept universal al minorităților”.

În 1922, în a III-a sesiune a Adunării, în Comisiunea VI-a reprezentantul Letoniei, d. dr. Walters, a făcut propunerea în sensul: „de-a elabora a convențiune generală între Statele membre ale Societății Națiunilor”. D. Prof. R. Erich, reprezentantul Finlandei, a propus Adunării, ca să invite Consiliul să înființeze comisii, în scopul studierii sistemului de generalizare a protecțiunii minorităților”.

La propunerea reprezentantului Africei de Sud, d. Gilbert Murray, în ședința din 21 Septembrie 1922, Adunarea, în Comisiunea a VI-a, adoptă rezoluția: „Adunarea își exprimă încrederea, că statele cari nu sunt supuse față de Societatea Națiunilor la nici un fel de obligațiuni legale, în ceea ce privește minoritățile, vor observa, între timp, în tratamentul minorităților lor, de rasă, de religie sau de limbă, cel puțin acelaș grad de justiție și toleranță, cari sunt reclamate de tratate și de acțiunea permanentă a Consiliului. ¹⁾

Puterile mari, având minorități și nefiind impuse obligațiilor din tratate, n'au luat în serios această propunere adoptată și nu s'au conformat nici una, deși făceau parte ca membre din Societatea Națiunilor. În această categorie intră de ex. Germania și Italia.

După M. Hymans, instituirea regimului comun al protecțiunii minorităților „în loc de a stabili o pace, riscă a fi cauza permanentă a conflictelor și a luptelor interioare, mai întâiu, și apoi, a conflictelor internaționale”.

Baronul Valter van Hoogland, spunea: „introducerea în legislația tuturor țărilor a unor dispozițiuni cari să protejeze minoritățile, creiază în mod artificial a agitație la care nu s'a gândit nimeni până acum”.

În conferința VII-a a „Uniunii internaționale a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor”, ținută la Viena în 1923, președintele

¹⁾ V. Journ. off. 1931 pag. 242.

ei, Sir Willoughby Dickinson, a susținut ideea unor „tratate uniforme”, în materie de protecțiune a minorităților.

Impotrivindu-se statele mari, cele mici au declarat că nu vor mai accepta nici un angajament „qui toucherait uniquement les Etats signataires des Traités de minorités et qui ne se rapporterait pas a tous les membres de la S. des Nations”) Adică: „nu vor mai accepta, nici un fel de obligațiuni, cari vor atinge în mod unilateral statele semnatare, a tratatelor minoritare, și nu se vor impune tuturor membrilor Societății Națiunilor”.

Ideii generalizării, în urma propunerilor făcute în Adunările Societății Națiunilor, i s-a opus Franța și Italia, la părerea cărora s'a asociat și Marea Britanie.

Tendințele noi, cari au provocat o criză a problemei de protecțiune, erau sprijinite în primul rând de Germania.

Delegatul Poloniei, în Adunarea XIII-a (Comisiunea 6-a), sprijinind ideea Germaniei, a declarat: „Les droits des minorités doivent être sauvegardés; en d'autres termes le faible doit être protégé contre la violence du fort. Seul l'inscription de cette obligation dans la Charte politique de la collectivité internationale constituerait un progrès considerable dans la marche de la civilisation”.

Delegatul polon a mai adăugat: „la conscience morale universelle ne sera satisfaite que lorsque deux conditions se trouveront remplies: 1) que toutes les minorités, sans exception soient protégées, 2) que les revendications minoritaires, ne puissent jamais être inspirées par des raisons étrangères à leur objet.”)

La 17 August 1923 s'a ținut conferința XXI-a a „Uniunii Interparlamentare”, care a votat o rezoluție, cerând unificarea regimului de protecțiune a minorităților, sub forma „unei convențiuni generale între State”.

„Uniunea Internațională a Asoc. pentru Soc. Națiunilor”, la 30 Iunie 1928, a votat o rezoluție, prin care a cerut introducerea în Pactul însuși al Soc. Națiunilor, principiul protecțiunii minorităților”, iar obligațiunile din tratate să se extindă la toți membrii comunității internaționale.

Acastă rezoluție cadrează perfect de bine, cu ideea inițială a președintelui W. Wilson, care voia să introducă în pactul Soc. Națiunilor, obligațiunile regimului de protecțiune, aplicându-se tuturor statelor membri.

¹⁾ În a XIII-a adunare, comisia XI-a a Soc. Naț.

²⁾ Vezi declarația deleg. polon M. Zalesky, făcută în com. VI-a Adun. XIII-a a Soc. Naț. Journal Off.

Omiterea a fost o greșeală, pentru că prin înscrierea în pact a principiului de protecțiune, criza, care persistă și astăzi ar fi fost înlăturată dela început.

De problema generalizării sistemului de protecțiune s'au mai ocupat următoarele instituțiuni de drept internațional:

„Academia Diplomatică Internațională”, în Adunarea ei din 8 Noembrie 1928, votează o rezoluție prin care cere „o generalizare a protecțiunii drepturilor omului și a cetățeanului.”

„Institutul de Drept Internațional”, încă din 1921, la ședința sa ținută la Roma, a pus în programul său studierea problemei. La 12 Octombrie 1929, în ședința ținută la New-York, a votat o rezoluție în sensul aplicării dreptului de protecțiune din partea tuturor Statelor.

„Congresul Federațiunii internaționale a Ligilor Drepturilor Omului și Cetățeanului, la 11 Noembrie 1931, a votat o rezoluție, prin care „proclamă că este urgent și necesar convocarea unei conferințe mondiale, în cel mai scurt timp posibil, de către Consiliul Societății Națiunilor, în vederea încheierii unei convenții internaționale, care să recunoască individului un anumit minimum de drepturi, sustrate fiind arbitrajului statului și puse sub garanția Comunității internaționale”.

Congresul, apoi, mai aderă la declarația făcută de „Institutul de Drept Internațional”, ședința sa dela New-York, din 12 Octombrie 1929.

O altă decizie importantă, în materia generalizării drepturilor de protecțiune a minorităților, este și rezoluția votată la Viena la 1 Iulie 1932, de al VIII-lea Congres anual al Minorităților Naționale.

În rezoluția votată de acest congres se spune: . . . „Congresul Minorităților Naționale, fiind emanațiunea naționalităților, exclusiv europene, recunoscând importanța principiilor pe cari le reprezintă, nu se consideră competent decât în sfera relațiilor europene: cere și preconizează: că prin dorința unei extensiuni a aplicării dreptului minoritar, intangibil și codificat, să fie realizată ideea inițială a protecțiunii minorităților, implântând principiul acestei protecțiuni în organizația legislației tuturor statelor, din Europa. Congresul îl cere, văzând în el un mijloc de a pacifica Europa. Cu toată mulțimea și varietatea culturilor europene, problema minorităților se rezolvă într'un fel destul de simplu și Congresul crede că această problemă a ajuns la maturitatea rezolvirii ei, printr'un efort comun al statelor și al popoarelor”.

„Congresul crede că acest scop ar putea fi atins cu ajutorul unei convențiuni încheiată între statele europene și care pe baza unui acord liber, între toți contractanții, ar stabili o obligațiune generală pentru semnatarii convențiunii și pentru acele state, cari ar adera mai târziu, să aplice principiile fundamentale ale drepturilor minorităților. Inițiativa de a încheia o astfel de convenție ar fi trebuit să emane dela statele europene, cari au cunoscut necesitatea politică și valoarea morală a unei astfel de soluții.

„Congresul face apel către aceste state, către popoarele lor și bărbații lor de stat, pentru a lua inițiativa unei convențiuni de acest fel”.

Statele interesate n'au putut ajunge la un acord, în privința soluției propuse, adică a generalizării.

Chestiunea s'a pus de două ori în sânul Societății Națiunilor.

Câteva state, însă, sunt contra încheierii unei convențiuni generale, cuprinzând o protecțiune a minorităților, motivând această atitudine prin afirmația că nu au nici o minoritate pe teritoriul lor și în consecință, generalizarea obligațiunilor minoritare nu le privește.

Aceste state nu explică însă ce prejudiciu le-ar putea aduce, în acest caz, semnarea unei asemenea convențiuni.

„Dacă n'au minorități pe teritoriul lor, convențiunea ar fi pentru ele o literă moartă, la fel cum este pentru câteva state convențiunea așa zisului tratat al negrilor”.

„Obligațiunile lor, în realitate, nu vor fi mărite și în acelaș timp semnătura lor, pe o convenție, va facilita punerea ei în vigoare. Este imposibil să stabilești în primul rând, cari State posedă minorități și cari nu și să se limiteze convenția numai la statele singuratică, cari au minorități”.¹⁾

Protecțiunea sistemului actual a evoluat, nu numai în direcția unui principiu de generalizare, ci a ridicat și problema acordării personalității juridice a minorităților, precum dezvoltarea unei proceduri contradictorii, ce se desăvârșește într'un proces, destul de îndrăzneț, dar în acelaș timp și destul de lent.

În Martie 1919, într'o conferință a Societății Națiunilor, ținută la Berna, profesorul Rudolf Laun a și prezentat un proiect de unificare a dreptului de protecțiune a minorităților.

În Cehoslovachia, Dr Leo Epstein, în Februarie 1923, a prezentat, la Paris, în Adunarea Uniunii Interparlamentare, un

¹⁾ Vezi W. Zaleski „Questions Minoritaires“ No. 4 Dec. 1932.

proect de reglementare a drepturilor minorităților, având 63 de articole.

Prof. Th. Ruysen, dela „Uniunea Ligilor pentru Soc. Națiunilor”, a întocmit un proiect ce purta titlul de „General statut”. In el se fixau, în linii generale, contururile reglementării dreptului de protecție a minorităților.

Un alt proiect a fost întocmit de prințul de Rohan, publicat în revista „Europäische Revue”, intitulat „Entwurf eines Minderheitenstatuts”. Proiectul acesta de „statul general” are 22 articole.

Încercări în această direcție s'au făcut mai multe.

Tendințele acestea în jurul reformei regimului existent, rămân a se cristaliza într'un viitor îndepărtat.

Petre Petrinca

DRAMA ROMANEASCA

(1916—1918). ¹⁾

de GENERAL SCARLAT PANAITESCU

membru al Academiei Române

POLITICA ROMANEASCA ȘI RASBOIUL MONDIAL

Generalul Pétin, fostul șef de stat-major al generalului Berthelot, — comandantul misiunii franceze de pe lângă înaltul nostru comandament din timpul războiului mondial, — a scris o carte, prima în limba franceză, arătând războiul mondial în partea ținută de români.

Această carte a avut puțin răsunet la noi. În afară de darea de seamă apărută în ziarul *Universul*, la data apariției, încolo, nimic. Dece? Când această carte ne sugerează atâtea lucruri.

Autorul ar fi putut interesa în mod deosebit publicul românesc, dacă nu s'ar fi menținut numai în cadrul descriptiv, ci ar fi abordat și pe cel critic. Înțelegem pozițiunea plină de reticențe și de preveniențe, autorul respectând integral recomandajia Mareșalului Joffre — „de a se câștiga înainte de toate încrederea și iubirea Românilor”, făcută șefului misiunii franceze la plecarea ei în România, gândire pe care șeful misiunii la noi a transformat-o într'o adevărată dogmă, atât pe timpul războiului cât și după.

Totuși „*Le drame roumain*” trebuie să ne tulbure conștiința și să ne trezească cugetarea pentru a scoate învățătura ce se impune.

Prima întrebare, ca și prima comparație, când analizăm și interpretăm cartea „*Le drame roumain*” este să stabilim o paralelă între mentalitatea înaltului comandament francez și aceea a celui românesc și să arătăm dacă diferențele se datoresc politicii țărilor respective sau organizării date acelor comandamente.

În 1911 Franța, atât de înțepată și umilită de aroganța germană, apreciază că a sosit momentul să se gândească foarte serios la revanșă. Politica țării ei se găsea în acel moment într'o superioritate de pregătire față de cea militară; căci armata ei se află încă sub sugestiunea superiorității militare germane, prin organizare și efective, cu toată intelectualitatea la care se ridicaseră conducătorii militari francezi.

Pregătirea morală pentru a întreprinde o asemenea acțiune nu-și găsisese încă omul. Consiliul superior de război francez, consiliu fără equivalent la noi, — nici înainte și nici după război —, organ de prevedere

---

¹⁾ *Le drame roumain* (1916—1918) Pagot (Paris).

și de răspundere militară nu-și căpătase, — de teama imperialismului, — stabilitatea și greutatea necesară unei asemenea răspunderi. — Acest consiliu, prezidat de persoane trecătoare și fără răspundere, — ministrul de război — își sprijinea întreg prestigiul militar în persoana vicepreședintelui, desemnat comandant prezumptiv într'un eventual război.

În 1911 acest loc devine vacant — prin demisiune, în urma unei chestiuni de principiu. Guvernul oferă acest post celui mai strălucit din acest ilustru areopag de comandanți militari. Generalul Pau pune condițiuni ca numirea generalilor să se facă și după indicațiile acestui consiliu; refuzându-i-se cererea, el are marea înțelepciune de a recomanda în acest post pe cel mai tânăr, pentru a i se da o mai mare stabilitate în pregătirea și organizarea de război, căci acel război se presimțea dintr'un moment într'altul, atât de sensibilă devenise nevoia răsboinică a poporului german.

Poporul german ajunsese la apogeul militar; îl jena starea de inflorire a Franței — prin alianțele încheate și prin marea intelectualitate militară ce se impunea pretutindeni. Germania căuta cu tot dinadinsul să-și teraseze adversarul istoric înainte de a o egala.

Franța, plecând din alte motive, găsia și ea războiul inevitabil.

— — — — —

Și noi tot cam de trei ani am dispus pentru pregătirea intensă de război. În plus am avut și o repetiție generală în 1913.

Organizatorii noștri dinainte de 1913, plecaseră și ei ca și francezii de la concepția îmbunătățirii calității înaltului nostru comandament — creiând școala de război. Evenimentele din 1913 ne-au obligat să deschidem încă mai larg această însemnată problemă militară. Organizatorii de după epoca din 1913 atacă însă un nou aspect al acestei mari probleme militare: îmbunătățirea de preferință a cantității în loc de calitate, trecând efectivul armatei de operații de la 10 la 23 divizii. Această amplificare a oștirii ne-a balastat cu mult discuțiile diplomatice. A fost laudabilă efortarea conducătorilor noștri, dar nu aceasta trebuia să fie principala noastră preocupare în epoca febrilă de pregătire, cu războiul deja ajuns în jurul nostru. Pe când francezii făceau tot ce le sta cu puțință să-și îmbunătățească și să-și perfecționeze calitatea comandamentului, noi din contră, o micșoram, înlocuind în preajma războiului comandanți încercați, cu mari sentimente de răspundere, prin șefi tineri, neîndeajuns de probați și amplificând cu prea mult efectivul de război. Politica la noi n'a fost niciodată supărătoare progresului oștirii. Noi, în înțelesul de politică parlamentară jenantă guvernului n'am avut și nici nu vom avea, atât cât opiniunea politică n'are nici o influență, ci din contra este intimidată prin aparatul administrativ ce mânuim cu o lipsă de adresă ce ne înspăimântă. Noi, n'am avut de cât influențe individuale, concentrate de preferință în guvern și mai cu seamă în șeful guvernului. Este interesant să urmărim cum s'a educat și dezvoltat la noi spiritul superior de conducere militară.

În lipsă de documente, și cu toate că nu mă refer la fapte, ci la o dispozițiune spirituală a vremurilor, întâmplarea a făcut să-mi îmbogățesc cunoștința în cercetarea acestei probleme prin documente, proba-

bil pierdute astăzi, și prin mărturia verbală a bătrânilor, ce-am mai apucat în viață.

În epoca de la 1830, imediat după introducerea regulamentului organic intră în oștirea noastră austriacul Carol Beghenau care străbate întreaga carieră până la gradul de colonel, înălțare în care-l prinde domnia Prințului Carol. Beghenau a lăsat moștenire fiului său — inginerul silvic, — harta carantinelor și vâmlor principatului muntenesc. Din acel document reese cu destulă limpezime preocuparea noastră principală — acea polițienească.

În preajma revoluției noastre din 1848, Blaremburg, ofițer rus, rămas în armata noastră, publică un almanach, în care arată efectivul și organizarea oștirii noastre muntenești. Și din cest document reese un caracter tehnic ingineresc în dispoziția noastră superioară de conducere. În 1855, mareșalul austriac Flighely executând ridicarea hărții țării, i se atașează pentru perfecționare primii absolvenți ai școalei noastre militare: Barozzi, Baronescu, Slăniceanu, Sachelarie, Boteanu, Gramont, Anghelescu și Moiculescu, ofițeri cari au jucat roluri prime în armata noastră.

Pe timpul domniei lui Cuza, această dispoziție spirituală de conducere tehnică inginerească o simțim și din titulatura dată de stat major al armatei, serviciilor tehnice.

Un memoriu al generalului Cantili ne înfățișează printr'un impresionant tablou spiritul de conducere militară a epocii: În 1863 se'n-torceau de la Iași două batalioane, după afacerea de la Costangolia. Că-tindu-l rămânem cu totul nedumeriți asupra disciplinei și organizării marșurilor în oștirea de atunci.

Din toate aceste informațiuni suntem îndreptățiți a afirma că spiritul militar de conducere războinică s'a educat și desvoltat la noi în timpurile recente numai sub conducerea Regelui Carol I.

Fericita generație a războiului pentru independență, în frunte cu generalul Florescu, ne-a probat o dispozițiune de conducere războinică ce-a ținut piept dacă nu a și depășit în unele privinți, pe aceea a tru-fașului nostru mare aliat. Generalii: Cernat, Manu, Slăniceanu, Anghelescu, Cerchez și alții, apoi generația mai tânără cu generalii Făl-coianu, Lahovary, Berendei, Dabija, Arion, Cantili și alții ne-au probat un distins spirit de răspundere militară atât în războiul din 1877/78 cât și cu ocazia confecționării proiectului de organizare defensivă a Ro-mânilor. Generațiunea următoare, din epoca de mare strălucire a domniei Regelui Carol I, atinge un apogeu de cultură și de răspundere mi-litară. Citez câteva nume: Crăiniceanu, Culcer, Hârjeu, Boteanu, Coandă, Iarca, Zottu și alții.

În această epocă intelectualitatea militară se întărește prin crea-rea a două școli militare superioare: de artilerie și geniu și cea supe-rioară de război. Din nenorocire în această splendidă generațiune își fac apariția două racile, cari atacă cu efecte destul de dureroase, spi-ritul înaltului nostru comandament, tînăr încă, desvoltat cu atâta în-grijire până atunci.

Prima racilă — orientalismul, luarea lucrurilor în ușor, cu soluțio-nări „à peu prés” fără stăruință și fără continuitate. Această grabă de

a ne împăuna cu binefacerile occidentului, în lipsa de conducători formați pentru ritmul nou. Acea tendință ne urmărește și astăzi. Nu-i destul să stăpânim „le savoir” ca să putem înfăptui și pe „pouvoir”, noi nu dominăm mersul acțiunilor sociale de cât numai în măsura științei practice pe care o posedăm în mânuirea lor. Aceste deformări au loc de câte ori ne servim de diletanți, în loc de adevărați profesioniști. Iau exemplul cel mai inofensiv, dar care în acest război a revoluționat strategia: problema transporturilor. Așa cum am soluționat-o noi în cele două războaie din 1913 și 1916—1918, mai mult tehnic de cât militar, nu ne-au apropiat nici pe departe de felul cum s'au servit de ea comandamentul francez.

Dar să nu insistăm și să trecem la a doua racilă: monopolizarea avantajelor de carieră unei anumite etichete. Această măsură rău înțelească și mai rău aplicată a despărțit viitoarea generațiune de înaltă conducere de atunci în două grupe, adunate în jurul a doi protagoniști ai epocii: unul cu etichetă și altul fără. O minte ageră clar văzătoare și înțelegătoare a vremurilor și viitorului ar fi putut stinge acest antagonism, reduce cu totul fricțiunile inofensive de la început și cu o dispozițiune Țara și Armata ar fi profilat, recrutându-și înaltul comandament din întreaga elită și pregătind-o pentru marea răspundere de mâine: războiul mondial.

Dintr'o asemenea prefacere a eșit generațiunea generalilor războiului nostru mondial. Pripirea noastră și graba după sclipirile tinereții ne-au făcut să ignorăm balanța dreptei judecăți, de răspunderea îndelungat educată și de înțelepciunea bătrânească atât de prețuită în acest război.

Cu această incursiune în educația noastră morală și profesională, să revenim la anul 1913, când am pus pe tapet cu atâta energie insuficiențele noastre de organizare militară și de conducere a înaltului comandament.

Mareșalul Joffre, în prea scurta epocă de pregătire, de care a dispus, și-a impus ca o obligație de căpetenie, aceea de a alege din mulțimea ofițerească elementele de vază și spiritele superioare. Recrutările sale au fost fericite și ele ne-au dat pe Weigand și Gamelin, ofițerii ce conduc astăzi destinele militare ale Franței, fără ca ei să fi fost brevetați de stat major. Noi în acel moment am diformat organizarea noastră de înalt comandament: „Marele nostru stat major” creiând un organ ad-hoc. Intr'o organizare vastă socială, cum este armata, organele legale trebuie să-și asume toată răspunderea reușitei. Noi, practicând atunci a treia oară, în scurta viață a ritmului nou de conducere, eșirea din legalitate — întâia oară cu schimbarea armamentului, a doua oară cu răscoalele țărănești și acum cu războiul mondial, în toate treile ocaziuni am comis erori de neertat în mânuirea acestui mare organism — viața și existența acestui popor.

În războiul mondial pregătirea noastră militară ne-a dus la eșecuri și în ceace privește organizarea armatei și în ceace privește mobilizarea și concentrarea ei, precum și în ceace privește planul de război, cel puțin asupra primelor atitudini războinice.

Intr'un cuvânt prevederea noastră n'a întrevăzut realitatea.

În fața acestor contrarietăți și nesuccese, guvernul român cere chiar din prima lună a războiului să-i se trimită un ofițer francez de nădejde, care să ia conducerea oștirii.

Să examinăm o clipă, comparativ, viața noastră de stat și de conducere militară din 1877/78 cu cea din 1916.

Cu câtă grijă și prevedere Regele Carol înțelegea, realitatea, și ce măsuri înțelepte și pline de viitor lua el. În epoca Regelui Carol I situațiunea politică era cu mult mai delicată și mai spinoasă, armata noastră nu se împodobise încă cu laurii unui război victorios.

Dacă acesta este adevărul, putem spune că pregătirea noastră militară, cu tot eroismul celor 23 divizii, a fost cu totul inferioară.

Și noi ca și francezii cam tot de trei ani am dispus, ca să facem față necunoscutului brutal, colosal, și vertiginos.

A fost o fericire pentru noi că cel puțin pregătirea noastră politică ne-a salvat din încurcăura în care ne-a angajat neîndemânatica pregătire militară. Vina acestor neajunsuri nu trebuie să o căutăm decât numai în organizarea înaltului nostru comandament militar, care nu a permis și nu permite apariția și dezvoltarea genurilor noastre militare.

Noi nici astăzi nu dispunem de organul legal de răspundere. Mareșalatul n'a fost creat decât spre a recompensa eminența serviciilor, dar nu spre a asigura țării și oștirii organ de prestigiu și de ascultare neșovăitoare.

Senatorii militari de drept îndeplinesc, cum le permit împrejurările, rolul de informatori parlamentari. La noi tot ministrul de Război, prea trecător și fără continuitate, reprezintă organul de răspundere, și de conducere militară. Consiliul superior de război este un organ consultativ, fără răspundere. Inspectorii de armată nu reprezintă nici ei acest organ. Am rămas la răspunderea politică, dar nu putem invoca nici autoritatea marelui nostru stat major, căci el în momentele noastre critice s'a evaporat.

Joffre, în epoca de pregătire de la 1911—1914, și-a îndreptat toate criticele asupra organizării statului major francez, închistat în tradițiuni, reformându-l. Toate actele mari din epoca pregătirii noastre militare ne întăresc în aceste convingeri. Armarea oștirii n'am putut-o face convenabil, fiind o țară lipsită de industrie, iar împrejurările politice internaționale nefiindu-ne prielnice. Organizarea defensivă a țării am pierdut-o cu totul din vedere. Mentalitatea noastră era afîntită numai asupra războiului ofensiv.

Cazul nenorocit nici voiam să-l discutăm. Tot ceea ce făcuse generația precedentă a fost aruncat la coș. Astfel ne-am lipsit cu bună știință de surplusul de rezistență, ce-am fi putut avea cu un sentiment de prevedere mai ascuțit. Neavând nici o oportunitate a răscoli prea adânc insuficiența noastră pregătire militară, să scoatem în evidență ceea ce a făcut Joffre în 1911—1914 cu serviciul de transporturi, și care a schimbat fața strategiei, căci acel serviciu înglodat în rugină și tradiție, a fost reformat cu totul și cu el Joffre a făcut minuni, angajându-și deodată întreg efectivul și scoțând după front la nevoie, ca prin minune, rezervele de care avea nevoie.

În rezumat pregătirea noastră militară a fost cu totul inferioară celei politice. În Franța, Joffre a redat pregătirii militare atâta energie și calitate încât ea a complectat și a desăvârșit pe cea politică.

După părerea mea, toate lipsurile de conducere militară de la noi să le căutăm numai și numai în organizarea înaltului nostru comandament și să recunoaștem că intelectualitatea noastră militară ca și puterea ei morală a fost și este îndreptată de preferință asupra nevoilor prezentului.

Încătușată în limitele unei discipline atât de îngustată printr'o autoritate riguroasă, n'am isbutit să lăsăm destul joc liber răspunderii și prevederii. Și, astfel stabilim o primă comparație între cele două înalte comandamente, arătând că: într'o privință pregătirea militară desăvârșește și covârșește pe cea politică, iar alta o stânjenșete până la compromitere.

General Sc. Panaitescu

TURCIA MODERNA

de A. COSMA junior

Mustafa Kemal Paşa, fondatorul și președintele republicei turcești, a reușit într'un interval de zece ani nu numai să suprimă până chiar și cele mai neînsemnate vestigii ale vechiului imperiu otoman, dar să șteargă și amintirea unei Turcii, în care se aglomeraseră cele mai anacronice instituțiuni în frunte cu omnipotența sultanului, care întruchipa în persoana sa și calitatea de calif al musulmanilor.

Astăzi Turcia este un stat modern, ridicat de către Kemal Paşa la rangul de civilizație al țărilor europene. Turcia de astăzi nu mai are nimic din Turcia de ieri, nici ca aspect exterior și nici ca alcătuire internă de stat. Călătorul străin, care vizitase Turcia înainte de războiu și își amintește de ea din timpul dominațiunii sultanice, nu o mai recunoaște, fiindcă înfățișarea ei de astăzi este radical schimbată datorită reformelor atât de îndrezețe ale lui Kemal Paşa.

Prima grijă a lui Kemal Paşa era, ca odată cu îngroparea vechiului imperiu, să îngroape în dulapurile muzeelor toate costumele și obiectele tradiționale ale vieții unei Turcii anacronice. Revoluția kemalistă a depășit în proporții toate celelalte revoluții, fiindcă ea nu s'a mărginit numai la reforme politice, dar ea a răsturnat o întreagă conformație socială, atingând radical până și obiceiurile cele mai intime ale vieții poporului turcesc.

Cea mai importantă reformă kemalistă a fost emanciparea statului politic din legăturile religiei musulmane. Mustafa Kemal Paşa este laic, poate chiar și fără credință, și această concepție laică a imprimat-o și asupra republicii turcești.

Kemal Paşa dela început s'a declarat împotriva imixtiunii religiei în treburile statului, susținând cu toată tăria convingerii sale laicizarea republicei. Confesionalismul de stat putea constitui obstacole în mersul evolutiv al civilizației turcești, zise Kemal Paşa, și de aceea a desființat la 3 Martie 1924 califatul.

Laicismul republicei turcești nu trebuie însă interpretat în sens atheist, fiindcă tocmai constituția recunoaște islamul ca religie pentru poporul turc, dar această religie își pierdu caracterul oficial și static. Fiecare turc este liber să se închine lui Dumnezeu, dar această credință religioasă nu poate interesa statul. Din această ordine de concepție s'au născut legile reformatoare ale regimului kemalist. În 1925 au fost suprimați „dervișii”, cari erau un fel de monastici, și a fost introdus portul obligatoriu al pălăriei. Turcii au aruncat „fesul”, care era un semn exterior al credinței lor musulmane, și au început să se îmbrace ca europenii. Dacă sentimentul religios voia să-și caute un loc de adăpost, atunci acest loc ar fi fost desigur mai potrivit în inima credincioșilor decât pe capul lor.

Religia nu se mai propune în școlile turcești, iar repausul săptămânal nu se mai ține Vinerea ca odineoară, ci în ziua de Duminecă. De altfel noul regim republican a adoptat calendarul creștin ortodox.

Dacă Kemal Pașa a închis o serie de moschei și a neglijat religia musulmană, în schimb a inaugurat o serie și mai mare de școli, de instituțiuni culturale și sociale, de spitaturi și de cazărmi.

Cu o deosebită atenție s'a ocupat de organizarea intelectuală a noului stat. Reforma limbei și a scrisului este fundamentul pe care se va clădi mai departe viața culturală a poporului turcesc. Se știe că limba turcească a fost împetrișată în cursul veacurilor cu diferite cuvinte arabe și persane. Kemal Pașa a dat ordin ca limba turcească să fie curățită de amalgamul influențelor străine și să fie reinviată vechea limbă în toată puritatea ei. Spre acest scop a numit o comisie de specialiști, care face studii serioase de cercetări etimologice, desgropând din străbunele povești și fabule, precum și din diversele dialecte provinciale adevăratele cuvinte turcești. Lucrările acestei comisii sunt foarte mult ajutate de însuflețirea cu care tinde și poporul să purifice limba sa. De exemplu turcii nu-l mai strigă astăzi pe Dumnezeu lor „Allah akbar” (Dumnezeu e mare) ca înainte vreme, ci în limba lor națională: „Tanrı uludur”. Astăzi nu se mai zice Constantinopol, ci se folosește în mod oficial numirea turcească de Istanbul. Guvernul a luat măsuri ca începând din anul 1929 studii limbei arabe și persane să nu mai fie obligator în liceele turcești.

Concomitent însă cu această reformă, s'a făcut și reforma scrisului. Turcii au adoptat în anul 1928 alfabetul latin, iar în anul următor acest alfabet a fost decretat obligator. S'a introdus noua ortografie turcească, care este foarte ușoară și simplă, fiindcă regu-

lile ei sunt trase din considerațiuni fonetice. Apoi, începând din anul 1927 nu se mai întrebuițează la scrierea numerilor decât cifrele arabe. Astăzi nu mai scriu cu litere arabe decât bătrânii turci, dar și aceia numai în corespondențele particulare. Odată cu introducerea alfabetului latin, au început să fie transcrise și tipărite toate cărțile mai importante, precum și operele literare ale vechilor scriitori.

Tot în cadrul programului de organizare a vieții intelectuale, Kemal Pașa a căutat să reformeze și regimul învățământului superior, sistematizând catedrele dela Universitatea din Istambul, unde în trecut studenții nu puteau primi decât cultură enciclopedică, fără cunoștiințe de specialitate. A adus în Turcia pe dl Malche, fostul rector al universității din Geneva, însărcinându-l cu reorganizarea universității din Istambul. Coincidența a vrut ca tocmai în timpul acela să fie expulzați din Germania hitleristă aproape o sută de profesori universitari cu renume mondial, cari din cauza rasei lor evreești sau a politicei lor democratice au fost nevoiți să pornească pe drumul pribegiei. Kemal Pașa a angajat vreo treizeci de profesori dintre cei mai buni, ca să profeseze la catedrele universității din Istambul, iar aceștia au fost bucuroși că în schimbul unui salariu destul de mic puteau scăpa de grijele existenței. Au mai fost angajați apoi și câțiva profesori francezi, cari împreună cu ceilalți colegi ai lor au ridicat universitatea din Istambul la un rang superior.

O altă reformă importantă a regimului kemalist a fost emanciparea femeii. Haremurile și-au închis porțile, iar poligamia a fost interzisă începând din 1925. În locul legislației cu substrat religios, inspirată de rigurile coranului, au fost introduse legi moderne după exemplul legislației europene, între cari și codul civil elvețian, care a adus brusc în mijlocul unei lumi cu concepții coranice o serie de inovații diametral opuse tradiției turcești. Monogamia a fost introdusă, dar sunt o mulțime de țărani turci cari continuă și astăzi să țină mai multe femei, nu atât din punct de vedere conjugal, cât mai ales economic, fiindcă femeile îi dau ajutor la munca câmpului. Conform codului civil însă nu pot fi copii legitimi decât acei născuți din prima soție. De aici marele inconvenient social: o mare parte a copiilor născuți în ultimii ani nu sunt decât copii naturali, fără drept de moștenire. Una dintre cele mai arzătoare probleme cari preocupă pe sociologii turci astăzi este tocmai găsirea unei modalități juridice pentru o legitimare cât mai puțin complicată a acestor copii naturali.

Republica turcească a putut realiza în timp de zece ani atâtea reforme sociale, juridice și culturale, câte o altă țară n'ar fi putut înfăptui nici poate în câteva decenii. Și aceasta numai fiindcă în fruntea ei se găsește un om cu voința hotărîtă, care știe ce să facă pentru propășirea poporului său și pentru modernizarea noului stat turcesc.

A. Cosma junior

UN SCRITOR MAGHIAR DESPRE TAKE IONESCU, IN 1915

de OCTAVIAN ȘIREAGU

Săptămâna trecută, la un anticar, alături de câteva exemplare foarte prețioase, am dat peste o broșură a scriitorului maghiar, Vécsei Miklós, apărută la Budapesta, în 1918. Această carte, intitulată: „Față în față cu bărbați vestiți”, afară de colecția de portrete ce înglobează, mai cuprinde și două interviewuri interesante solicitate de autor marilor noștri bărbați de stat, Take Ionescu și Nicolae Filipescu, în Ianuarie, 1915, tocmai când întreaga suflare românească se pregătea pentru marea sărbătoare a înfiri-pării visului nostru milenar.

Articolul de față, se va ocupa însă numai cu întrevederea dintre ziaristul Vécsei și strălucitul nostru patriot, Take Ionescu, în preajma intrării în războiu a Micii Români, fapt ce va contribui întrucâtva la felul, cum și ce a gândit în clipe supreme, unul dintre genialii fii dispăruți ai României întregite de azi.

Iată acest interview, așa după cum a avut loc:

— Alo, aici un ziarist maghiar dela hotelul „Continental” din București!

— Aici Take Ionescu dela Sinaia!

— Ar fi dispus Excelența Voastră, să reziste creionului meu de ziarist ostil? Vreu să pornesc o ofensivă de întrebări contra Excelenței Voastre. Apoi se auzi un răs plăcut, ca de argint.

— Cu plăcere, primesc provocarea. Măine la orele 11. Vă aștept.

După această convorbire telefonică, publicistul Vécsei înainte de-a expune întrevederea propriuzisă, ne dă un fel de curriculum vitae, asupra lui Take Ionescu:

„Tachiță Gură-de-aur” — așa se numește în România acest politician deștept, care prin amestecul perfid în chestiunile ungurești, este bine cunoscut și la noi — a avut o carieră interesantă. Se trage dintr'o familie țărănească de rând. Cu toate acestea, a avut parte de-o educație distinsă, ajungând repede la o poziție înaltă. La vârsta de 26 de ani, a intrat în Parlament, având abia 30 ani când deveni

ministru. Actualmente e de 50 ani, și până acum a fost în 4 rânduri ministru. În tinerețe, a petrecut mai mult timp la Paris și Londra. Soția lui e o englezoaică de rară frumusețe. Înainte, a fost cel mai bun prieten al monarhiei, azi însă e un dușman neimpăcat al ei. Dealtfel, rolul său de obște, se poate asemăna cu jocul fregolian. Acum în urmă, i se pomenea mereu numele, în legătură cu polemica, pe care a avut-o cu contele Iuliu Andrassy, când prințul Fürstenberg, printr'o declarație a sa, făcu mincinos pe Take Gură-de-aur.

Un alt bărbat de stat, român, ca să-mi caracterizeze rolul variat al lui Take Ionescu, mi-a spus următoarele:

— Cariera lui Take, e o serie de imposibilități și naivități. În 1900, când România era amenințată de-o catastrofă financiară, într'un consiliu de coroană, prezidat de rege, a propus lichidarea României, cerând vânzarea terenurilor petrolifere, a pădurilor statului, și în general tot ce se putea vinde. În 1907, când răscoala țărănească începu să ia proporții din ce în ce mai mari, s'a înspăimântat într'atâta, încât a promis țăranilor împărțirea latifundiilor. Pe timpul crizei balcanice, a făcut prinsoare cu unul contra 20 de franci, că vor ieși biruitori aliații. Și când Turcii au fost învinși, se lăuda în societăți particulare, prin declarații date presei, și în discursurile sale din Camera Deputaților, că a fost singurul, care a prevăzut sfârșitul războiului. Pe timpul acela se petrecea mult pe socoteala mândriei lui naive.

La 29 Dec. 1912, a declarat în „Berliner Tageblatt”, că dânsul cunoaște granițele viitorului Prizrend, ba chiar și hotarele Albaniei. Regele Carol, când citi acest interview, zise:

— Cu un bărbat, ca Take Ionescu, care înclină spre indiscreție, pe viitor, nu va mai sta de vorbă, nici un diplomat.

La 11 Iunie, 1913, Take Ionescu a trimis din Londra, unui ziar românesc, o telegramă, prin care a înspăimântat guvernul român, cu toate că acesta cunoștea bine năsbățiile lui Take Ionescu. Cu două zile mai târziu însă, primministrul Maiorescu, trimise lui Take următoarea depeșă: „Din încredințarea M. Sale Regelui, rog să vă întoarceți imediat la București”.

În Iulie, 1913, într'un discurs al său, Take Ionescu accentua câștigul din Silistra, susținând că România, nici nu putea spera mai mult, decât atâta. Dar peste 5 zile, în consiliul de miniștri, pretinse mobilizarea imediată, amenințând cu demisia. Încheierea păcii dela București, spune că e opera sa de căpetenie, și că acest contract va aduce mare glorie României. Iar după aceasta, a declarat în interviewuri, că încheierea pactului dela București să fie anulat, retrocedându-se bulgarilor tot ce s'a câștigat prin acest tratat.

Am ținut să prezint această fotografie — continuă Vécsei — înainte de-a expune rezultatul întrevederii dela Sinaia. M'a interesat foarte mult Take Ionescu, această cunoscută figură ostilă a monarhiei. De aceea, în ziua următoare, am călătorit spre cel mai frumos și fermecător plaiu al României, la Sinaia, care acum e acoperită de-o pătură groasă de zăpadă. E o panoramă elvețiană. Sub sanie scârțâia omățul, amuzându-mă în brazii îmbrăcați în argint, în vilele admirabile și în castelul regelui. Plămâni nu mi se săturau de aerul binefăcător.

E ora 11 a. m. Take Ionescu mă aștepta în cabinetul de lucru din vila sa admirabilă. Se grăbi spre mine, cu o deosebită dragoste, strângându-mi mâna și invitându-mă să iau loc.

— În fotoliul, în care stai acum d-ta — începu Take Ionescu — la începutul lunei Octomvrie, a ocupat loc contele Czernin Ottokar, care veni să mă viziteze. E un diplomat plăcut și cu pregătire înaltă, care la noi se bucură de-o mare stimă. De sigur, pe terenul diplomației austro-ungare, îl așteaptă un rol important. Firește, am discutat și despre războiu. A fost vorba de divergențele politice dintre noi. Eu îi spuneam că noi trebuie să stăm alături de Rusia, pe când dânsul susținea că interesele României cer ca să sprijinească Puterile Centrale. La sârșit însă, am constatat zîmbind, că după războiu, vom fi tot așa de buni prieteni, ca înainte de războiu. Dar de atunci nu m'am mai întâlnit cu ambasadorul d-voastre.

Spuneam lui Take Ionescu, că deși îl vedem în rândul dușmanilor noștri, noi am vrea să cunoaștem, nu numai unele păreri unilaterale, ci și credința d-sale asupra încurcăturilor războiului.

Take Ionescu răspunse:

— Părerile mele stau diamentral opuse cu crezul opiniei publice maghiare, așa, încât apariția lor într'un ziar maghiar, ar avea un aspect provocător. Căci, dacă recunosc dreptul fiecăruia la patriotismul său integral, posed în acelaș timp toate regulele de complezență și convenție. Dar, fiindcă d-voastră m'ați rugat să mă declar, trebuie să vă mărturisesc, că părerile mele sunt călăuzite de două principii.

Fără îndoială știu, nu cred, ci sunt convins, că războiul actual a fost provocat, numai de Germania și Austria, dar mai ales de Austria și Ștefan Tisza. Nu peste mult va apare într'o mare revistă franceză un articol al meu, în care voi arăta punct cu punct motivele cari mă determină să susțin acest lucru. Iar, dacă d-ta vei cântări scârba ce m'a cuprins în momentul când Sârbiei i s'a declarat răz-

boiul, ori când Belgia a fost călcată în picioare, fapte, pe cari nu le voi uita niciodată — o să-mi înțelegi la perfecție sentimentele . . .

Celalt principiu, stăpânit de conștiința mea clară, e credința intransigentă în principiile mele naționale. Adică: fiecare națiune are dreptul la viața sa liberă și integrală. În caz că doriți să aflați concluziile la cari mă poate conduce această convingere a mea, n'aveți decât să citiți articolul meu de polemică cu contele Iuliu Andrassy. Ceea ce mai pot declara cu acest prilej, e faptul, că România, dată fiind catastrofa războiului mondial, nu va evita în nici un caz împlinirea idealului său.

— Aceasta înseamnă că România va declara războiul monarhiei?
— am întrebat eu.

Take Ionescu răspunse cu fața plină de strălucire:

— De-ar depinde de mine, declararea războiului s'ar face chiar azi . . .

După această declarație prietenească, am întrebat pe marele bărbat de stat român, despre situația războiului actual.

— Cred neștrămutat în biruința Antantei, recunoscând însă, că războiul va fi lung și greu. El va mai dura vreo 2—3 ani. Dar în rezultatul final nu mă îndoiesc.

— Ce spuneți despre neutralitatea României?

— Nu cred în neutralitatea ei definitivă. Acest lucru nu-l vreau sub nici un motiv . . .

— Cari sunt relațiile dintre statele balcanice?

— Nu pot să vă spun altceva, gândindu-mă la România și Bulgaria, decât că statele balcanice, ar comite un păcat contra existenței și viitorului lor, dacă nu s'ar putea înțelege. De aceea, trebuie să cred că raporturile noastre cu Bulgaria sunt bune.

— N'ar însemna pentru România o primejdie, dacă puterea Rusiei ar mai crește?

— Îmi face impresia, că după exemplul Germaniei, nici o putere, nici chiar Rusia nu va râvni după o stăpânire generală. De altfel, popoarele nu vor să audă mult timp de războiu. Sunt convins, că alt războiu nu va mai fi, iar problemele mai grele dintre popoare, vor fi rezolvate de-o justiție internațională, și după războiu, statele beligerante vor dezarma. Prin urmare, nu mi-e teamă de Rusia.

— Excelența Voastră ați avut o polemică cu contele Iuliu Andrassy. Ce păreri aveți despre dânsul, ca om politic?

— N'am avut onoarea să-l cunosc încă personal. Mi s'au spus despre el multe lucruri bune. Recunosc, că stilul polemicăi lui a fost al unui bărbat de stat, cu vederi largi.

— Ce impresie v'a făcut schimbarea ministrului de interne austro-ungar?

— Precum văd, această schimbare a investit pe contele Ștefan Tisza cu o putere absolută.

— Politicianii de frunte ai României ce atitudine vor lua în chestiunea neutralității?

— Nu mă întrebați ce va face guvernul nostru. Părerea mea e demult cunoscută. România, în interesul siguranței și a promovării soartei sale, trebuie neapărat să ridice arma pentru cucerirea Ardealului.

În continuare, Take Ionescu vorbi cu mare considerațiune despre Ștefan Tisza. — Ștefan Tisza — zise — după părerea mea, e unul dintre cei mai de seamă politicieni ai Europei. E bărbat în toată puterea cuvântului, e un politician deștept, un om energic și mare caracter. El a asigurat Ungariei, în monarhie, o deplină autoritate. Individual însă, e rece și arid. Odată, cu ocazia unei chestiuni financiare, am tratat cu dânsul un ceas întreg, dar după cinci minute i-am descoperit geniul.

Take Ionescu a povestit apoi și despre grozăviile războiului, spunând, că în luna dintâi, n'a putut să doarmă de enervare. Între timp, a apărut în cameră stăpâna casei, căreia Take Ionescu m'a prezentat. Excelența Sa e o englezoaică de rară frumusețe. E o femeie sveltă, blondă, cu ochi albaștri și dantură strălucitoare. Avea o toaletă grandioasă. Asculta cu mare luare aminte discuția dintre noi, amintind îndurerată, că războiul a cerut multe victime engleze. Superioritatea germanilor o recunoaște cu plăcere și Excelența Sa. În sfârșit, după ce Take Ionescu îmi arată colecția sa admirabilă de medalii, tablourile și caricaturile, zise:

— Ca să vedeți și d-voastră, cât de mare considerație port contelei Iuliu Andrassy, iată, vă arat biblioteca mea. Și cu aceasta îmi arată trei volume splendide, cu inscripția: „Graf Iuliu Andrassy. Sein Leben und seine Zeit. Eduard von Wertheimer” ...

O. Sireagu

K Y A Z I M

ROMAN*)

de M. G. SAMARINEANU

VII

Derviși și ullemale

Risipit pe un zig-zag nesfârșit de dealuri cari își scaldă poalele în apele Bosforului și ale Cornului de Aur, Constantinopolul își uruia viața cosmopolită. Sacagiii își zbierau prin înguste socacuri pavate cu lespezi de piatră, marfa. Câte un canat de poartă se crăpa și li se întindeau ulcioare de pământ vopsite multicolor sau ghiumuri de aramă încrustate cu argint. Ei dădeau drum gurii uderului și apa se lăsa gâlgâind de pe samarul măgărușului în vase; le strecurau apoi cu privirea în altă parte, prin crăpătura porții, și o porneau mai departe, fără să aștepte prețul. Strigătul lor era urmat de un întreg concert de hămăituri de câini. Nici nu se sinchiseau însă. Iși cunoșteau orașul. Ii cunoșteau și metehnele.

Eski Seraiul, pierdut în grădini și straturi de flori, domina Bosforul, fără ca să slăbească din ochi nici pitorescul Cornului de Aur în care, în zori de zi, când trepidarea nu se pornea încă, se strecurau vasele de comerț prin drumul ce se făcea din desfacearea podului. Scutari clipocea sub soare, cu cimțirele ei renumite. Cazarma Selim, acest vast pătrat, construit în timpul războiului Crimeei pentru armatele franceze, cocheta cu frumoasa arhitectură dela câțiva pași a Facultății de Medicină. Iar la Pera, unde Legația germană făcea și desfăcea totul în politica turcă, Turnul Galata, își înălța de prisos raza vizuală, ca să cuprindă până, hăt, departe, spre Bosfor, fortul Rumelli și ruinele Tcheraganului.

Zburdau pe apă vaporășele cu roate laterale cari duceau și aduceau de pe multiplele debarcadere, pasageri împovărați de griji. Iar bărcile cu pânză alunecau sprintene, cotind bastioanele de război, până departe spre Prinkipo. Portul gema de hamali și armatori cari dădeau ultimele dispoziții pentru pornirea vaselor spre

---

*) Vezi „Familia“ 1, 2 și 3.

depărtatele mări ale Mediteranei sau spre furtunoasele ape ale Mării Negre.

Măreață panoramă îți oferă acest monumental oraș pentru care Rusia a dus ruinatoare războaie, iar Germania, o politică de bruscă autoritate.

În seara aceea palatul Dolma Bagdje era în plină fierbere. De aci porneau grăbite bărci-motoare spre Stambul, la Seraskerat, unde forfota era mare. Generali intrau și ieșeau, ducând și aducând ordine și noi și iar noi dispozițiuni, ullemale gravi, cu pot-capuri înalte de jumătate de metru, în cari încăpeau capete înguste, dar cu multă, foarte multă prostie, urcau treptele și se așezau tăcuți pe sofale.

Prizonierul a fost adus din depărtata Elasona. Prada e în mâna lor.

Sentința se cunoaște. Nimeni nu se sfiise s'o colporteze. Cu toate acestea, toți fremăteau. Cum va apare criminalul Kyazim bey în fața înaltului for al justiției? Ce ținută va avea? Și cum va primi condamnarea?

Ce pradă aleasă pentru adâncul mării!...

Câtă decepție, însă când înaltul for al justiției, care urma să officieze de data aceasta în vasta sală de festivități a Seraskeratului, fu anunțat că ceremonialul se amână, întru cât prizonierul e grav bolnav.

— Ei și? Bolnav ori sănătos, moartea primește...

— O fi primind!...

— Atunci?

— Ce pedeapsă poate fi aceea dată unui om care și-a pierdut cunoștința? Il vâri în sac ca pe un bolnav și-l azvârli în mare ca pe un burduf. A simțit el ceva din spaima morții? I-a căzut lui ca un trăsnet sentința și a trăit el clipă cu clipă groaza preparatelor proprii sale morți? Nu moartea înseamnă pedeapsă pentru un condamnat, ci cea ce-i premerge.

Cei doi derviși se sculară convinși că așa este și părăsiră seraiul, odată cu mulțimea fețelor simandicoase cari veniseră oficial să asiste la procesul asasinului maior Kyazim bey. Și o porniră cu un dram de amărăciune în suflet că nu li se oferi marea satisfacție a spectacolului unei condamnări la moarte.

Ce vreți. Fețe bisericesti, cari nutresc prea mult duhul blândeței și propagă risipelnice iubirea aproapelui... și pacea între oameni!

Înguste străzi cu gălăgia lor caracteristic orientală îi inghiți și pe ei. Negustorii își strigau marfa din poarta dughenilor, și conti-

nuau, pe stradă, târguiala cu mușteriii. Iar trăsurile cu roți de fier și harabalele cu două roți și un singur cal, uruiau de-ți scoteau creerii din cap.

Turnul lui Leandru, cu mistica lui amoroasă, părea mărturia unor vremi de romantism apus. Inghesuit lângă cotul Scutarului, nu avea de cât grija ogîndirei în apă. Spre el se îndrepta în fiecare noapte, în not, zvăpăiatul amarez, ca să savureze în brațele lui Hero, extazul iubirii ?

Cât de nemărginit trebuie să fi fost acest sentiment în Leandru, ca să-i dea tăria să parcurgă Bosforul, în înot!

Oare o mai fi existând și azi urmă dintr'un astfel de sentiment?

Islamismul trăește vremile de odinioară. El oscilează între cei doi poli ai sentimentelor forte: ura și iubirea.

În massă, sub imboldul feroce al agramaților cățărați de pulpana tradiției și a negriților în cerul gurii de fierea concepției care avea ca axiomă teroarea „căci numai prin ea poți stăpâni”, poprul turc ura. Ura pe creștin, ghiaurul păgân care nu vrea să se lase convins că un singur profet a trimes Allah pe acest păcătos pământ ca să mântue lumea, pe Mohamet; ura pe european în genere, căci toate nedreptățile Europa i le-a făcut, favorizând pe celelalte popoare, numai și numai fiindcă profesau alt cult; și ură pe toți turbulenții, fiindcă-i frângeau ritmul unei vieți de visare și tembelism.

În schimb, ca unitate, turcul e blând și bun.

VIII

La Yedicule

Când se trezi, după o lună de suferință pe paele închisorii dela Yedicule o rază de soare-i se infipse în păr. Kyazim deschise ochii și începu să examineze interiorul. Trei grinzi roase de cării, legate înde ele cu mai multe straturi de păenjinis, servea ca tavan celulei. În mijlocul zidului din stânga, cam la înălțimea umărului, o firidă care se tot micșora până la extremitatea exterioară a zidului gros de doi coți, solid legată cu gratii de fier, lăsa să-i arate un crâmpei spălăcit de cer, din care se desprindea o șuviță de lumină ce aluneca până la el. Tencuiala zidurilor era atât de răpănoasă în cât îi aminti obrazul unui lepros zărit cândva în lagărul leprozeriei dela Scutari. Instinctiv se scărpină pe braț. Pe pielea lui fină diafanizată de suferință, atinse un cuib de insecte care îi provocă greață. Când

să se ridice, de sub el porni o duzină de șoricei, chițcând strident. Iar când făcu primul pas, strivi sub picior un gândac, într'un trosnet dezgustător.

Ochii lui Kyazim se dilatără peste măsură, în vreme ce inima îi se contracta.

— Ce-i mizeria asta? Unde mă geăsesc? Iși frecă fruntea, își pipăi membrele. „—Sunt eu, eu, maiorul Kyazim” se întrebă nedumerit.

O lună încheiată, în delirul suferinței, ce vedenii mărețe!...

Cum se declanșase de prezent, într'o viteză retrospectă care îi umplea sufletul de amețeală dar și de beția măriri! Peste patru secole și jumătate, alunecă, ca din înălțimea fără sfârșit a unui turn, din prezent, din prezentul mizer cu colorit de apus, în trecutul măreț al semilunei, în zorii aceia sclipitori ai dimineții de 29 Mai 1453.

Era chiar la porțile zidurilor în cari se găsește. Un puhoi de bașibuzuci, de ieniceri și de anadolii roia. Cele 6 săptămâni de asediere împinseră enervarea până la paroxism. Rumii, genovezii și venețienii de dincolo de ziduri, de pe metereze, nu vroiau să cedeze în ruptul capului. Tot bombardamentul primitivelor baterii cari azvârleau în loc de proiectile cu explozibil ca azi, pietroae mai mari ca 12 picioare, cu șuerături înspăimântătoare, nu reuși, de cât să facă sporadice spărturi în fort, spărturi cari peste noapte, grație vigilenței arhistrategului Joan Giustiniani, se refăceau la loc. Trece-rea marinei din Bosfor, peste dealuri, în Cornul de Aur, acea „diavolească realizare” a genialului sultan Mahomet II, părea efort zadarnic.

Credința tânărului sultan care nici nu se știe dacă atinsese vârsta de 25 ani însă și perseverența lui, realizară minunea. Se vedea Kyazim în rândul acelor cari furnicau pe dealurile din fața puternicului fort cu trei brâne de zid, alături de alți demnitari din jurul sultanului Mahomet asediatorul și cuceritorul Constantinopolului? Dece, acum, în delir, ia parte la marele și hotărâtorul asalt din zorii zilei de 29 Mai 1453. De ce se contopește cu persoana marelui sultan și izbește cu iataganul, doborând în stânga și în dreapta. E el acela care a rănit mortal pe viteazul Giustiniani, a cărui scoatere din luptă a marcat deruta asediaților și înfrângerea lor? E el cel care a decapitat cu o șuerătură de paloș pe Constantin Dragăsis cel din urmă și cel mai nenorocit basileus al Byzanțului? E el cel care intra călare sub mareașă cupolă a sfintei Sofia? Doamne, ce măreție... Câtă artă și ce bogăție... Tot ce concentraseră secole întregi de civilizație, acum era în mâna lui... Binecuvântat fii

Allah. Și se prosternă în prima rugă, în marea, în minunata bazilică construită de Justinian și inaugurată la 27 Decembrie 537. Azi, prin această rugă, el o consacra cultului musulman. El, da cine-i el? Mahomet, sultanul adolescent cu acea voință neînfrântă, ori Kyazim, maiorul reformator?

Iată din ce vis se trezi în realitatea închisorii din turnul grozavei Yedicule. Și pipăindu-se din nou se întrebă iar:

— Ce-i mizeria asta? Unde sunt?...

Paznicul învârti o cheie grea în broasca ușii și deschise. Venea cu groaznicul răspuns al realității la cele două întrebări repetate de maior.

— Da, da. În închisoare, în turnul din fața Puțului-cu-Sânge, dela Yedicule, Kyazim bey!... Dar nu-i nimic, prietene. Bine că te văd pe picioare. Să știi că mi-ai dat mult de furcă. Intr'o noapte, să știi, am fost nevoit să chem pe sanitarul gărzii. Credeam că te duci să faci vizita eternă lui Allah. Și bătrânul temnicer începu să râdă, ca și când ar fi spus o glumă reușită. Apoi se apropie de maior și-l examinează.

— Cam pîrpiriu, prietene. Ai devenit transparent de poate vedea omul dincolo de tine. Ce dracu, bre, de vă lăsați, voi tinerii aștia, naibei de griji? A omorât omul, a omorât. Poate și el, la rândul lui va fi omorât mâine, poimâine. Ei și? Odată moare, odată trebuie să moară. Dar odată și bine. Hâț și s'a dus. Așa însă, să începi să mori cu lunile înainte!...

— Ești limbut, moșule. Eu n'am început să mor cu lunile înainte. Nici nu știu ce s'a întâmplat cu mine. Când am fost adus aici?

— He, he. Era luna cât un corn deasupra Ildizului când ai venit și de atunci, muezinii dela moscheia Bayazid, au chemat la ruga de seară de treizeci de ori pe credincioși... Lung somn ai dormit, Kyazim bey... Dar bine că te-ai trezit. Ce bucurie va simți micul Tahsim când va afla că, în sfârșit, te-ai deșteptat.

— Tahsim? Care Tahsim, moșule întrebă Kyazim care își revenea încetul cu încetul și căruia numele acesta îi trezi o rezonanță în suflet.

— Băețașul care vine zilnic cu o hanâm din lumea înaltă și cere noutăți despre sănătatea ta. „—E sănătos Kyazim bey efendi”? mă întrebă plângând micuțul, pe când hanâm îl așteptă mai departe; „sănătos tun”, răspund eu, căci așa am ordin să spun ori cui întrebă de vr'un deținut. „—Mă lași să-l văd”, stăruie zilnic micuțul. „Nu puiul moșului, că Kyazim bey efendi doarme” îi zic eu. Și micuțul se întoarce la hanâm din ce în ce mai neconsolat. Umbra în-

fășurată în feregea, îl înșfacă în brațe și amândoi stau așa, plângând câteva minute. Apoi se duc, uitându-se înapoi spre turn și a doua zi revin iarăși. Eu, după câte îmi dau cu ideia, trebuie să fie niscaiva rude ale tale.

— Se poate, moșule, îi răspunsee Kyazim istovit, strivind o lacrimă între gene. Și la ce oră vin? adăugă el cu vocea înecată în plâns.

— Când soarele se înalță cât o suliță deasupra turnului și încep să cheme muezinii la ruga de amiază.

— Mulțumesc, moșule, poți să te duci. Nu am nevoie de nimic, zise Kyazim, concediind pe temnicer. Un val de plâns îi năvăli și nu vroia să fie văzut. Cum închise temnicerul ușa, maiorul se trânti pe pae și dete drum liber lacrimelor. Cât alean nu avea îngrămădit în suflet!

— Zulhi, raza binecuvântată a soarelui vieței mele, Zulhi, cum mă judeci tu pe mine? Și ce spui tu micului nostru Tahsim, odrasla dragostei noastre nemărginite, când o porniți zilnic spre dealul Yediculelui? Cum îi justifici tu penitența mea? Știi tu oare adevărul crimei pe care am săvârșit-o. Mă condamni?

Și, Kyazim, plânse pentru prima dată în viață în ziua aceea.

IX

Ecou

Crima maiorului Kyazim avu un răsunet nemaipomenit în întregul imperiu al Semilunei. Dela Santiquaranta până în fundul Iemenului, tineretul și, mai cu seamă, bătrânele, agramatele tâlcuitoare ale Coranului, ullemalele, o comentau în fel și chip.

— Semnalul luptei, își șopteau unul altuia tinerii, strecurându-se cu precauțiune, în subsolurile unde conspirau.

— Blestemul lui Allah, își încheiau discuțiile aprinse, sorbind din narghilele nesfârșite, ullemalele și dervișii, dulăi binehrăniți și proști, postați la granițele ignoranței ca nu cumva să pătrundă din afara fruntariilor vr'un curent nou aducător de civilizație în țara Pa-dișahului. De aceea au pus pe muezini să cheme din înaltul minaretelor mai des pe credincioși la rugă, iar pe hotarul multor comune, sădiră cu vârful în jos, chiparoși, în semn de blestem. Acela care a cutezat să ridice mâna asupra doi venerabili Pași, cari se bucurau pe deasupra și de încrederea Majestății Sale Abdul Hamid, Sultan și Vekil Ullah al aleșilor dintre aleșii credincioși întru Mohamed, și

urmașii lui, să crească și să se dezvolte cum va crește și se va dezvolta chiparosul sădit cu vârful în jos.

Telegraful zbârâia zi și noapte, transmițând autorităților până și din cele mai îndepărtate colțuri ale Turciei, ordine din cele mai severe, date de însuși Padișahul. Orice gest, orice cuvânt mai în doi peri, provocau arestări și decapitări fără nici o judecată. Era deajuns ca cineva să te pârască și erai ridicat de primul caporal de jandarmi și dus fără ca să ți se mai găsească urmele. Câte uri mărunte de ordin pur personal, nu și-au găsit ocazie de răzbunare cruntă în aceste zile de fierbere. Inrâurirea pe care a avut-o această urgie deslănțuită, nu cred că avu, ca efect, prevederile acelor cari o preconizară. Din contră. Ea stimulează hotărârea tinerilor cari militau ideile avansate, grupați în formația secretă a Junilor Turci. Chiar a doua zi, după crima de la Elasona, locul primului căzut, Kyazim bey, fu luat de doi: Nyazi bey și Enver bey, ale căror figuri se conturau din ce în ce mai precis. Câte nădejdi se legară de aceste trei nume!...

Un lucru era precis. Țara trebuia salvată! Cum și în ce chip? Cancerul care o rodea, avea nevoie de operație. Bisturiul trebuia să intervină cât mai neîntârziat!...

Intuiția masei percepu apropierea evenimentelor noi. Și le aștepta, fremătând. Svârcolirile acelea teribile nu formau preludiul?

M. G. Samarineanu

SCRIITORI ȘI CARTI

de OCTAV ȘULUȚIU

POEZIA ȘI ROMANUL

Rolul de căpetenie îl deține încă, în literatură română, tot poezia. Faptul că romanul a luat un avânt fără precedent, nu trebuie să ne înșele. Dacă e posibilă comparația între doi termeni cari se află pe planuri de creație deosebite, ei bine, atunci, calitativ, poezia română rămâne superioară romanului românesc. Dar nu e vorba aci de o comparație, care ar fi oțioasă. Romanul își urmează destinele lui și el trebuia să apară, de oarece a început să apară acum și societatea românească, de unde fatal trebuia să se recruteze tipii specifici românești (dela roman nu dela român). Romanul cere anumite tipuri sociale bine fixate, pe cari societatea românească nu le-a avut până acum, dar a început să le aibă. Sau romancierii au început să-și lămurească lor înșile tipurile pe cari nu și le puteau defini până în prezent.

Recrudescența remanului n'a dus, așa dar, la o diminuare a producției poetice. Cantitativ se produce anual mai multă poezie decât s'a produs într'un întreg secol de cultură. Calitativ se găsesc în această masă opere uimitoare, de rară și puternică originalitate. Nu e de mirare că romanul n'a înfrânt poezia. Pentru unii aceste genuri se prezintă în ordine cronologică. Pentru noi ele pot fi simultane — și sunt — fiindcă fiecare e altceva. Să nu uităm că secolul XIX a însemnat pentru literatura franceză crearea romanului. În același timp însă, când se creaa romanul și când o eflorescență de opere ale genului abunda, în același timp coexistă în Franța poezie simbolistă, urmașe a poeziei romantice. Balzac a scris simultan cu Victor Hugo și Leconte de Lisle. Iar Zola a scris în aceeași vreme cu Verlaine.

Să nu-l mire deci pe cititor că această cronică a mea se ocupă exclusiv de poezie și cu admirație. Noi nu ne-am supărat pe roman ca văcarul pe sat, așa cum a făcut un confrate al nostru, care nu mai scrie nici-un rând despre romanele românești, în cari prejudecata lui nu vede nici-un merit. Ne bucurăm numai că în acest an și-au dat întâlnire câteva volume de poezii cu inevitabil destin în poezia românească. Acestea fiind spuse, ne vom ocupa de ele în ordinea vârstei autorului, spre a nu irita susceptibila ginte poetică.

GEORGE GREGORIAN: LA POARTA DIN URMĂ

(Ed. Fundațiilor Regale)

După o absență de zece ani dela primul volum, George Gregorian se întoarce în poezie complect întinerit. Defectele primului volum sunt în acesta de față cu precizie corectate. Și anume, în „Poezii”, apărute la Casa Școalelor era un bogat material poetic. Cu un fond eminescian, însă cu o sensibilitate proprie incontestabilă, poetul aborda problemele cruciale ale existenței omenenești: moartea și Dumnezeu. Tragicul zbucium al omului în căutarea lui Dumnezeu și sentimentul zădărniceii existenței și al eternității morții, își găseau în Gregorian un ecou puternic. Poetul dovedea forță în calitatea lui poetică, dar marele lui defect era expresia. Cenușie și monotona, expresia aceasta era săracă din sărăcia unui vocabular redus, lipsit de culoare, lipsit de energie. Gregorian părea să nu poată chema cuvintele la marea sărbătoare a poeziei și părea că nu le poate stăpâni. Părea spun. Pentru că „La poarta din urmă” arată exact contrariul.

Fondul poeziei lui George Gregorian s'a îmbogățit, s'a complectat și s'a modificat puțin. În centrul gândirii poetice cuprinsă de acest volum stă tot zădărnicia vieții, cu desnedăjdea omului de a nu putea cuprinde eternitatea, cu destrămarea vieții trupești. La această idee se adaugă însă conștiința tragicului vieții cotidiene. Viața de fiecare zi, cu neajunsurile ei, cu contingențele în terestru, cu compromisuri, cu animalitatea ei chinuită, aceasta constituie leit-motivul pe care se înalță acum poezia lui Gregorian:

Acelaș trust ce-mi bivolează țeasta:
Mâncare, somn și iarăși o mâncare,
Digestie, palavre, o țigare,
Ziar pe neptieră și nevasta...
M'a ofticat rotația-aceasta! (p. 44).

Pornind dela animalitatea cotidiană, poetul ajunge să scurme însuși dualismul dramatic care se desbate în om: între spirit și materie:

Și când, luat pe spate de valuri spre mal,
Măntorc în tăcerea de'ntinderea cerii,
Acela sunt tot din două mizerii,
Ori vis ciuruit ori biet-animal (p. 62).

Acest tragic conflict, își găsește expresia desăvârșită în La gunoi, unde luciditatea poetului se biciue pe sine însuși cu adevărul cruntei vieți carnale:

Izvoare de smirnă, de vis tropical,
Mă spală de glod și cu glodul la rând
Din tălpi până'n gânduri, sunt tot un canal
Dar o să fiu vărsat la gunoi în curând. (p. 7y).

Conflictul acesta se rezolvă în moarte, pe care poetul o privește când cu teroare, pentru că în fond e un iubitor al vieții, când cu seninătate, ca pe singura soluție de izbăvire din materialitatea cotidiană. Cea mai frumoasă viziune a morții e în Albumul de pământ. Poetul compară cimitirul cu un album:

Această vale ce'n tăcere s'a 'npânzit
E un album familiar cu mii și mii
De veștede fotografii
Inchise'n scoarțe verzi de infinit. (91).

unde moartea se întâlnește din nou cu concepția românească a panteismului, a contopirii în viața vegetală, în pământ:

O iarba aceasta deasă de-o potrivi!
In miile de fire sunt tot ei.
Amestecați, de nimeni nezăriți,
Răsaduri noi ce'aving mereu genuna
Și tot spre cer, întotdeauna! (p. 93).

Tot ciclul Funduri de seară, e plin le obsesia morții care însemnează la fiecare pas viața.

Dar nici moartea nu reprezintă termenul ultra al acestei poezii. Ea se oprește la pragul divinității. Și îmmurile pe cari le ridică poetul lui Dumnezeu sunt de o candoare, de o naivitate primară, sunt rugăciuni pure, albe în cari-și găsește refugiul spiritul din om, după ce și-a lepădat haina lui animală.

Poezie sbuciumată, plină de gând, grea de versuri, poezia lui George Gregorian se înseninează în domeniile morții și ale lui Dumnezeu ca fruntea unui bolnav atinsă de o mână răcoasă de ceață.

Am spus că expresia acestei poezii e cu totul alta de cât a primului volum. Într'adevăr George Gregorian și-a format un vocabular propriu, în care locul de căpetenie îl are cuvântul dur, cuvântul aspru și plastic, cuvântul surprinzător, neașteptat, cuvânt pe care-l cunoșteai din circulația lui socială, dar nu credeai să-l găsești tocmai aici. Iată un singur exemplu:

Desigur, vis grozav de lemn și var,
Visat de-o sburătoare fără ușe
Ce subțiază vântu'n gușe
Și nu-și comprimă târtița'n cuiabar,

Un vis de lemn și var, e gândul de a avea o casă, care e făcută din lemn și din var, gândul e evident al unei sburătoare fără casă, poetul zice fără ușe. Sburătoarea nu cântă, ci subțiază vântu'n gușe. Și ultima expresie, crudă care exprimă neconformismul pasării, expresie brutală, vulgară altfel, dar aci fericit potrivită, desăvârșește prin imagina plastică ideea poetului.

La poarta din urmă reprezintă un triumf al unui poet asupra sa însuși și un moment însemnat în lirica românească. George Gregorian — am mai spus-o — e un poet mare.

**CAMIL BALTAZAR: INTOARCEREA POETULUI
LA UNELTELE SALE
(Ed. Cultura Națională)**

Dacă am spus că George Gregorian e un poet mare, nu înseamnă că ceilalți poeți sunt mici. Momentul ierarhiei încă n'a venit și n'ași ști să fac încă diferențierea între gradul valorii lui George Gregorian și acela al lui Camil Baltazar. Dar poezia acestuia e desigur cel puțin tot atât de mare ca și a celui dintâi.

Camil Baltazar scrie din nou după o tăcere de șase ani. Se părea că am pierdut un poet. Ocupat cu redactarea de reviste literare, agi-tându-se în dreapta și-n stânga, Camil Baltazar nu putea găsi decât prea rar momentul prielnic poeziei. Primul ciclu, din acest volum, exprimă tocmai această tragedie a fărâmițării de toate zilele care te de-părtează de „cerul versului”

Cerule mai înalt
decât cerul de toate zilele
cerul versului
mi-l îngădui din ce în ce mai rar (p. 7).

Totuș poetul Camil Baltazar era prea autentic pentru a se putea irosi printre meschinăriile vieții de toate zilele. Dorința lui a fost să revie la chemarea lui și să revie în hârtia de tipar, pentru că bănuim că în singurătatea lui poetul a continuat să scrie, rar, când a putut, dar a scris, a cizelat și a ținut în ascuns o experiență prea pură și prea frumoasă, pentru a nu rămâne o odihnă proprie, după munca obositoare a zilei. Exprimându-și dorința de a reveni la poezie, poetul își definește arta lui poetică:

Vreau întoarcerea spre iluzoria violă
a umbletului printe cuvinte
să regăsesc, alb și de fildeș în alveolă,
versul sonor și limpede ca un dinte. (p. 11).

Revenirea la poezia a lui Camil Baltazar e o revenire fericită. Ea se cuprinde propriu zis în „Stema inimii”, al doilea ciclu și cel mai cuprinzător, din acest volum. E o culegere de poeme de iubire, în cari poetul celebrează pe iubita lui. O iubire pură și în acelaș timp purifi-catoare. Poetul se simte purificat, esențializat, dematerializat, în ar-derea pasiunii:

Tu mă sui cu un cap mai departe
de mine și mai aproape de moarte,
mă faci străveziu
ca un sicriu,
în care, din rămășițe umane
mai stărue doar transcendente mărgene,
să sue în graiul lor polar
dragostea noastră... (p. 64).

Pasiunea clocotește ca o flacără în aceste versuri, însă poetul este un pasionat cizelator al poeziei sale. Ceeace-l preocupă pe el este redarea muzicală a unei stări de suflet. Și atunci muzicalizarea acestei pasiuni o atenuiază și-i dă spectul îngeresc și candid.

Iubita este un obiect supraterestru, prezență nematerială, magică:

Prezența ta, ce realitate de vis,
ce integrală aurora magică (p. 45).

Pe ea poetul și-a propus să o încrusteze în versul lui și ea trebuia să-i înalțe această artă:

Să fii în versul meu la fel de vie
cum ești în joaca ta cea mai umilă,
și în ritmul meu să urce sfâșierea ta mobilă,
ca un ciorchine pe aracul său în vie.
ca să rodești în arta mea și să-i fii stemă,
cu ea să urci, cu ea în noapte să recazi,
fiindu-mi îngerul mântuitor de azi
și steaua mea peste întunecimi de vreme... (p. 39).

Ființa iubitei se confunlă cu realitatea poeziei, așa încât nu știi să deosebești realitatea ei de a versului, la care a devenit nedespărțită.

Sortită vieții mele culme și zăpadă,
sortită să te întreci cu joaca mea de rime,
să crești cu seve mari de frăgezime
sângele versului ca o cascadă,
cerul făpturii tale răsturnat împărătește
în inspirată palma mea,
strofa mea plenar îl tălmăcește,
și urci — crai nou — precum o unghie din carnea mea (p. 66).

Gălgâind în versuri ca un râu limpede, ființa iubitei crește și se desprinde cu un contur de purități și azururi. Versul are muzică lină, de catifea, aproape imaterială, fără sonorități, fără alămuri, o muzică șopotită, de izvoare de munte. Dacă ar trebui să găsească un echivalent pentru muzicalitatea poeziei lui Camil Baltazar, l-ași găsi în Debussy. Aceeași încovoieră abia simțită, aceeași ștergere a conturilor, aceleași complicate arabescuri, atât de simple în fond, bazate pe o multiplă variere a unui același motiv, pe o variere de o notă sau două, același murmur de ape clare, cristaline. Poezia lui Camil Baltazar s'a rezezat totdeauna pe muzicalitate. De data aceasta însă muzicalitatea ei și-a găsit și fondul pe care se cuprind cele mai frumoase imnuri de dragoste cari au fost vreodată scrise în limba românească.

EUGEN JEBELEANU: INIMI SUB SĂBII (Ed. Fundațiilor Regale)

Am mai analizat (în Reporter-Iunie 1934) fondul poeziei lui Eugen Jebeleanu. Ca al oricărei poezii care vrea să atingă o valoare de profunzime, am găsit că este însăși realitatea vieții. Nu desnădejde,

nici destrămare nu e în poezie lui Jebeleanu. Ci constatare a realității personale, pornind dela relativitatea simțurilor omenești. Un însemnat rol îl are în această poezie iluzia și halucinația. Nimic nu e stabil, nimic nu e sigur, în gândirea poetului, ci totul poate fi altfel. Depinde din ce perspectivă privim. Într'o dimineață, într'un moment în care aurora n'a risipit încă luminele și umbrele nopții orice realitate, nu e ea, ci poate fiecare. Astfel umbrele acelei dimineți par cascade, par lanuri de grâu, sau delfini:

Cascade-grâu-pe pod (tuciu de umbre), nor, delfini...

De aci, poetul continuă exegeza vieții prin luarea în conștiință a veșnicei deveniri. Viața e o neconținută curgere, totul se transformă, nimic nu stă pe loc. Relativismul și devenirea sunt cele două aspecte ale gândirii acestei poezii. De aci poetul ajunge la situația jalnică a omului, pe care simțirile îl înșală și care trebuie să se supue acestei deveniri. Omul e prizonierul realității, al veșnicei realități care deși se schimbă, rămâne aceeași, sub un alt unghiu de vedere:

Lumini serale liniștite
 Și cer acelaș nu mai vreau.
 Să cadă pieile-osândite
 În închisori, cari nu mă au. (p. 63)

Dar ca și în poezia lui George Gregorian, termenul ultim al acestei poezii este tot moartea. Un moment E. Jebeleanu încearcă un act de voință, trâmbițarea unui crez de noblețe și de eroism. Dar trebuie să se resemneze în fața unei existențe a cărei mică certitudine e moartea. E interesant de văzut cum Camil Baltazar vibrează de viață, vibrează de vitalitate. Poezia lui George Gregorian tremură de teroarea morții. Poezia lui Eugen Jebeleanu acceptă moartea cu seninătate și ancorează ca și George Gregorian în panteism, în topirea finală în natură:

Nu-mi va rămâne pasu'n lespede,
 Nici cât pantoful lunii'n foi de ape
 Când balul cerurilor veșted e.
 Sprâncenele în mușchi or să se'ngroape.

De ceară, urechile vor
 căuta'n scoici arse tipare,
 Dinții petale'n izvor
 Lunecând printre mărgăritare.
 Pământul, luând de pe buze
 Macii, 'n apus îi va trece,
 Amfiteatru'n ceruze
 Intristând gura cu rece.

Deosebirea fundamentală dintre poezia lui Eugen Jebeleanu și a celorlalți poeți e în aspirația după perfecțiunea formală. Eugen Jebeleanu e nu poet besmetic, din familia de spirit a lui Ion Barbu. Dela acesta a luat tendința de a-și ascunde cât mai avar gândul, de a co-

coloși cât mai bine sensul unei poezii, așa ca înțelegerea ei să reprezinte pentru cetitor un efort. Ero^unetismul acesta l-a accentuat prin eliptismul formei. Iată un exemplu numai. Eugen Jebeleanu detestă verbele. Le exclude oridecâte ori poate. Iată începutul poeziei 1186:

Patruzeci de goarne tari.
Slavă'n fiecare. Toți

ceea ce înseamnă că: Se aud patruzeci de goarne tari și că în fiecare sună slavă, dar dacă ar fi introdus atâtea, poetul ar fi stricat de bună seamă perfecțiunea pe care o urmărea în vers.

Dar chiar când repetă vorbele, chiar atunci poetul este obscur. Pentru că el alege simboluri cât mai grele, imagini cât mai îndrăznețe cari să ascundă sensul. — Așa în strofa care urmează poetul cunună veșnica devenire a vieții, prin comentariu, dar și printr'o imagine îndrăsneață:

Jos se naște viața prin sfârșire
Spre a săvârși un cerc deplin;
Zorile vor izbucni un crin
Cu cenușe'n gura lui subțire.

E neconținută schimbare a vieții și revenirea aceluiași fenomen ciclic, altul deși mereu același.

Personală e muzicalitatea poeziei acestea, sonoră, metalică, energetică, plină de forță ca și vocabularul de altfel, tot astfel, original și plin de forță plastică. Poezia lui Jebeleanu e în același timp muzicală și plastică. Și din acest punct de vedere se poate spune că e perfectă. Eugen Jebeleanu a reușit să placheze sunetul pe imagine și nu e singurul, fiindcă aceiași calitate i-am găsit-o și lui Simion Stolnicu în Punct vernal, dar e original și nou, în aceasta.

Înimi sub săbii reprezintă un moment marcant în lirica românească

HORIA STAMATU; MEMNON (Ed. Fundațiilor Regale)

Horia Stamatu e alcătuit dintr'un cu totul alt aluat poetic. Poezia lui pornește din punctul elementar al lunei priviri naive asupra lumii: este o poezie de copil, sau mai de grabă una de om care deschide întâi un ochi conștient asupra lumii și care amestecă semnele, confundă simbolurile. Dar dacă ar fi numai atât ar fi prea simplu: Horia Stamatu e în fond un poet al iluziei și al visului. Poezia sa e adnotarea unor stări onirice pe cari poetul le trăește ca pe stările de veghe, cu care le amestecă, le întretace. Poetul amestecă realitatea cu visul, dar nu ca poezii de până acum, socotind realitatea drept vis, ci invers, socotind visul drept realitate. E aci o reminiscență a experienței suprarealiste și nu ne-am mira ca în această stare de poezie să nu fie pentru puțin André Breton, după cum în poezia cu expresie a unei stări de naivitate și de nuditate sufletească poetul îi este tributari lui Jean Cocteau.

Lumea poetică a lui Horia Stamatu este lumea îngerilor și a vedeniilor, a spiritelor, abia presimțite. Lume pură, unde starea de naivitate a poetului se poate simți bine:

Nimic nu pricep din ce spun
Și niciodată nu știu ce fac
Mă chinuește îngerul meu bun
Ascuns într'o piele de drac (p. 12).

Iată cum se realizează și acea realitate întretăiată cu vis, care se transformă în simbolică pentru vehicularea unei idei de singurătate pe care poetul o poartă întrânsul:

Nici-un gest nu răspunde
La fel în ținutul unde plouă morți
Când nu găsești niciodată unde
Inima pe-un curcubeu s'o porți. (p. 24).

Mai reliefat se vede această aliere de vis și realitate în S. O. S. La aceste elemente se mai adaugă o înclinare a poetului spre fantastic mai ales în seria de poeme Memnon peregrinare a poetului în timpul și spațiul visului, după cum Ulysse al lui Voronca era o peregrinare în timpul și spațiul orașului modern. Și, în sfârșit, mai are Horia Stamatu un umor propriu, un zâmbet ironic, în imagini:

Inima fuge în goană de tren
Pentru a deraia undeva (p. 27)

pentru a simboliza dereglarea omului în dragoste. Sau:

Niciodată nu pot să cânt
Mai bine ca o moară de vânt (p. 30).

În fond în Memnon poetul ancorează și el în aceeași ideologie de relativitate și zădărnicie a vieții. E drept, cu o notă cu totul personală. E în toată această poezie ceva care o face cu totul originală și anume o anumită nepăsare, o blagă, o ironie subtilă, o tendință spre caricaturizare, ironie de copil dacă vreți și care de un mare efect:

Noi am inventat dansul pe sârmă, fără
sârmă . . . p. 64)

sau

Și lacrimile acea ploae sărată
care inundă din când în când
sunt inutile
Ca o mie de poli pentru înflorirea unui baston.

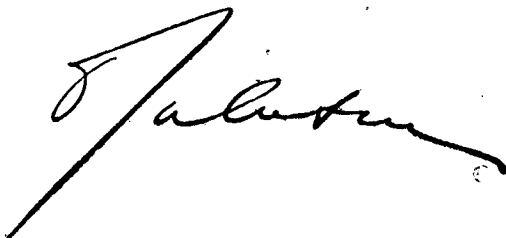
Horia Stamatu e ca o Pitie, ca un profet în stare de transă, când aiurela otrăvii și momentul de posesiune al zeului te-a umplut și starea de conștiință s'a distrus. Atunci, în bolboroseala de fantezie și naivitate, profetul — aci poetul — spune o mulțime de simboluri, proaspete prin surpriza lor și printre cari fășnesc din loc în loc ferestre de

luciditate. În poezia lui Stamatou se poate într'adevăr vorbi de luciditate, căci poetul aci doarme aproape permanent și în această stare are momente în cari spune adevăruri treze.

Până la urmă și această poezie e obsedată de moarte, pentru a fixa sensul sbuciumului unei întregi generații:

Dormim deasupra morții
Intr'un hamac din fire de păianjen (p. 64).

Imagist surprinzător de nou, Horia Stamatou aduce în vocabular, în imagini și în sintaxă o noutate care-l izolează în harta lirismului românesc în care îi acordăm dela început un loc de seamă.

LETOPISEȚELE

Evenimentele din urmă au arătat că tinerețea de azi a uitat că ea nu-i decât un inel din lanțul generațiilor trecute și viitoare. La convingerea aceasta nu poți să ajungi decât numai cercetând faptele trecutului. Iată de ce ne bucurăm de noua ediție a cronicilor noastre, cari de o jumătate de secol (1872) nu au mai fost editate în întregime. Din lectura acestor letopisețe vom simți cât de adânci și puternice sunt rădăcinile ce ne leagă de aceste plaiuri.

Întâiul letopiseț al Moldovei (1359—1595) apărut în îngrijirea d-lui prof. univ. C. C. Giurescu este însoțit de un studiu clar și documentat asupra tuturor întrebărilor în legătură cu această cronică. Încă din prima pagină luăm act că autorii sunt doi: Grigore Ureche și Simion Dascălul.

Paternitatea acestei cronici a dat naștere unor foarte înverșunate discuții. Dl. prof. C. C. Giurescu studiind părerile cronicarilor posteriori lui Ureche și ale istoricilor contemporani (Cogălniceanu, I. N. Popoviciu, B. P. Hajdeu și Giurescu) ajunge la concluzia că Grigore Ureche și Simion Dascălul sunt împreună autorii croniceii.

Printre anii 1642—47 Grigore Ureche, vornic al țării de jos, și-a scris cronica având ca izvoare mai multe letopisețe mai vechi: moldovenesc, leșesc, latinesc, o cosmografie latină; firea bună a lui Ureche nu uită nici textele bisericești, psalmi etc.

După ce Grigore Ureche și-a „plătit și el datoria lumescă de a murit” Simion Dascălul, despre care știm puține lucruri, voia să întregască toate letopisețele înaintașilor săi. Cea mai dezvoltată cronică până la el era a lui Ureche; iată de ce el, convins că aceasta a fost întocmită mai mult după isvoare streine, o completează cu știri scoase din isvoade moldovenești și chiar cu lucruri păstrate prin tradiție. El nu se poate dispensa de unele isvoare streine, cum ar fi cronica lui Al. Guagnin cu privire la domnia lui Despot și letopisețul unguresc din care împrumută acea naivă legendă cu tâlharii romani aduși de Laslău al Ungariei.

Dl. prof. univ. C. C. Giurescu din analiza internă a cronicii stabilește mai multe categorii de interpretări, datorite lui Simion Dascălul. Astfel avem adaose indicate chiar de interpretator, (26) apoi adaose în cari sunt pomenite isvoare utilizate numai de Simion Dascălul. Sunt unele pasagii cari prin cuprinsul lor sau expresii se pot considera interpretări.

Eliminarea acestor interpretări fiind o imposibilitate întrucât lipsește certitudinea, Dl. prof. univ. C. C. Giurescu ajunge la concluzia că „a le scoate din cronică înseamnă a o mutila”.

În concluzie, din analiza internă a cronicii reiese că autorii sunt doi: Grigore Ureche și Simion Dascălul.

Această cronică are o deosebită însemnătate pentru istoriografia românească. Pe lângă faptul că e cea dintâi cronică românească în Moldova, în ea găsim pentru întâia dată ideea unității neamului nostru și a originii lui latine.

De prof. univ. Procopovici, comentator al cronicii lui Neculcea în introducere, are caldă simpatie către sfântul moșneag, părintele literaturii române, și ne prezintă această figură de moldovan credincios domnului și țării pe care a iubit-o cum puțini o iubesc azi.

Fie că e pribeag la Chiev în Rusia cu Dimitrie Cantemir, fie că privește din sudul Poloniei spre iubita lui Moldovă, nostalgia după frumoasele plaiuri nu-i dă pace.

Lipsit de o cultură prea vastă I. Neculcea nu se arată însă în întreg cuprinsul cronicii sale înzestrat cu un mare simț de dreptate și responsabilitate. Povestind în parte întâmplări la cari a luat parte, el nu elimină amănuntele cari ne redau însă în întregime atmosfera politică a unei împrejurări sau figura vreunui din eroii cronicii sale. Iată-l pe Petru cel Mare. „Om mare, mai înalt de cât toți oamenii, iar nu gros, rătund la față și cam smad, oacheș, și cam arunca câte odată din cap fluturând”.

Din nici una dintre scrierile epocii noastre vechi nu adie atât de viguroasă ca parfumul unui lan de grâu în pârguire sau al unui plaiu de munte în zi de vară, atât de pictural, atât de sugestiv și încântător toată prospețimea graiului național ca din cronica lui I. Neculcea”.

Cuvintele înțelepte ale St. Scripturi, proverbele populare (calul râios găsește copacul scorțos) comparațiile plastice (așa le-au dat năvală ca o noajă de lupi într'o turmă da oi) împreună cu bunătatea

acestui moldovan ajuns la vârsta când patimile se sting, fac din cronica lui I. Neculce cartea de căpetenie a tineretului de azi.

Toate aceste cronici au apărut în colecția „Clasicilor români” de sub îngrijirea d-lui prof. univ. N. Cartoian. Cu multă grijă pentru aceste comori ale sufletului românesc — Miron Costin nu a fost dat uitării — d-sa a inzeestrat această noua ediție în tipărire cu minunate planșe și fotografii cari de atât timp se cereau prezentate tuturor celor ce se interesează de trecutul acestui neam.

G. G. Rafiroiu

N O T E

IDEI — OAMENI — FAPTE

Eminescu la Oradea

Desigur cel mai deosebit fapt românesc la această graniță și în acest oraș uitat de Dumnezeu și oameni a fost desvelirea bronzului din care dalta lui O. Han a sculpat pe Mihai Eminescu. Oradea e orașul debutului în poezie, al aceluia care cu vremea trebuia să devină expresia geniului românesc și în ea însuși numele cu care trebuia să devină nemuritor i-a fost dat. Ne mai place să atragem atenția că mai mult, în Bihor a luat Eminescu teme de inspirație. Căci cine nu recunoaște în această baladă a Bradului din regiunea Vașcăului:

Bradule, brăduț de jale
Ce te legeni așa tare
Fără boare fără vânt
Cu crengile la pământ?
— Da cum nu mo'i legăna
Și când vântul n-a sufla
Când o veste mi-a sosit
Că spre mine s'o pornit etc...

poezia „Ce te legeni codrule? (Exemplu luat din articolul Eminescu și Bihorul semnat de T. Neș în Gazeta de Vest). În acest oraș de care sunt legate începuturile lui Mihai Eminescu, oraș pe străzile căruia tânăr și sărac, boem însă, adică nepăsător și vagabond, își plimba visurile viitorul mare poet, aci de mult timp un loc aștepta să se înalțe pe el monumentul lui, ca să fie coloană de foc și stâlp de hotar, simbol al românizmului.

Cinstirea memoriei poetului și afirmarea simbolului național sunt

semnificația mare a bustului nou așezat în Oradea românească.

Se cuvine să subliniem cu o mare mulțumire gestul sculptorului O. Han care a dăruit acest bust orașului, precum și să aducem toate laudele strădaniilor dlui Tiberiu Moșoiu, căror strădanii se datorează persistența sculptorului Han de a creia pe Eminescu.

Cinstirea lui Mihai Eminescu a fost cu atât mai desăvârșită, cu cât cu această ocazie au venit dela București scriitorii și ziariștii români. În după amiaza zilei în care s'a desvelit bustul, la teatrul orașenesc, după o substanțială și vie conferință a dlui Pamfil Șeicaru, după o elegantă și concisă cuvântare a dlui Tiberiu Moșoiu, ambele privind pe Eminescu, scriitorii Ion Minulescu, Ludovic Dauș, Gheorghe Gregorian, Mircea Damian, din București, Vladimir Nicoară, Septimiu Popa, Ioan Th. Ilea din Cluj, alături de scriitorii localnici Eugeniu Speranția, Octav Șuluțiu, M. G. Samarineanu, Gheorghe A. Petre, C. Constantinescu au citit din operele lor. Ziua de 11 Iunie — însemnată în calendarul istoriei române și prin alte fapte mărețe — se însemnă în calendarul cultural al Oradei cu o mare pagină sărbătorească.

Octav Șuluțiu

Poezii poloni de astăzi

Cu anul 1914 se încheie perioada cunoscută sub denumirea: „Polonia Jună”.

Poezii și scriitorii cu reputație și glorie de până acum, nu vor mai da literaturii polone opere de valoare. Ei sunt în declin și producțiile lor literare sunt un cântec de lebadă.

Activitatea literată, în Polonia ca și în alte țări, scade în epoca tulbură a războiului.

Odată cu sfârșitul războiului se încheie o perioadă literară, corespunzătoare perioadei de sclăvie care a început în 1795, când a fost desmembrată Polonia, și s'a sfârșit la începutul veacului al XX-lea.

Asistăm la renașterea literară, în țară liberă.

„Cartea Săracilor” de Jan Kasprovicz — din ale cărei pagini tresaltă un imn închinat Primăverii — este cartea unui ctitor literar.

Încă dinainte de războiu, se desemnează noi curente literare și artistice importate: futurismul și expresionismul.

Deși menționăm influențele străine, nu trebuie să uităm că poezii de azi ai Poloniei, au crescut organic din operele de ieri ale „Tinerii Polonii” dinainte de războiu, și fără Geromski, Wyspianski, Kasprovicz și Szaff, (ca să nu mai pomenim și pe alții) nu se poate vorbi de creație.

Asupra poezilor contemporani a avut o covârșitoare influență poetul Boleslaw Lesnian.

Poezele lui sunt pure cum e cristallul, sunt bogate în imagini și fraza lui are un colorit scânteietor. Ritmul în care sunt scrise aceste poeme poartă pecetea unei desăvârșite muzicalități.

Expresionismul nu este în realitate o apariție străină pe ogorul literaturii polone. Această școală a influențat mult pe poetul Iuliu Slowacki, în concepția despre viziunea sentimentului. Particularitățile expresionismului, sugerarea, forța neobișnuită a imaginilor nercale, farmecul stilului, rees din operele celor mai însemnați poeți din

pleiada „Poloniei Tinere” (Micinski, Przbyzenoski, Wyspianski, Zerowski.

Legătura cu Polonia, momentan, întreruptă, o fac din nou „cei mai tineri” în ultimii ani ai războiului.

Pe primul plan apar trei centre de creație poetică, în cari se întâlnesc majoritatea poezilor polonezi mai tineri: Krakovia, Posman, și Varșovia. Și unele din orașele mai mici — precum Lodz, Lublin, Vilna și Lember — iau parte la această renaștere literară.

Și în orașele își fac culcuș muzele, întreaga Polonie devenind un vast laborator, — literar și poetic.

Kracovia este leagănul futurismului polon. În Posen este solid înfipt expresionismul și în Varșovia se impune atenției generale gruparea „Skamandrilor” născută din alte două grupări literare mai vechi: „Picadon” și „Pro Arte”.

Poezie futuristă se distinge prin sonoritate și muzicalitate, poezii futuristi căutând să se impună prin tot felul de mijloace și îndeosebi prin conferințe, manifeste și chiar afișe de mână. Futuristii iau o atitudine categorică împotriva tradiționalismului. Pe primul plan se situează talentații poeți: Stanislav Modozenec, Jan Hrynowski, Brunno Jasniski, Tytus Czyzewski.

După futurism a apărut o nouă școală „Farmismul” al cărui exponent principal a fost Tadeusz Peiper.

Înre ani 1922—1927 Peiper a editat în Krakovia o revistă intitulată „Zwtruca” (Macazul).

Cercul „Macazul” grupează pe cei mai de frunte poeți: Tadeusz Peiper, Jan Brzekoroski, Iuliu Przybos, Adam Wazyn și Jalu Kurek, și alții.

Direcția acestei poezii de „azi” însă astăzi este o amintire a trecutului.

Punctul principal al mișcării literare în Polonia a fost și este Varșovia.

Acolo, s'au format relațiile literare cele mai strânse.

În capitala liberată a Poloniei — desrobită de jugul moscovit — înflorește o viață bogată în toate ramurile de activitate.

Iulian Tuwim, este unul dintre cei mai talentați poeți ai timpului nostru. Chiar în primele sale poeme, se manifestă ca un poet cu o puternică individualitate și cu o forță creatoare neobișnuită.

Poetul simte apropierea unor evenimente noi și pieptul lui este plin de fericire.

Problema fericirii este totdeauna pretextul creației lui. El este un observator sagace al vieții și simte pentru cei săraci și umiliți o adâncă milă.

Desvoltarea talentului lui Tuwim este însăși dezvoltarea lirice polone.

Majoritatea poeziilor tinere de azi stă sub influența lui Iulian Tuwim.

Poetul Kazimir Warzinski a ajuns la o reputație universală, și a căpătat la olimpiadă laurii olimpici.

Wiejwski aduce bucuria și credința în bunătatea omului.

Chiar titlurile poeziilor anunță bucuria: Primăvara și vinul, Vrabia pe acoperiș.

Bucurie, bucurie și încă odată bucurie, aceasta anunță neincetat poetul.

Una din cele mai talentate poete a Poloniei este Kazimira Illakowici.

Ea crește din pământul țării. Ea trăește în tradiția polonă, din timpul lui Adam Mickiewicz.

Ar mai fi de menționat Emil Zegadlowicz, care prin poezia lui a adus pe pământul polon primele manifestări expresioniste. Poetul simte o dragoste nemărginită pentru solul natal și este însuflețit de credință, că în unire cu pământul și cu el, spiritul trebuie să rămână fraged și din fiecare anotimp se desfășură puterile lui.

Eroii poeziei lui sunt: olarii, păstori și dulgherii.

Isusul din poezia lui Zegadlowicz este un păstor care anunță pace și feri-

cire, este Christos în chipul lui Francisc din Assisi, în chipul unui vagabond, care merge prin munți și văi.

Din variata lirică polonă de azi, am tălmăcit și redămc, în corpul revistei „Familie” câteva poezii pentru cititorii români. Sunt sigură că le vor primi cu interes.

Dusza Czara

G. G. Napoletano

Marele premiu literar zis al Mediteranei a distins acum doi ani cartea de drum a unui tânăr jurnalist italian Gian Gaspare Napoletano, publicată apoi în câteva ediții de Valentino Bombiani din Milano, și bucurându-se astăzi de un deosebit succes de public în Italia și în străinătate. Genul descripției literare a călătoriilor este de mult la modă în Italia care posedă virtuozitate de pictori literari în acest domeniu. Cartea lui Gian Gaspare Napoletano reușind să ia premiul Mediteranei, a ridicat acest gen la un nivel interesant: talentul, observația și judecată înbinată în paginile ei și acea nervozitate și rapiditate, care nu cade totuși în superficial, a notației, sunt virtuți gustate și de pretențiosul cerc literar italian, nu numai de marile public.

Cele două volume ale cărții lui Gian Gaspare Napoletano sunt intitulată: „Vecchia Europa, Addio!...” și „Oh! Felicità”. Cel dintâi cuprinde drumul din marea Mediterană la Tahiti prin canalul Suez, al doilea dela Tahiti la Marsilia, prin Gibraltar.

„Nouăsprezece zile de întârziere dela orașele imutabile ale unei mari companii de navigație — zice tânărul jurnalist, vorbind de origina celor două volume — cari au fost suficiente întâmplării sau destinului ca să mă facă martor la câte va zgomotoase „fapte de cronică” — cari au avut repercursiuni de caracter mondial: uciderea comandantului depe „Ville de

Verdun" în timp ce mă găseam printre pasagerii depe bord (Salvarea naufragiilor din rută). Nouăsprezece zile de întârziere: neprevăzutul. Neprevăzutul a dominat întreaga mea călătorie, ca o stea polară, miraculosul cotidian îmi dicta paginile de jurnal și nu-mi rămânea decât să ascult de acea omniprezență. Călătoria, ea singură, acea deplasare continuă pe care o sufeream, pe suprafața pământului, mă puneam în fața vieții, în măsură de a verifica diformitatea ei, importanța ei; lumea exterioară devenea, numai pentru acest fapt, că-mi schiubam locul, un fapt interior, adânc, secret, ale căruia vârtejuri le puteam intui. Plecaserăm să văd peisajii, găseam oameni."

Sub acest semn al „faptului interior” s'a desfășurat călătoria bazată în atâtea fapte exterioare, pe care o consemnează G. G. Napoletano. Fugând de descripție, evitând să cadă în lotul numai al ideilor, ori să acumuleze fapte brute, cartea aceasta este în adevăr tainică în esența succesului ei. Impresia subiectivă care dă nivelul de importanță lucrurilor văzute este așa de bine armonizată cu valoarea de noutate, de pitoresc, de instructivitate a acestor lucruri, informația ziaristică este așa de bine legată de pasiunea de „a se deplasa” de sentimentul interior al schimbării, de experiența spirituală a voiajului pe care o are tânărul trimis special dela „Gazzetta del Popolo”, în cat în adevăr e minunat cum însușirile literare și cele de observație, pot face un consiliu așa de armonic! O nuanță de nestăpânire a emoției, o reminiscență de „literatură”, mai puternică, o slăbiciune cât de mică pentru stil și senzațiile estetice, ar fi putut strica caracterul serios, informativ și persuasiv al voiajului; în același timp o perseverență cu un grad mai mare de cât cea pusă în joc, de a nota și reține, ar fi întunecat sentimentul viu al cărții, tit-

lul ei de adevărată reușită literară.

Toată partea care se referă la „re-gatul Pacificului” la Noua Caledonie și Oceania, oferă în adevăr o viziune originală, a acestei lumi, atât de banalizată de film și modă.

Apar astăzi numeroase, prea numeroase cărți de drum, jurnale de evadare și aventură, de turism etc. Rar se întâmplă ca, aceste cărți să fie pe deplin suportabile. Lumea s'a banalizat, ochiul omenesc a pierdut din acea facultate a lui de a se minuna, de a fi izbit, de a însemna deci o emoție, și a o transcrie. „Ocolul lumii” făcut de tânărul jurnalist înprospătează încă un gen. Ca și „India” lui Mircea Eliade, „Vecchia Europa, Addio” e cartea unui spirit reliefat.

Dragoș Vrânceanu

Poezia rusă în Italia

Literatura și presa contemporană rusă are succes în Italia. Scriitorii și poeții postbelici ruși nouă ne sunt necunoscuți. Esenin numai și-a găsit doi buni traducători în Zaharia Stancu și George Lesnea.

Anul trecut a apărut în editura „Carabba” lui Lauciano (unde s'au tipărit și multe traduceri din românește) culegerea lui Renato Poggioli, tânăr critic florentin și talentat mânăitor al versului, culegere intitulată „Violetta notturno. Antologia dei poeti russi di Novecento”. (Violetă nocturnă. Antologia poezilor ruși din secolul XX.)

Traducerile poetice ale lui Renato Poggioli deveniseră cunoscute de prin reviste, căpătaseră în ultimii ani un renume în toate cercurile tinerei generații (consacrate) italiene, la „Solaria” ca la „Circoli” sau în „Italia Litteraria”. Eseurile lui asupra lui Alexandru Block, Esenin, Ahmatova, Vsevolod Ivanov, Mandelstam, etc. au premers în mare parte publicarea antologiei pe care a dat-o la iveală,

pregătind o adevărată atmosferă pentru înțelegerea acestei noi dimensiuni a liricei contemporane europene, care este poezia rusă a veacului XX.

Astfel antologia lui Renato Poggioli, făcută prin mijlocul unei arte a versului apreciată ca însușire originală de poezie a autorului, și cu un spirit de selecție care dovedea o familiaritate rară cu cele mai noi forme ale literaturii ruse, a ieșit cu ușurință în relief. Astăzi ea este în adevăr populară, populară printre amatorii de poezie cari în Italia sunt numeroși, pertrucă educația gustului cum este făcută de starea de fapt a atmosferei estetice de acolo a înălțat poezia la gradul de supremă expresie a unei culturi. Aldo Capaso (care a făcut cu Falqui aceea „Fiore della lirica italiana dalle origini ad oggi”) a tradus „La jeune Parque” a lui Paul Valery, numai spre a da o probă de poezie și traducere îmbinate, a unei opere grele de poezie franceză modernă.

În spiritul acestei nevoi rafinate de contact poetic, e alcătuită și antologia lui Renato Poggioli, tânăr, care face parte de altfel, dacă nu prin principii, prin legăturile lui cele mai frecvente, din cercul valerienilor italieni dela revista „Solaria”. Ea este un monument de fineță și de substanță poetică. Căci spiritul poeziei ruse, cu densitatea lui lirică, este un spirit poetic de substanță, gustul traducătorului, i-a adăugat în limba italiană, ceva din spiritul poetic de fineță, ca să zicem așa, tipic poeziei moderniste a occidentalului. Primul poem al culegerii este cunoscuta „Violeta nocturnă” (Nicinaia Fialka) a lui Alexandru Blok, poezie celebră, la noi necunoscută, în care se exprimă întreaga experiență spirituală și poetică simbolistă a Nordului slav.

Urmează apoi cele mai colorate și cele mai pătrunzătoare în esența lor poezii ale câtorva poeți ai fascinan-

tului modernism rus: Esenin și Ahmatov la Zvetaeva și Boris Pasternak autorul acelu scurt și frumos „Haos”.

Portretul literar al lui Renati Poggioli, orice desfășurare ulterioară va avea acest tânăr critic, care aduce o notă de integralism — câștigată și din experiența lui literară specifică cu rușii — în estetică și critica contemporană italiană este încadrat de succesul pe care îl obține prin încetățenirea acestor câtorva tineri zei poetici ai stepei răsăritului pe pământul — care a văzut atâția zei, orientali și occidentali, căutând lăcaș — al peninsulei italiice. *Dragoș Vrânceanu*

Nămolul Skoda.

De două luni de zile cetățenii României mari, majoritari și minoritari, cei rămași vara acasă ca și cei plecați la băi, își bălăcesc vacanța în hârdaul de lături al Skodei. Comisia de anchetă toarnă cotidian, prin guri de irozi, nemernicie abundentă.

În jurul contractului Skoda, maestrul Seletzki a știut să întindă mârșevia corupției cu siguranța unui prestidigitator. A cumpărat cu bani grei conștiințe, a majorat prețuri pentru a înlesni bogății și îmbogățiri. De sus de tot, pe scara ierarhiei sociale, până la furieri, momeala Skodei și-a înfipt cărligul undiței.

De aceea defilarea desgustătoare a multor suspuși prin fața instanțelor, cu plecăciuni și temenele spre cușca conrupătoare. De aceea ungerea drept mare patriot și erou național a nemernicului pe care sentința justiției venea să-l stigmatizeze. Seletzki a înfundat pușcăriia pe cinci ani pentru deținere de acte militare secrete, adică pentru spionaj. Că și-a bătut joc de țară, rupând sigiliile autorității române, că a făcut tumbe de saltimbanc când depoza în fața completului de judecată ca și acum în fața Comisiei parlamentare de anchetă, că

obraznicia lui comunicativă s'a transmis și subalternului său Macek, care a avut aceiaș ținută de sfidare, că Centrala dela Pilzen n'a vrut să dea decât ce i-a convenit ei din cifru?...

Doamne, câtă ticăloșie, câtă înjosire a acestei blagoslovite țări care este România!...

Subliniem această afacere căci ea dă lectură cotidiană publicului de două luni încoace. Câte șease și opt pagini mari de ziar, tipar compact, sunt sorbite de lector. Le citește cu nesaț ca apoi să poată să-și răcorească sufletul învolburat de revoltă în sudălmi grele la adresa întregii conduceri politice a țării și a multora din conducătorii militari.

Această literatură își va încrusta stigmatul în sufletul lectorului? Va perverti sau va avea efect contrar, provocând reacțiunea, deschizând drum nou în mentalitatea nației?

Minoritatea maghiară.

Minoritatea maghiară dela noi s'a tot plâns. Și nu avea dreptate. Era tratată în România cum nu este tratată nicăiri. Au fost vremuri când domina.

Se bucurau de prerogative. Și totuși, de nicăiri, din nici o țară n'au pornit atâte reclamații la Liga Națiunilor ca dela noi. „Trebuie să țipăm ca să nu fim considerați de prisos de ai noștri” și casă fiți bine cotați la Budapesta, le înșoțeau cu gândul răspunsul.

Ne aducem aminte de unele formule pe cari conducerea partidului maghiar le trimise secțiilor dela sate, preoților și învățătorilor minoritari, cu recomandăția expresă să răspundă afirmativ la chestionar. Fiindcă nu au avut eu ce atrocități să complecteze formularul, li s'a scris din nou să facă tot posibilul și să inventeze. Se apropia o ședință a Ligii Națiunilor și avea nevoie de dovezi de asuprire.

Iată până unde ajunsese minorita-

țiile. Acestea în timp ce la Budapesta megafoanele officinelor de propagandă amplificau orice strănut al maghiarimei din România, dându-l drept gemăt de moarte. Cu astfel de apucături se aruncă semânța revizionismului care într'un timp începu să încolțească în unele țări din Apus. Presa din România a minoritarilor, prin reproduceri de articole străine, prin sugestii, prin comentarii și direct prin scris impertinent, stimula campania revizionistă a Budapestei.

Și ziua socotelilor veni, forțată de ei. Vroiau, prin minciună, o revizuire, așa cum o preconizau magnații latifundiarilor dela Pesta, în favoarea Ungariei. N'au vrut să țină cont de prerogativele de cari se bucurau. Insemna că nu aveau nevoie. Și am început să l-i le retragem. S'au dus parlamentarii depe întreaga frontieră, scoși de indolența majorității, s'a dus cuvântul hotărâtor în administrație. N'am mai vrut să tolerăm și am pretins salariiștilor publici să poată să-și facă datoria. N'au putut, fiindcă nu și-au însușit limba. Au ascultat de îndemnurile șovine ale partidului maghiar. De aceia au început să fie înălțurați.

Iată binele pe care l-au revărsat partidul maghiar, presa maghiară de aci și propaganda revizionistă de dincolo, populației maghiare din România. Incordarea relațiilor, care nu poate fi dăunătoare de cât lor. Acest dezavantaj a fost aruncat în cumpănă de trei ziarști minoritari din Oradea: Hegedüs Nándor, fost deputat, Tabery Géza scriitor de valoare și Katona Béla unul din ziarștii inteligenți. Și au început o acțiune, de-abușeala încă, dar au pornit-o. Printr'o serie de articole semnate de ei, admonestându-ne pe noi, au spus rătos Budapestei să se astâmpere, fiindcă crează minorități maghiare, inutil, deficiente.

M. S.

REVISTA REVISTELOR

ROMANEȘTI

Revue de Transylvanie. Tomul I, Nr. 1, Cluj, Mai 1934. Instituțiile științifice ale unui popor nu pot rămâne indiferente față de problemele vitale ale poporului respectiv. Deși activitatea științifică se dezvoltă într'un domeniu pur obiectiv, analizând problemele cari se găsesc în afara preocupărilor zilnice, știința nu poate fi concepută ca o gimnastică inutilă a spiritului uman, ci trebuie să îndeplinească o anumită misiune în viața socială.

În această ordine de idei, profesorii noștri dela Universitatea din Cluj și-au făcut datoria cu prisosință. Activitatea lor dezvoltată în scopul de a demasca tezele și argumentele șubrede mănuite cu multă dibăcie de agenții revizionști unguri, este bine cunoscută. „Muzeul Limbii Române”, în frunte cu distinsul filolog Sextil Pușcariu, delegatul nostru la secția de cooperare intelectuală a Societății Națiunilor, cu cele două buletine ale sale „Dacoromania” (în domeniul filologic) și „Anuarul Arhivei de Folklor” (în domeniul etnografic), precum și Institutul Geografic au colectat un material documentar indispensabil polemicii asupra dreptului nostru istoric. Dacă profesorii dela Universitatea din Seghedin, cari se consideră succesoare a universității ungare de odinioară dela Cluj, au contribuit la propaganda revizionistă, și noi avem satisfacția de a le putea opune pe d-nii Sextil Pușcariu, Silviu Dragomir, Jon Lupaș, Theodor Capidan, Onisofor Ghibu, Coriolan Petreanu, Nicolae Dragomir, Gheorghe Moroiianu, și alții, cari, fiecare în specialitatea sa, lucrează în baza unui program colectiv. Datorită sârguinței acestor profesori distinși,

s'a lămurit chestiunea influențelor reciproce între limbele română și cea ungară, a imperialismului catolic în Ardeal, a maghiarizării secuilor, a contactului românilor ardeleni cu principatele de dincolo de Carpați și istoria acestei provincii în epoca romană și în timpul năvălirii popoarelor barbare și viața românilor din Grecia, Macedonia și Albania, pe cari istoriografii unguri le consideră leagănul poporului român.

În acelaș laboratoriu științific s'a ticluit și „Revue de Transylvanie” care, după cum de promite, și-a impus să servească cititorilor occidentali informațiuni precise și autentice despre problemele etnice ale Ardealului, preconizând o platformă în baza căreia acestea s'ar putea soluționa în cadrele României moderne. Va aborda problemele politice interesante ale Europei Centrale și va lua apărare Tratatului dela Trianon împotriva atacurilor ungare.

În acest număr d. Silviu Dragomir publică un interesant studiu intitulat „Cele două atitudini ale contelui Stefan Bethlen”, prin care demască șiretenia fostului premier ungar, scoțând în relief flagrantă contrazicere între ideile politice pe cari le-a lansat înainte și după războiu. Cred că autorul este în nosta justă, renunțând la vechiul sistem de a plictisi cititorul străin cu date istorice abstracte, cari nu interesează decât pe specialiști, și urmărind discreditarea argumentelor și tezelor revizioniste prin evidențierea elementului tendențios.

D. Ioan Lupaș analizează cauzele „Prăbușirii monarhiei Austro-ungare și a desrobirii Ardealului”, arătând că această formațiune anacronică nu a

priceput spiritul timpurilor noi. Planul de federalizare al arhiducelui Francisc Ferdinand nu s'a putut pune în aplicare din cauza morții neașteptate a autorului, iar încercarea desepărată a regelui Carol al IV-lea de a reorganiza naționalitățile în baza unui sistem de completă autonomie națională, a fost tardivă și s'a isbit de opoziția îndârjită a ungarilor. Nici naționalitățile nu mai erau dispuse să facă concesii și să renunțe la independența lor națională.

În străinătate ne face un deosebit serviciu studiul d-lui Dr Sabin Manuila intitulat „Problemele demografice în Ardeal”, care ne dovedește, prin date statistice, indiscutabila vitalitate a poporului român și decadența elementului ungar. Făcând o comparație între aceste tablouri statistice și între cifrele demografice ale Ungariei, este evident că perspectivele maghiarimei devin din ce în ce mai sumbre, iar România este în plin progres.

D. Onisifor Ghibu probează existența operei lui Anton Huszár editată în 1907 cu titlul „Românii din Ungaria”, dedicat contelui Iuliu Andrassy, ministru de interne, propunând maghiarizarea rapidă a naționalităților.

D. Coriolan Petreanu arată că, chiar și istoria artei este pusă în serviciul propagandei revizioniste, prezintă drept exemplu volumul „Ardealul nostru”, editat de d. Zoltán Szilády, profesor secundar, în limba engleză, prin care poporul român este înfățișat ca un popor preistoric. (Revista „Familia” se va ocupa mai pe larg de acest monument al minciunei revizioniste).

D. Nicolae Drăgan înregistrează concesionile făcute de istoriografia ungară postbelică în chestiunea continuității daco-române, cari au abandonat vechea teză, după care românii numai în secolul al XIII-lea ar fi imigrat pe malul stâng al Dunărei și ad-

mit prezența românilor în Ardeal încă din secolul al IX-lea.

Notele și recenzile succinte se datoresc d-lor Caius Barđoși, I. Lupaș, I. Moga, I. Crăciun, S. Opreanu, N. Bănescu, Al. Dragomir și I. Breazu.

Revista are și scăderi inerente unui organ de presă, care-și impune un program atât de vast și militant. O revistă de propagandă nu-și poate permite luxul de a se limita la polemicele pur teoretice, ci trebuie să păstreze contactul neîntrerupt cu realitatea și cu propaganda încriminată pe care o combate.

În această ordine de idei, Revue de Transylvanie trebuie să urmărească cu vie atenție nu numai teoriile și argumentele revizioniste, cari sunt concretizarea unor cugetări de laboratoriu, ci și activitatea concretă a instituțiilor ca: Collegia Hungarica înființate în centrele universitare din Viena, Roma, Berlin, Zürich și Paris și să ne recenzeze revistele „Ungarische Jahrbücher” (Berlin—Viena), „Hungary of Today”, „Revue de Hongrie”, și „Hongrie d'aujourd'hui” (Budapesta), „Revue des Etudes Hongroises” (Zürich), ba chiar și revistele ungare ca: „Budapesti Szemle”, „Magyar Szemle”, „Debreceni Protestáns Szemle” etc., cari furnizează un interesant material informativ ce poate fi exploatat în străinătate. Se simte lipsa unei rubrici rezervate mișcării culturale, religioase, literare, financiare, economice și politice ale minorităților ungare dela noi.

Alexandru Olteanu

Viața Literară, Anul VIII No 160. Revistă de informație critică, literară și artistică. Dl I. Valerian bravează greutatea zilelor grele de azi. În loc să se curbeze sub povară, își ridică semeț fruntea. E poet, de suptilă factură, și cu toate acestea cum s'o fi chivernisind el, cum o fi dregând el, că revista a încrustat pe ráboj opt ani.

Viața Litarară aduce atât prețioasă informație în ale culturii, și dela o vreme atât colaborare valoroasă în cât îi așteptăm apariția cu nerăbdare. În numărul de față după Stihuri noi semnate de directorul revistei, poetul Radu Gyr publică o „Chemare pentru poezie” din care cităm:

„Ei, nu! Pentru știință ți se cer: evoluție intelectuală, cultură, inteligență, pregătire.

Pentru poezie ți se pretind în afară de evoluție intelectuală, rafinament spiritual; în afară de cultură, putere de vis; în afară de inteligență, o sensibilitate a ei, și, pe lângă toate, mirul unei inițieri ciudate pe tample și-un seismograf interior foșnind, armonic, la recepția celei mai fine unde lunari ale emoției.

Cred în numerus clausus al adevăraților asimilatori de poezie pe un plan al spiritului cu totul superior și compătinesc pe cei cu glezne grosolane, cari nu pot sui scările ei de borangie.

Da, amabile și obtuze lector care asvârli, din mână, volumul meu de poeme așa e: numerus clausus! Și dă-mi, rogu-te, voe să-ți servesc pe tîpsie de luceafăr fruntea acestei imagini: Poezia, serafic inel de zenit, ce nu se potrivește oricărui deget...”

N. Crevedia, e în Polonia. De acolo scrie asupra lucrării „Lupii” lui Dinu Nicodin, și vorbind de viitor spune: „Va fi o operă clasică iar apariția ei o adevărată dată în evoluția prozei românești. Vom avea un stil Nicodin, așa cum avem acum o climă argezi-ană, un gen de poezie Ion Barbu”. Nu credem că Dinu Nicodin e femee. Altfel am fi nevoiți să amintim lui N. Crevedia o oarecare... Marta Rădulescu... Cât zel și cum colinda redacțiile ca să strecoare notițe elogiase. Azi... Marta Rădulescu îi răspunde în același număr al Vieții Literare, și încă îndesat. Mai publică

Ion Dongorozi, Gh. Brăescu, Grigore Patriciu, Septimiu Bucur, Aug. Popa, Edm. Grozia, Mircea Pavelescu etc. Ultima pagină bogată în informație.

Buletinul demografic al României anul III. No. 7. pe Iulie. Cuprinde același efort al dlui dr Sabin Manuila asupra mișcării populației. Se credeau inutile poate, înainte de dsa, astfel de cifre asupra demografiei. Persistența însă a învins. Și munca serioasă s'a impus. Institutul de Demografie și Recensământ reprezintă azi cu cinste știința demografică românească. A avea date cât mai aproape de realitate asupra mișcării populației înseamnă a ști pe ce teren pășești. Noi, prinși în hora politicei sterpe, până acum, am considerat inutil un astfel de institut. Mortalitatea infantilă făcea ravagii, pelagra secera, sifilisul și tuberculoza decimau, mai ales la sate. Neavând o situație care să ne arate pe hârtie, negru pe alb, nu ne sezisam. Datele precise publicate lunar de Institutul de Demografie și Recensământ, în Buletin de au găsit ecou în specialiști, au mai avut darul să ne indice realitatea și nouă, tuturora. Și s'au putut lua măsuri.

Avem toate cuvintele de laudă pentru dârzul Sabin Manuilă care s'a înhămat la o operă utilă.

Societatea de mâine revista de serioasă preocupare sociologică a dlui Ion Clopoșel, care a bravat zece ani de existență pe meleagurile ardelene, la Cluj, a trecut la București. Și ni se prezintă, No. 6. pe Iunie, cu un și mai bogat sumar în care semnalăm cu plăcere pe N. Bagdasar, vechi tributar la scrisul ardelean, încă din primii ani ai desrobirii, la Gazeta Transilvaniei.

Nu regretăm părăsirea solului ardelean, fiindcă avem convingerea că nu locul îi dădea vigoarea, îi trasa programul și-i alimenta colaborarea. Societatea de mâine avea și are un ori-

zont care depășește preocuparea regională, un orizont care îmbrățișează întreaga României.

În numărul de față scriu: Ion Clopoșel, Traian Herseni, N. Ghiula, N. Tatu, dr. A. Păcurariu, Const. Sudețeanu, Ion Chelcea, Horia Trandafir, Virgil Birou, I. V. Tarția, N. Bagdasar, Ion Tomuța, Ciprian Doicescu, Codin Lăzărescu, C. S. Anderco, Ana Voileanu-Nicoară, Corneliu Albu, Victor Mihăilescu etc.

Poezia anul I No. 5—6 Mai și Iunie 1934. buletin lunar de poezie olteană redactat de Leonard Divarius. Ne dă lunar sau bilunar trei pagini de poezie olteană și una, ultima, destinată croniceii. O contribuție discutabilă ca eclectism, totuși utilă. Nu strică nimănui, nici literaturii, și din rândul colaboratorilor poți desprinde valori. Publică T. Păunescu-Ulmu, Coca Farago, Al. Iacobescu, Ștefan Bălcești, Const. Jales, Leonard Divarius etc.

Parlamentul românesc, revista lumii poliice, anul V. No. 149 sub direcția dlui N. Russu Ardeleanu. Viața parlamentară și-are specificul ei: mici vanități, mari intrigi, elanuri, cancanuri, eforturi donchișotești și strădăniile sincere. Culoarul parlamentar e culesă în care se inițiază, se stimulează și se pornesc multe inițiative. De aci trec în rotundă unde devin realități. Culoarul parlamentului e și arena multor exhibiții de clowni.

Parlamentul românesc, cronică și șarje, e un înregistrator din paginile căruia viitorul va desprinde hilara linie a vieții parlamentare de ieri și de azi. Parlamentul românesc și astăzi poate servi parlamentarilor democrați, certăți cu cetitul. În el găseșc comprimat la sfârșitul fiecărei stagiuni, legile pe cari le-au votat. Noi, cetitorii, cari urmărim scrisul pretutindeni, am avut satisfacții de ordin intelectual, cecând eceastă revistă.

Incotro? Anul IV. No. 16. Incheind 10 ani de existență bravă. Cu zâmbire pe buze, pocnind din bici, atârșat doar din sfârc, a cronometrat cu fermitate mințile săptămânal. Intreita din Victor Rodan, Tudor Șoimaru, Ștefan Legrel, părea o înmănunchie de elan, humor și satiră, din cea mai sănătoasă și de înaltă calitate. Nu atacul pentru a ataca, nici sfichiuirea pentru a cauza o rană. Un peste picior de nuanță sănătos, pentru îndreptate. Acel „In halat de papuci” va rămâne grefat pe rășchii scrisului românesc. Câți eroi de literatură nu au fost prinși și fixați în inelul de za propriului lor ridicol...

Incheind anul al treilea, **revisita** Incotro și-a pierdut pe unul din directori; poate pe cel mai bun, poate pe cel mai valoros, poate... în tot cazul e sigur, pe camaradul cel mai scuturos, pe ziaristul și publicistul, pe Victor Rodan. Noi cari l-am cunoscut în redacția ziarului Curentul și i-am exprimit sentimente bune, recenzând o lucrare a sa, îndreptăm un gând sufletului de elită care a fost Victor Rodan.

Cuvântul liber de sub conducerea dlui Tudor Teodorescu-Braniște încheie anul cu ultimul său număr, dela 28 de ani (No 38) aniversării marelui război. Să implinesc 20 ani de când zeul războiului, a însângerat omenirea. Amintirea acestui cataclism e vie în noi toți. Am încă în trăim consecințele. Sunt răni și răni care nu s'au vindecat. Două decenii de zbucium, de străduiri și conferințe, n'au fost suficiente ca să repunem pe picioare cea ce am pierdut. Efortul pacificării omenirii e încă de mare, încât riscăm să sărămănim acolo, ca s'o luăm d'acapo.

Umbră acestei amenințări, e necesar să îngrijoreze. Mai ales pe strădăniile noastre. Notațiile asupra războiului s'au nate de Liviu P. Nasta, sunt sugerate. Nu înțelegem însă rostul, în acest număr, articolului de polemică „De ce nu

Ionescu se contrazice..." al dlui Tudor Teodorescu-Braniște. E număr prin care arăți abominabilul războiului. Și totuși, în atmosfera aceasta încărcată a zilei de azi, scormoni buba evreiască. Nu că ea ar declanșa război, dar oricât, reacția care este în atmosferă ar trebui să ne facă să lăsăm nediscutate unele chestiuni.

Touring-Clubul României, revistă trimestrială, anul I No. 1 Martie 1934. Editată de asociația cu același nume, are un merit: tehnica. Și e o revistă care ne trebuia. Hârtie cromo, clișeele se pot lăfăi bogat și eclectic. Lipsește un ochi scrutător însă. Câtă minunăție în peisaj nu cuprinde solul României! Conducerea revistei s'ar putea adresa dlui Bădăuțu dela Direcția Presei. De unde ar putea obține și colaborări cari să ridice revista la nivel.

Arta și Omul anul II. No. 12—13. Revistă lunară pentru răspândirea frumosului, sub direcția dlor Augustin Clonda și Gh. I. Popescu. Reviste de natura aceasta au nevoie de sprijin. Costă mult, fiindcă tehnicește sunt pretențioase (nu poți propaga frumosul în ținută lamentabilă) și sunt urmărite de un număr limitat de cetitori. Arta e un domeniu la care nu se poate ridica oricine. Trebuie studii, dotație. Și nu le are oricine.

Iată de ce apreciem sacrificiile conducătorilor.

Revista Scriitoarelor și Scriitorilor români No. 6—7 pe Iunie și Iulie. E condusă de Aida Vrioni. Pe copertă trei femei, sumar îmbrăcate, cele trei grații, poate, oferă cetitorului fructe. E doar revista Scriitoarelor. Ca sumar, revista are lucruri bune. Numărul de față se începe cu un interview luat de Teodor Scarlat lui Panait Istrati. Urmând emoția dlui Scarlat, provestitorul lui Adrian Zografi spune lucruri interesante asupra trecerii lui Rolland la comunism: „Să spun ce nu s'a spus încă în presa mondială? Ei

bine, află că Romain Rolland a fost cucerit la comunism de... o femeie. Este secretara cu care s'a căsătorit zilele trecute: o rusoaică poetă și comunistă. Rolland a fost totdeauna de stânga... La comunism nu s'a convertit decât datorită acestei intervenții sentimentale, în viața lui privată. Inșă nu există gânditor mai departe de metodele comuniste, decât Romain Rolland.

Restul sumarului... O splendidă caracterizare în admirabila poezie a lui Radu Gyr intitulată Piața.

Satul revistă de cultură pentru popor anul IV No 44—45 Iulie—August. De ani de zile urmărim această trudă a dlui Andrei Udrea. De multă tenacitate dă dovadă d-sa. Pe când alții o pornesc și după câțiva pași poticnesc și cad, directorul revistei Satul pășește liniștit și sigur, cu siguranța țaranului care înfinge plugul și trage brazdă. Articole sobre, fără abstracționism intelectual, pe înțelesul oblu al mulțimii, sfaturi utile în ale gospodăriei, muncii câmpului și a sănătății omului și viteilor, și vignete minunate din viața rurală, de o sugestie evocativă. Iată revista Satul. Lună după lună, cu aceiași hărnicie liniștită, aduce bucurie cetitorilor pe cari mi-i închipui mulți, toți preoții, toți notarii și toți gospodarii știutori de carte ai țării. Numărul de față e dedicat muncitorimii și are colaborarea fruntașilor intelectualității țării. Din această bogată colaborare remarcăm poezia: Slavă muncii a dlui Vasile Militaru și reproducem în întregime cuvintele dlui N. Iorga apărute sub titlul Să muncim: „N'am decât un sfat să dau: muncii... Aceasta e țara în care cine poate caută să scape de muncă. Sau o face prost ca să se mântue de dânsa. Păcat de inteligența unui neam ales. Și adaug aceasta: că nicăiri munca nu e mai luată în batjocură decât la noi. Mă doare că trebuie s'o spun, dar așa e". S.

MAGHIARE

1) **Erdélyi Helikon** (An. VII. No 6. Junie-Julie 1934) este un document elocvent că ideea transilvanismului rezistă obiecțiunilor budapestane și trăiește nealterat în sufletul literaților unguri din Ardeal. Este un rău care, chiar dacă dispare în anumite răstimpuri, ulterior reapare cu o îndoită forță.

Prin acest număr înregistrăm mărturisirea romancierului Carol Kósz care, într'un eseu descriptiv, ilustrat de d-nii Emil Cornea, Francisc Gall, Adalbert G. Szabó, Tassy Demian, Alexandru Sztolnay și Walter Wildmann, constată că poporul a denumit orașul Cluj drept „capitala Ardealului”, deși niciodată o persoană sau act oficios nu a întrebuintat această denumire. (Desigur că acest fenomen curios ne demonstrează că Ardealul sub regimul ungar a avut o conștiință transilvană și s'a considerat, pe jumătate, un stat distinct).

D. Anton Szerb, un tânăr estetician, analizând romanul „Regele-mag” al lui Alexandrescu Makkai, episcopul reformat din Cluj, găsește că această lucrare este o revelațiune a ideii transilvane. „Regele Bela al IV-lea — scrie — a fost primul, care a preconizat ideea de a reconstitui Ardealul ca o cetate a maghiarimei, unde comorile virgine ale ei se vor păstra neatinsse de străini. Părțile occidentale să urmeze calea Europei, după cum li s'a hărăzit, obținând succese noi prin cultura creștină, dar Ardealul să rămână rezervorul inepuizabil, din care, în momente de gravă cumpană, vor isvori, drept ajutor trimis de Dumnezeu, energiile strămoșești”. Tratatând epoca năvălirei tătarilor cu o rară pricepere, autorul romanului găsește că tragedia regelui Bela al IV-

lea nu rezidă în aceea că tătarii se apropiiau în pas alergător, ci în faptul că, din cauza lor, ideea transilvană nu s'a putut realiza.

D. Ernest Ligeti, unul dintre cei mai militanți credincioși ai transilvanismului, scrie despre „Caracteristicile fundamentale ale renașterii spaniole”. Se întreabă: cum un popor relativ mic a putut contribui sub o formă atât de hotărâtă la evoluția spirituală a Europei? (Printre rânduri se ascunde o altă întrebare: Oare Ardealul nu ar putea să facă Europei servicii similare?)

D. Ladislau Makkay aduce elogii publicistului Ladislau Németh pentru lucrarea sa „Martorul”, care a provocat violente discuții în presa și literatura din Budapesta.

Acest tânăr filozof caută să evidențieze curente spre cari tinde Europa în secolul al XX-lea. Cu o metodă originală, înrudită doar cu metoda lui Ortega, a studiat viața și activitatea lui Proust, Aristofan, Virginia, Wolf și a literaților unguri contemporani, raportul științelor exacte cu religia și fel de fel de probleme, cari frământă epoca noastră, consacrand un capitol special Europei Centrale. În acest capitol preconizează direcțiunea în care ar trebui să evolueze Ungaria, spunând că pentru poporul ungar există o singură salvare: reorganizarea cu participarea efectivă a masselor populare și a tradițiilor și apoi, intrarea într'o organizație superioară a Europei Centrale.

Ar mai fi cazul să semnalez articolul semnat de d. Carol Molter, drept răspuns la un atac îndreptat contra d-sale de d. Heinrich Zillich, directorul revistei ase „Klingsor” din Brașov, pentru că într'o conferință ținută despre literatura germană contim-

pană a trecut sub tăcere literații regimului hitlerist. Reținem numai atât că, după cum se vede din această publicație, sașii noștri au abandonat forma transilvanismului și s'au împărțat de unguri.

Ziarul „Magyar Hirlap” din București din 8 Iulie 1934 publică o importantă declarațiune a romancierului **Alexandru Makkai**, episcop reformat din **Cluj**, despre cultura, școlile, ziarul și viața minorităților ungare din Ardeal. Din această declarațiune reținem următoarele date autentice:

Casa de editură „Erdélyi Szépművés Céh” (Bresala ardeleană a făritorilor frumoșului) are vre-o 3—400 membri fondatori și până acum a editat 100 de opere în câte 2500 exemplare fiecare. Această întreprindere se sprijinește în primul rând pe țărani și pe cari cumpără cele mai multe cărți în Ardeal.

Minoritatea ungară a renunțat la gândul de a privi istoria sa prin prisma utopismului și vrea să se conformeze realității. Dorește să se apropie de popoarele conlocuitoare și a primit cu ovații traducerea „Tragediei Vechiului” făcută de d. Octavian Goga, pe lângă și intervenția d-lui Emanuel Ponița, în urma căreia guvernul român, în curând, va edita în românește operele a zece literați unguri celebri.

Massele minoritare nu cunosc aproape nimic despre luptele de partid din Ungaria. Dintre scriitori sunt citați mai cu seamă Ludovic Zilahy, Ludovic Kass, Sigismund Móricz și Dezideriu Balogh Kolányi.

În primul rând Clujul și Ardealul au pierdut zis contează ca deuseu pentru desfacerea produselor culturale locale. Din cauza decadenței sale economice Oradea nu poate cheltui pentru cultură, Timișoara locuită de maghiari, unguri, germani și sârbi, în

ultimul timp a luat o înfățișare internațională, iar Aradul este prea departe de centru.

Școlile minoritare sunt susținute de cele trei biserici: reformată, catolică și unitariană, având 1212 școli primare și vre-o 20—25 școli secundare. „Fi-rește aceste școli nu ne sunt suficiente” — spune Episcopul Makkai — dar numărul școlilor secundare nu l-am înmulți nici chiar dacă am avea posibilitatea, pentru că copiii noștri nu și găesc plasament”. Școlile secundare au 4000 de elevi dintre cari în fiecare an își iau bacalaureatul cam vre-o 250—300. Cam 40% din copiii minoritari frecventează școlile primare confesonale; 50% frecventează școlile de stat, iar 10% rămân analfabeți. Cheltuielile instrucțiunii publice sunt acoperite dintr'o taxă specială pe care o percep cele trei biserici dela credincioșii lor și care face cam 45,000.000 de lei pe an.

Secuii susțin două școli secundare, dând dovadă de un interes față de cultură, care nu este cunoscut în alte părți, printre țărani. Mulți dintre ei se împrăștie în diferitele orașe din Vechiul Regat, ca muncitori în porturi și la sondele petrolifere, dar și acolo își păstrează limba și naționalitatea. Secuii stabiliți în Vechiul Regat au înființat trei comunități bisericești, multe cercuri de lectură și biblioteci, zidind și o biserică.

Minoritatea ungară este izolată în lupta pentru recunoașterea drepturilor sale. Sașii nu colaborează cu ea decât numai la alegerile județene și comunale din Brașov, Sibiu, Făgăraș și Sighișoara. Singur partidul socialdemocrat îi acordă un sprijin sincer și dezinteresat.

Alexandru Olteanu

CETIȚI

ROMANȚĂ FĂRĂ NOTE
roman
de M. G. SAMARINEANU

CARTI PRIMITE LA REDACȚIE

POEZII

- Victor Stoe** — Intrebare de stele. Versuri rupte din cerul unui talent căruia îi dorim să nu ne desmintă.
- Radu Bourcanu** — Sbor Alb. Poezie legănată în avântări pe stepă.
- Zaharia Stancu** — Serghei Esenin o splendidă tălmăcire din rusește în care darul divin al tălmăcitorului colaborează.
- Dragoș Vrânceanu** — Cloșca cu puii de aur. Versuri premiate de comitetul pentru premiera scriitorilor tineri needitați. Poezie care-ți rămâne.
- Eugen Jebeleanu** — Poeme din Rainer Maria Rilke. Poezia celebrului poet german cine o putea reda limbei noastre mai bine decât Jebeleanu?
- Gherghinescu Vania** — Amvonul de azur volumul de versuri care a încheiat fericit anul de criză poetică, anul trecut.
- Ștefan Bulcești** — Prouri pentru porți uitate, scânteii luminoase din poezia care-ți picură mireasmă în suflet.
- E. Ar. Zaharia** — Minois, Versuri românești sub un titlu străin. Dece?
- Miralena Milany** — Cascada de senzații. Imagini de girafă în carapacea poemului. Și cu toate acestea multe imagini fericite.
- G. Tutoveanu** — Gedichte Aswahl in's Deutsche übertragen von A. Flasch.

STUDII

- Al. Busuioceanu** — Pârvan gânditorul ediția II cu un portret de M. Pătrașcu.
- N. V. Pantea** — Legea strămoșească văzută și descrisă de istoricii români cei mai de seamă.
- C. Georgiade** — Psihologia gândirii copilului.
- Vlad Bănățeanu** — Aspecte din Albania.
- Eugeniu Potoran** — Poezii Bihorului premiat de Academia Română.
- Al. T. Stamatiad** — Pagini din Baudelaire, desenuri, manuscrise, autografe.
- Victor Eftimiu** — Vorbe... Vorbe.. Vorbe
- Mihail Ilovici** — Negativismul tinerei generații.
- Ion I. Cantacuzino** — Note pentru Azi, editura Vreamea.
- Vasile Bolca** — Școala normală română unită din Oradea 1784—1934
- Constantin Noica** — Mathesis sau bucuriile simple.

ROMANE

- Axel Munthe** — Cartea dela San Michele un roman de proporție editat de Cultura Poporului.
- Neagu Rădulescu** — Dragostea noastră de toate zilele, editura Cult. Poporului.
- Ury Benador** — Ghetto veac XX, editura Universala Alcalay.
- C. Ardeleanu** — Pescarii, editura Adevărul.
- Mircea Eliade** — Lumina ce se stinge.
- Șergiu Dan** — Arsenic, premiul Techirghiol.
- Horia Furtună** — Iubita din Paris.

COOPERATIVA REGIONALĂ

» CRISUL «

pentru valorificarea cerealelor din Crișana

Face tot felul de operațiuni de cereale și derivatele lor pentru consumul intern și pentru export.

Aprovizionează cu grâu, făină și grăunțe unitățile militare de pe raza Corpului 6 Armată, precum și alte instituțiuni publice etc.

A avut și are mandat din partea Statului pentru susținerea prețurilor la grâu.

A făcut și face diferite aprovizionări publice de cereale pentru hrană și semințe.

Prin Centrala Cooperativă de Import și Export din București se poate aproviziona cu cereale din toată țara și face export.

Interesul tuturor producătorilor agricoli mari și mici din regiunea de Vest a țării este să se înscrie membri la această cooperativă, pentru a-și putea valorifica produsele lor la prețurile cele mai bune.

Incercați și vă veți convinge.

Sediul central

ORADEA

CALEA ARADULUI 45

TELEFON: 7-28

